

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Ochrana osobnosti

MUDr. Filip Wagner

Vedoucí diplomové práce: **prof. JUDr. Jiří Švestka, DrSc.**
Katedra občanského práva
březen 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 31.3.2017

Filip Wagner

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval za pomoc a vstřícný přístup prof. JUDr. Jiřímu Švestkovi, DrSc., vedoucímu mé diplomové práce. Jeho komentářová a odborná literatura mě přivedly k hlubšímu zájmu o ochranu osobnosti a k volbě tématu diplomové práce.

Obsah

Obsah	4
Úvod.....	7
1 Člověk, osoba a osobnost člověka, právní osobnost.....	9
2 Všeobecné osobnostní právo	13
3 Historický vývoj osobnostních práv	15
3.1 Praveká a ranně starověká společnost:	15
3.2 Římské právo:	16
3.3 Křesťanství a středověk:.....	17
3.4 Renesance a novověk:	18
3.5 Moderní společnost:	20
3.6 Vznik ČSR a ochrana osobnosti za první republiky:	21
3.7 „Druhá republika“ a Protektorát Čechy a Morava:	22
3.8 Poválečný vývoj:.....	23
4 Komparativní pohled na osobnostní práva a ochranu osobnosti	29
4.1 Kontinentální právo:.....	29
4.2 Common law (angloamerický systém práva):.....	30
5 Prameny práva v oblasti ochrany osobnosti	32
5.1 Ústavní zákony:.....	32
5.2 Mezinárodní právo (mezinárodní smlouvy):.....	39
5.3 Právo Evropské unie:	46
5.4 Zákony a podzákoné právní předpisy:	47
5.4.1 Zdravotnické právo:.....	47
5.4.2 Tiskové a mediální právo.....	49
5.4.3 Ochrana osobních údajů, právo na informace	49
5.4.4 Ochrana osobnosti v pracovněprávních vztazích:	50
5.4.5 Ochrana životního prostředí:	51
5.4.6 Rovné zacházení a zákaz diskriminace:.....	52
5.4.7 Jméno člověka:	52
5.4.8 Autorské právo a práva průmyslová (úprava zvláštních osobnostních práv)	52
5.4.9 Procesní úprava civilního soudního řízení:.....	53
5.4.10 Veřejnoprávní ochrana osobnosti	53

6	Subjekty práva na ochranu osobnosti	56
7	Předmět práva na ochranu osobnosti	59
8	Omezení osobnostních práv	63
	8.1 Svolení dotčeného člověka.....	64
	8.2 Zákonné dovolení.....	66
	8.3 Plnění právní povinnosti	67
	8.4 Výkon jiného subjektivního práva	67
9	Prostředky ochrany osobnosti.....	68
	9.1 Soukromoprávní ochrana osobnosti:.....	68
	9.1.1 Svépomoc.....	68
	9.1.2 Dohoda.....	69
	9.1.3 Mediace a mediační dohoda	70
	9.1.4 Smírčí řízení (prétorský smír).....	71
	9.1.5 Předběžná opatření.....	72
	9.1.6 Zajištění důkazu (a předmětu důkazního prostředku).....	74
	9.1.7 Zdržovací žaloba.....	74
	9.1.8 Odstraňovací žaloba.....	75
	9.1.9 Satisfakční žaloba	75
	9.1.10 Prostředky nápravy podle tiskového a mediálního zákona.....	77
	9.1.11 Prostředky nápravy podle antidiskriminačního zákona.....	77
	9.2 Ochrana osobnosti ve veřejném právu:	78
	9.2.1 Trestněprávní ochrana osobnosti	78
	9.2.2 Správněprávní ochrana osobnosti	79
	9.3 Specifické prostředky ochrany osobnosti:	80
	9.3.1 Ústavní stížnost a řízení před Ústavním soudem.....	80
	9.3.2 Řízení o opatřeních nezbytných k provedení rozhodnutí mezinárodního soudu	82
	9.3.3 Stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva	82
	9.3.4 Řízení o předběžné otázce u Soudního dvora.....	83
10	Jméno a bydliště člověka	85
	10.1 Jméno člověka a jeho ochrana:	85
	10.2 Pseudonym:.....	88
	10.3 Bydliště:	89
11	Etické a právní problémy počátku života	91

11.1 Umělé ukončení těhotenství	91
11.2 Asistovaná reprodukce	93
11.3 Status embrya	94
11.4 Zásah do reprodukční schopnosti člověka	95
Závěr	97
Seznam použitých zdrojů a judikátů	99
Literatura:	99
Internetové zdroje	101
Právní předpisy:	101
Soudní rozsudky a judikáty:	102
Seznam zkratk	104
Abstrakt	105
Summary	106
Klíčová slova / Keywords	107
Název práce v anglickém jazyce	107

Úvod

Ochrana osobnosti člověka představuje jeden ze stěžejních institutů soukromého, ale i veřejného práva. Nelze si představit demokratickou společnost, která by nechtěla osobnostních práv a neposkytovala jim vysoký stupeň ochrany. Bez ochrany osobnostních práv by nemohlo dojít k adekvátnímu rozvoji individuality člověka a nebyl by možný ani jeho řádný vývoj ve společnosti.

Jednou ze základních zásad, která se prolíná celou systematikou soukromého práva je právě ochrana osobnosti člověka. Občanský zákoník v § 3 odst. 2 stanoví demonstrativním výčtem základní zásady, na nichž spočívá soukromé právo, a jako první ze zásad stanoví, že *„každý má právo na ochranu svého života a zdraví, jakož i svobody, cti, důstojnosti a soukromí“*.

Nejde jen o právo soukromé, oblast veřejného práva předpokládá, že takto stěžejní zásady budou rovněž respektovány. Ochrana osobnosti člověka je předmětem celé řady mezinárodních dokumentů. Osobnostní práva jsou chráněna na ústavní úrovni. Vzhledem ke stěžejnímu a výjimečnému postavení osobnostních práv, zejména života a zdraví, je nutný aktivní přístup státu k jejich ochraně. Řada osobnostních práv je chráněna na úrovni trestního zákonodárství, v systematice trestního zákoníku představuje ochrana života a zdraví člověka nejvyšší místo.

Pro zpracování své diplomové práce jsem zvolil téma ochrany osobnosti právě pro jeho výjimečnost a důležitost při rozvoji jednotlivce i formování společnosti. Na přístupu společnosti k osobnostním právům a k ochraně osobnosti lze velmi dobře pozorovat stupeň jejího vývoje. Stejně tak lze sledovat historický vývoj přístupu k osobnostním právům od nejstarších dob až po současnou (moderní) společnost, kdy dochází k postupnému upřednostňování osobnostních práv a rozvoji jejich ochrany.

Mým cílem při zpracování této diplomové práce bylo poskytnout přehled současné teoretické koncepce ochrany osobnosti a její právní úpravy po rekonstrukci soukromého práva a ukázat provázanost jednotlivých právních odvětví (soukromého a veřejného práva) právě na příkladu ochrany osobnosti.

V jednotlivých částech své práce se postupně zabývám nejprve podrobněji základními pojmy, jako je člověk, osoba a osobnost člověka, právní osobnost, všeobecné osobnostní právo a jeho dílčí složky a zvláštní osobnostní práva, poté se snažím podat ucelený stručný přehled historického vývoje pohledu na osobnostní práva a ochranu osobnosti od časných fází vývoje společnosti, přes římské právo, středověk až

k moderní společnosti a to vše s důrazem na vývoj práva na našem území a s ohledem na historické mezníky našeho moderního vývoje - vznik Československa a recepce práva, druhá republika a protektorát, poválečný vývoj, vývoje po roce 1989, vznik samostatné České republiky a konečně též s ohledem na přípravu nového kodexu soukromého práva. Následuje část věnovaná srovnání přístupu k ochraně osobnosti v kontinentálním právu a v common law (angloamerickém systému práva) a srovnání pohledu na všeobecné osobnostní právo v rámci kontinentální Evropy. V další části se soustředím na prameny práva v oblasti ochrany osobnosti se zaměřením na ústavní právo, mezinárodní právo, právo evropské a následně na „běžnou“ zákonnou úpravu jednotlivých oblastí soukromého a veřejného práva, které se dotýkají ochrany osobnosti.

Dále se snažím podat stručnou charakteristiku subjektů všeobecného osobnostního práva, předmětu práva na ochranu osobnosti a právní úpravy omezení všeobecného osobnostního práva. Další částí je vymezení právních prostředků ochrany osobnosti.

V následující části se samostatně zabývám otázkou jména a pseudonymu.

Domnívám se, že ne vše je možné postihnout a popsat právem. Právě ochrana osobnosti představuje jednu z oblastí, kde morálka, etika a obecné hodnoty sdílené ve společnosti hrají velmi důležitou roli. Proto jsem jako poslední část své diplomové práce zvolil téma na pomezí práva a etiky, téma problémů lidské reprodukce a počátku lidského života.

1 Člověk, osoba a osobnost člověka, právní osobnost

Současná právní úprava soukromého práva (provedená zákonem č.89/2012 Sb., občanský zákoník) se navrácí k přirozenoprávní a antropocentrické koncepci, tedy k postavení člověka a jeho zájmů, které je dominantní. Tomu mimo jiné odpovídá formulace § 3 odst. 1 občanského zákoníku stanovující jako jednu ze základních hodnot soukromého práva ochranu důstojnosti a svobody člověka a stejně tak i jeho právo (přirozené) „brát se o vlastní štěstí“. Je tedy zcela logické, že se soukromé právo terminologicky posouvá a navrácí se k pojmům, které lépe vystihují přirozenoprávní podstatu kodexu. Namísto původního hojně využívaného pojmu fyzická osoba se používá ve většině případů pojmu člověk. Důvodová zpráva k návrhu současného občanského k tomu uvádí: „Protože fyzická osoba je totožná s člověkem, používá osnova synonymicky označení člověk. Obecné nadužívání pojmu „fyzická osoba“ bylo v našem zákonodárství zavedeno po roce 1990 jako nouzová náhražka dosavadního a zcela nevhodného státoprávního „občan“, nedocenilo se však, že se jedná o termín vlastní zejména právu mezinárodního obchodu, zatímco tradiční občanské zákonodárství se tomuto pojmu vyhýbá a používá jej zřídka.“ Ne všichni autoři se však s koncepcí pojmu člověk jako synonyma pro fyzickou osobu ztotožňují. Vycházejí z předpokladu, že člověk je komplexní reálná bio(psycho)sociální bytost, zatímco termín fyzická osoba představuje soubor znaků člověka důležitých pro jeho možnost účastnit se na právních vztazích.¹ Není to jen člověk a fyzická osoba, např. v ustanovení § 4 odst. 1 je synonymicky užíváno k pojmu člověk jen samotného termínu osoba.

Člověk je tedy považován za bio-psycho-sociální bytost a jako příslušníkovi druhu Homo sapiens mu právní řády přiznávají (respektive spíše garantují jeho přirozené právo) postavení subjektu práv.

Před přijetím občanského zákoníku naše právo termínu člověk příliš nevyužívalo, občanského právo používalo dominantně pojem „fyzická osoba“ (před rokem 1989 pak termín „občan“) a Listina základních práv a svobod používá spíše pojmu „každý“. Přitom je potřeba si uvědomit, že je to právě a jen člověk, na kterého právo působí.

¹ Např. Hurdík J. in Švestka J. a kol. Občanský zákoník: komentář. Svazek I (§ 1 – 654). 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 91 nebo

Osoba je v současném soukromoprávním kodexu pojímána jako subjekt práva, nikdo jiný než osoba subjektem práva být nemůže, přičemž v § 18 o.z. je upravena bipartice osob, rozlišují se osoby fyzické a osoby právnické. Jen člověk však může být nositelem přirozených práv. Tento antropocentrismus je vyjádřen i v důvodové zprávě k návrhu současného občanského zákoníku: „*Člověk a právnická osoba principiálně nejsou a nemohou být obecně v rovném právním postavení. Člověk má ze své podstaty nezadatelná přirozená práva.*“

Čl. 5 Listiny stanovuje, že: „*Každý je způsobilý mít práva.*“ Je takto vyjádřeno právo každého na uznání právní osobnosti, tedy způsobilosti mít práva a povinnosti². Ve svém důsledku jde o uznání právní existence jedince, jeho právní subjektivity. Pokud by nebyl člověk charakterizován jako subjekt práv (jde o jeho přirozené právo), hrozilo by, že bude denunciován na pouhý objekt a bude založena nerovnost mezi lidmi, kdy někdo bude subjektem práv (svobodný) a někdo jeho objektem (např. otrok). Právní osobnost má člověk od narození do smrti, problematika pohledu na nenarozené dítě, nascitura a otázky smrti jsou rozebrány v dalších částech této práce.

Legální definice toho, co je osobnost člověka, není v českém právním řádu obsažena. Zákonem je stanoveno, že je chráněna osobnost člověka (včetně všech jeho přirozených práv) a vyjmenovává demonstrativně některá z dílčích osobnostních práv (život, zdraví, důstojnost, čest, soukromí ...). O poskytnutí definice osobnosti člověka se snaží jak právní teorie, tak judikatura. Nauka osobnost definuje jako: „*ke štěstí zacílený žijoucí duchovní, duševní a tělesný celek, jehož jádrem je jedinečné (individuální) sebeuvědomělé já (duch), integrující duchovní, duševní a tělesná prožití, stavy a činnosti, a to vědomé i nevědomé včetně nadání, sklonů, dědičných zátěží a nahromaděných zkušeností či jiných vrozených nebo nabytých vloh za účelem vlastního vývinu. Každá lidská osobnost je vybavena svobodnou vůlí, citem a rozumem.*“³

Judikatura poskytla řadu možných výkladů osobnosti člověka, které postihují v různé šíři osobnost člověka i jednotlivé její složky: „*Při vědomí mnohosti možných definic lze za osobnost považovat člověka jako jednotlivce, jako subjekt poznání, resp. poznávání, prožívání a jednání ve své společenské podstatě i individuálních zvláštěnostech, jako nejmenší sociální jednotku i určitou psychofyzickou a sociálně*

² § 15 odst. 1 o.z.

³ LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 – 654). Komentář*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 395

psychickou strukturu. Z hlediska psychologie se osobnost může jevit jako historicky se krystalizující a vyvíjející se celek, systém duševních (ale nepochybně i duchovních) vlastností a tendencí jednotlivce, charakterových rysů, schopností, temperamentu, postojů, potřeb a zájmů, vzdělání, náboženského a kulturního zaměření, přičemž jedním z podstatných rysů osobnosti je vědomí. Osobnost se projevuje jako dynamický systém, jehož rysy se mění podle věkových stupňů přičemž dosahují relativně větší stálosti v dospělosti. Psychologické vlastnosti osobnosti jsou zprostředkovány zvláštnostmi nervového systému, které však samy o sobě neurčují charakter, zájmy a sklony člověka. Ty se vytvářejí v procesu individuálního vývoje vlivem výchovy, výuky a společenského prostředí vůbec, přičemž aktivita subjektu "sebetvoření člověka" v průběhu vývoje roste. Podstatou osobnosti jsou její vztahy k vnímané skutečnosti, k druhým lidem, ke kulturně společenským hodnotám, k aktuálnímu stavu společensko - politického prostředí apod. Tyto vztahy se projevují ve styku s lidmi, v jednání a chování člověka, jeho kulturními výtvoři apod. Každá osobnost má obecné vlastnosti všelidské povahy, zároveň však odráží specifické historické podmínky své doby, národa, společenského zařazení, povolání a má své svérázné, neopakovatelné rysy. Je tak mimo jiné i produktem své doby a jejích podmínek, zároveň v té či oné míře svým podílem na tom produkuje tuto dobu a její podmínky utvářením a přetvářením svého okolí. Nelze samozřejmě opomenout ani fyzické složky osobnosti fyzické osoby, jako je úroveň jejího zdraví, zvláštnosti vyplývající z jejího individuálního vzhledu a stavby těla, příslušnosti k mužské nebo ženské populaci, konkrétní lidské rase, apod. Přes mnohost těchto jednotlivých složek osobnosti je však nutno osobnost fyzické osoby vždy vnímat v její ucelenosti a nedělitelnosti.

Mnohočetnosti projevů jednotlivých stránek lidské osobnosti fyzické osoby odpovídá i myslitelné široké spektrum možných neoprávněných zásahů proti některé z těchto složek osobnosti. Přesto však vždy bude takovým zásahem dotčena přímo samotná osobnost fyzické osoby jako celek naznačených vlastností a charakteristik. Protože se pak jedná o nejvlastnější, nejniternější a nejintimnější sféru lidské osoby, jejíž dotčení zvenčí je zásahem dotčenou fyzickou osobou velmi často pociťováno se značně nepříznivou intenzitou, je proto nepochybně věcí zákona této osobnostní sféry poskytovat příslušnou právní ochranu. Občanský zákoník proto právo na ochranu osobnosti fyzické osoby upravuje jako jednotné právo, jehož úkolem je v občanskoprávní oblasti zabezpečit respektování osobnosti fyzické osoby a její

všestranný svobodný rozvoj. Jde o důležité rozvedení a konkretizaci článků 7, 8, 10, 11, 13 a 14 Listiny základních práv a svobod. Přitom v tomto jednotném rámci práva na ochranu osobnosti existují jednotlivá dílčí práva, která zabezpečují občanskoprávní ochranu jednotlivých hodnot (stránek) osobnosti fyzické osoby jako neoddělitelných součástí celkové fyzické a psychicko - morální integrity osobnosti. Výčet těchto jednotlivých práv tak, jak jsou uvedena v občanském zákoníku, je pak pouze demonstrativní (obdobně srovnej mimo jiné rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. srpna 2007, č.j. 30 Cdo 2782/2007-75).“⁴

⁴ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31.1.2008 sp.zn. 30 Cdo 2072/2007

2 Všeobecné osobnostní právo

Všeobecné osobnostní právo (právo na ochranu osobnosti) je právem, které náleží každému člověku (z čehož vyplývá charakter jeho všeobecnosti). Jako přirozené právo je vrozené a zaniká smrtí. Je však možná postmortální ochrana osobnosti osobou blízkou a zápůrčího a restitučního nároku se může domáhat též právnická osoba, souvisel-li neoprávněný zásah do osobnostního práva člověka s jeho činností v této právnické osobě. Za zákonem stanovených podmínek náleží ochrana osobnosti ještě před narozením nascituru.

Všeobecné osobnostní právo je právem nemajetkovým, má osobnostní charakter a jako právo osobnostní je tradičně řazeno mezi osobní (nemajetková) práva, kam se kromě osobnostních práv řadí osobní práva statusová a osobní práva rodinná.

Je právem absolutním (působícím erga omnes) a je tak umožněno člověku nakládat s jednotlivými hodnotami své osobnosti v souladu se svými zájmy v mezích právního řádu dle své svobodné vůle. Jeho výkon je však limitován skutečností, že ostatní subjekty jsou ve vztahu ke svému osobnostnímu právu v rovnoprávném postavení. Výkon práva nakládat s jednotlivými hodnotami osobnosti tedy nemůže být na újmu jiným. Tím se dostáváme k negativní složce, tedy k oprávnění člověka zakázat jinému neoprávněný zásah do jeho osobnostního práva.

Protože má osobnostní právo přirozenoprávní povahu, není právem vytvářeno, ale existuje nezávisle na něm. Právo tato práva ve své podstatě jen deklaruje a stanoví způsob výkonu osobnostního práva a jakým způsobem je chráněno. Současně platí, že přirozená práva spojená s osobností člověka jsou nezadatelná, nezcizitelná, nezrušitelná a neprohlášená, nepřihlíží se ani k omezení těchto práv v rozsahu, který by odporoval zákonu, dobrým mravům nebo veřejnému pořádku.

Ochrana osobnosti představuje významnou hodnotu, které současné soukromé právo přikládá zásadní význam, tomu ve výsledku odpovídá i systematické zařazení ochrany osobnosti. Není zařazena do zvláštní části občanského zákoníku, ale je řazena do jeho části obecné. Současně představuje ochrana osobnosti základní princip a hodnotu, na které je celý kodex budován. Obecně lze říci, že občanský zákoník upřednostňuje práva osobní před majetkovými.

Ve vztahu k osobnostním právům vytváří teorie dvě možné varianty chápání osobnostních práv. Pluralistická koncepce vychází z předpokladu existence jednotlivých dílčích osobnostních práv, která jako celek zajišťují ochranu osobnosti člověka. Druhou

variantou je koncepce monistická vycházející z existence jednotného osobnostního práva, k jehož ochraně postačí jedna obecná generální klauzule, která může být doplněna demonstrativním výčtem dílčích osobnostních práv, který nevyklučuje existenci dalších. Z této koncepce vychází i současná právní úprava provedená v občanském zákoníku, která obsahuje v § 81 odst. 1 generální klauzuli, v odst. 2 pak demonstrativní výčet dílčích osobnostních práv.

Vedle všeobecného osobnostního práva je třeba upozornit i na existenci zvláštních osobnostních práv. Na rozdíl od všeobecného osobnostního práva, které náleží každému (všem lidem), zvláštní osobnostní práva souvisí s tvůrčími schopnostmi jednotlivce (umělecké nadání, invence), nenáleží tedy každému, ale jen těm, kdo jsou schopni své schopnosti realizovat. Ke zvláštním osobnostním právům řadíme především osobnostní právo autorské, výkonných umělců, osobnostní právo vynálezců.

Jako objektivní právo označujeme souhrn právních norem, které představují obecně závazná pravidla chování sankcionovaná nebo přijatá státem. Takové normy musí být obsaženy ve státem uznaných pramenech práva, v kontinentální Evropě především v zákonech. Všeobecné osobnostní právo v objektivním smyslu tedy představuje soubor právních norem upravujících všeobecné osobnostní právo, respektive jednotlivá dílčí osobnostní práva, jejichž předmětem je osobnost člověka a její dílčí hodnoty (život, zdraví, důstojnost, soukromí a řada dalších)⁵. Všeobecné osobnostní právo není v objektivním smyslu samostatným právním odvětvím, ale je součástí práva soukromého, ale i např. práva ústavního nebo mezinárodního veřejného. Pramenem všeobecného osobnostního práva je především občanský zákoník, ale svůj základ má na úrovni norem ústavních.

Subjektivní právo lze charakterizovat jako možnost určitého chování subjektů práva, kterou jim zaručuje právo objektivní. Subjektivní všeobecné osobnostní právo tedy představuje možnost každého jedince v rámci mezí daných objektivním právem nakládat podle své vůle a uvážení se svou osobností a jejími jednotlivými hodnotami.⁶ Je logické, že nikdy nepůjde o právo bezbřehé. Ve své svobodě nakládat se svou osobností bude jedinec vždy omezen existencí jiných rovnoprávných subjektů a zásadou, že výkon práva nemůže být na újmu jiných, a stejně tak bude omezen potřebou ochrany veřejného zájmu a společnosti jako celku.

⁵ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří; JEHLIČKA, Oldřich; PAVLÍK, Pavel; PLECITÝ, Vladimír. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. 4. vydání. Praha: Linde, 2004, s. 57

⁶ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří; JEHLIČKA, Oldřich; PAVLÍK, Pavel; PLECITÝ, Vladimír. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. 4. vydání. Praha: Linde, 2004, s. 92

3 Historický vývoj osobnostních práv

Osobnost člověka a její ochrana je nerozlučně spjata s jeho postavením ve společnosti, s možností uvědomit si vlastní osobnost (a její složky) a s možností uplatnit její ochranu jinak než formou „svépomoci“. Tak jak se vyvíjí společnost, vyvíjí se i potřeba reagovat na postavení člověka v jejím rámci, na rizika, která ze společenského života plynou a reagovat adekvátní regulací a ochranou jeho osobnostních práv.

K tomu, aby mohla být garantována ochrana osobnostních práv jinak než formou svépomoci, a zásah do jejich obsahu mohl být napraven jinými prostředky než mstou, bylo třeba, aby se vytvořil dostatečně silný „stát“, který je schopen garantovat potřebnou úroveň ochrany lidských práv.

Stejně tak jednotlivé etapy vývoje společnosti vedou k různé potřebě ochrany osobnostních práv, časná vývojová stadia společnosti jsou zaměřena především na ochranu života a tělesné integrity jedince. Postupně přistupuje potřeba ochrany obydlí a soukromí osoby, stejně jako její důstojnosti a cti.

S rozvojem prostředků, které jsou schopné zasáhnout do cti a důstojnosti člověka masovou formou (rozvoj novin, později rozhlas a televize a v současné době zejména rozvoj internetu a sociálních sítí), bude vyžadovat jiné formy ochrany než stav, kdy k zásahům mohlo docházet např. „jen“ na veřejných shromážděních. Rozvoj počítačů a sítí vede i k jiné potřebě ochrany osobních údajů, k jiné úpravě práva na přístup k informacím.

S rozvojem medicínských poznatků a dovedností přistupuje potřeba odlišné ochrany práv proti zásahům do integrity jedince. S vědomostí o vlivu kvality životního prostředí na život a zdraví člověka i na vlastní kvalitu života vyvstává potřeba ochrany životního prostředí, práva na zdravé životní prostředí, které se dotýká samotné existence člověka.

Průmyslová revoluce, informační revoluce a rozvoj vědomostní společnosti, potřeby inovací a vývoje přispěly podstatnou měrou k potřebě zakotvení a vývoje zvláštních osobnostních práv – práv průmyslového vlastnictví.

3.1 Pravěká a ranně starověká společnost:

V časných fázích vývoje lidské společnosti lze dost obtížně hovořit o ochraně osobnosti, respektive jejich jednotlivých složek. U některých národů lze nalézt představu lidského

těla jako objektu, se kterým lze zacházet prakticky totožně, jako s tělem zvířecím⁷. Ještě v zákoně dvanácti desek se lze setkat s dělením lidského těla v rámci uspokojení věřitele⁸. Ochrana osobnosti se uskutečňuje prakticky čistě na principu svépomoci, náprava na mstě.

V antice se objevují první ideové zdroje lidských práv. Přednost přirozeného práva před právem pozitivním se objevuje u Sofistů již v 5. st. př.n.l. Rozvíjí se rovněž otázka rovnosti lidí. Nutno však upozornit, že rovnost je zde vnímána jako rovnost svobodných občanů. Mezi právem přirozeným a pozitivním rozlišuje i Aristoteles. Jeho teorie spravedlnosti vycházející z principu rovnosti ovšem počítají s přirozenou nerovností (tou ostatně ospravedlňuje i otroctví). U stoiků se pak již setkáváme s propracovanější představou rovnosti, považují člověka za nadaného rozumem a tím pádem schopného činit rozhodnutí na základě vlastní vůle. Ve vztahu k otroctví lze odkázat např. na stoického filozofa Senecu (4 př.n.l. – 65 n.l.): „*Ačkoliv je vůči otrokům dovoleno vše, existuje něco, co obecné právo živým bytostem zakazuje, aby to bylo vůči lidem dovoleno.*“⁹

3.2 Římské právo:

Římské právo rozlišovalo protiprávní jednání v závislosti na tom, proti komu bylo jednání zaměřeno, respektive koho ohrožovalo, zda jednotlivce nebo římský stát (společnost jako celek). Došlo-li k ohrožení jednotlivce, jednalo se o soukromý delikt. Při takovém protiprávním jednání vzniklo právo na náhradu způsobené škody a dále právo na pokutu. Tato pokuta měla do značné míry charakter potrestání protiprávně jednajícího a ve starším období měla převahu nad náhradou škody. Protože se jednalo o pokutu za soukromý delikt, jejím příjemcem byl rovněž poškozený, stejně jako v případě náhrady škody.

Soukromé delikty byly tři, další dva byly prétorské. Deliktem bylo furtum (krádež, loupež, zpronevěra a částečně podvod), damnum iniuria datum (poškození věci) a iniuria (urážka na cti). Prétorské právo doplnilo násilné činy (sem bylo řazeno např. vynucené jednání) a jiné delikty (např. dolus – podvod).¹⁰

⁷ Štěpán J., Právo a moderní lékařství. Panorama, 1989, 1. Vydání str. 282

⁸ „Tertiis nundinis partis secanto. Si plus minusve secuerunt, se fraude esto.“ (Lex duodecim tabularum, Tabula III.)

⁹ HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleč Čeněk, 2009. s. 111

¹⁰ Kinel J., Urfus V., Škrejpek M. *Římské právo*, str. 110 nebo Sommer O.: *Učebnice soukromého práva římského*, díl II, Právo majetkové, 1946 str. 97-105

Z hlediska ochrany osobnosti je vhodné zmínit se detailněji o deliktu urážky na cti. Podstatou bylo úmyslné jednání, jehož účelem bylo znevážit cizí osobu. Iniuria ve starším období byla především způsobena fyzickým útokem a zásahem do tělesné integrity. Postupně se však vyvinulo mnohem širší pojetí urážky na cti, které bylo možné se dopustit v podobě slovních projevů i posunkem.¹¹ Přípustná byla i nepřímá urážka na cti, které bylo možné se dopustit skrze dítě, manželku a dokonce i otroka. Podstatný rozdíl urážky na cti oproti jiným deliktům je v nemajetkové újmě, sankcí tedy může být pokuta, jejíž výši navrhuje žalobce (v době zákona 12 desek ještě platila msta nebo pevně stanovená pokuta). Výši pokuty stanoví v mezích žalobcova návrhu rozhodčí, u těžké urážky prétor. Výše pokuty byla stanovována s ohledem na způsob a intenzitu útoku, místo útoku a dokonce i na postavení poškozeného¹². Actio iniuriarum (žaloba z urážky na cti) nebyla děditelná pasivně ani aktivně. Jedná se o žalobu infamující vedoucí při odsouzení k nečestnosti žalovaného (infamia).

S nečestností a špatnou společenskou pověstí jedince souvisela v římském právu omezená způsobilost k právům – např. nemožnost zastupovat jiného v soudním procesu, nemohl podávat žaloby ve veřejném zájmu nebo uzavírat manželství s některými osobami. Infamia mohla být spojena s výkonem některých povolání (herec/herečka, prostitutka) nebo jako důsledek některých činů nebo odsouzení (např. pro soukromé delikty). Slabší důsledky měla reálná špatná pověst ve společnosti (turpitude). Přihlíželo se k ní např. při ustanovování poručníkem.

3.3 Křesťanství a středověk:

Časná křesťanská filozofie je představována především Augustinem Aureliem (354 – 430). Světské právo pokládá za právo dočasné, Boží zákon za věčný. Tento lex aeterna zní „*A jakž chcete, aby vám lidé činili, i vy jim též podobně činite.*“ (Lk 6:31) Dovoleno je podle Augustina to, co ani Boží ani lidský zákon nezakázal.¹³

¹¹ Gaius (III, 220): „*Urážka (injurie), se pak spáchá nejen tehdy, když někdo bude udeřen nebo i zbit, třeba pěstí nebo klackem, ale i tehdy, když by někdo byl zostuzen, ať již tím, že by dražbu jeho majetku jako (majetku) dlužníkovou dal vyhlásit ten, kdo ví, že mu (nařčený) není nic dlužen, anebo tím, že by někdo k potupě druhého sepsal list nebo (složil) báseň, anebo že by někdo chodil v patách za matkou rodiny či za nedospělcem a potom mnoha jinými způsoby.*“ in KINCL Jaromír. Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, str. 244

¹² Gaius (III, 225): „*Těžká urážka se pak posuzuje buď podle činu (samého), jako byl-li by někdo někým poraněn či potlučen anebo zbit klackem; anebo podle místa, jako byla-li by někomu způsobena urážka v divadle nebo na foru; anebo podle osoby, jako byl-li by uražen státní úředník či byla-li by senátorovi způsobena urážka osobou nízkou.*“ in KINCL Jaromír. Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, str. 245

¹³ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 5. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 209-210

Křesťanský náhled na člověka vychází z představy člověka jako věrného obrazu Boha. Výkladem tohoto učení lze dospět k rovnosti lidí před Bohem. Klasickým představitelem této křesťanské katolické filozofie je Tomáš Akvinský (1225 – 1274), ačkoliv jinak např. uznává nevolnictví. Akvinský rozlišuje tři druhy zákonů, které mají hierarchický charakter, zákon věčný, zákon přirozený a zákon lidský, kdy nižší nemůže odporovat vyššímu.

Klíčový moment pro další vývoj křesťanství představuje reformace, která postupně vyplynula z rozporů mezi církevní praxí a Písmem. Nevyhnutelně tak vede k odlišnému pohledu na představu rovnosti.

Takto postupně formulované přirozené právo se mohlo stát pozdějším dílčím základem pro formulaci lidských práv a jejich odkaz na křesťanskou tradici.

Vlastní středověké právo na našem území chrání některá osobnostní práva, tato ochrana však zůstává doménou práva trestního. Je však již možné stíhat řadu deliktů proti životu, zdraví, cti a důstojnosti – bylo tedy možné stíhat jak vraždu a zabití, tak ublížení na zdraví, zmrzačení, znásilnění, či únos. I když se na našem území postupně vyvíjí postih některých deliktů z moci úřední (např. vražda před králem nebo soudem), ještě po dlouhou dobu sehrává dominantní úlohu soukromoprávní iniciativa poškozeného nebo jeho rodiny. Stejně tak v právu přetrvává v omezené podobě soukromá msta, kterou se ale snaží právo regulovat (např. v podobě soudního souboje). Až do 17. století přetrvávala možnost setnout pachatele únosu nebo manželku a jejího milence přistižené při aktu nevěry.¹⁴

3.4 Renesance a novověk:

S renesancí úzce souvisí sekularizace státu. Marsilius z Padovy (1275 – 1343) začíná rozvíjet myšlenku, že panovníkova moc se neodvozuje od Boha, nýbrž od lidí, čímž rozvíjí myšlenku suverenity lidu.

Další vývoj v oblasti lidských práv (včetně ochrany osobnosti) přináší osvícenství a racionalismus. Postupně se rozvíjí předpoklad, že svoboda a rovnost lidí je přirozená. Protože si lidé chtějí zajistit ochranu svých práv navzájem, utváří se koncept společenské smlouvy. O svém sebeomezení tak rozhoduje lidstvo (lid) samo a odůvodňuje toto sebeomezení především jeho zájmy (na vzájemné ochraně práv. Podle Thomase Hobbesa (1588 – 1679) se hovoří o přirozeném stavu jako o situaci, kdy je

¹⁴ blíže viz. MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003. S. 143 - 149

minimálně zajištěna bezpečnost, člověk totiž touží po moci a bohatství a je tak přirozeně druhému člověku nebezpečným (člověk je člověku vlkem). Společenská smlouva je tak založena na potřebě zajistit si bezpečnost a jistotu. John Locke (1632 – 1704) naproti tomu předpokládá, že lidé uzavírají společenskou smlouvu k ochraně své svobody, aby nebyl bezdůvodně utlačován, byl chráněn jeho život, svoboda i majetek. Jean-Jacques Rousseau (1712 – 1778) považoval za ideální prvotní přirozený stav lidí, kdy byly svobodní a rovní. Existovala jen nerovnost biologická. K tomu říká: „Člověk se narodil svoboděn a všude je v okovech.“ Odmítá zastupitelskou demokracii, naopak preferuje demokracii přímou, kterou považuje za demokracii skutečnou. Současně má o její dlouhodobé udržitelnosti pochybnosti.

Charles Luis Montesquieu (1689 – 1755) se při zkoumání státu zabývá otázkou vlivu geografických, historických a sociálních podmínek na vznik a vývoj států a jejich práva.

Immanuel Kant (1724 – 1805) rozvíjí myšlenku, že lidská přirozenost souvisí především s rozumem a svobodou. Člověk není prostředkem, ale především účelem, je tedy subjektem a příčinou svého jednání a rozhodování. Svoboda jednoho musí být ve shodě se svobodou druhých.

Na našem území se poměrně dlouhou dobu uplatňuje poměrně zastaralá úprava soukromého práva vycházející z městského práva a Obnoveného zřízení zemského.

Snaha po modernější kodifikaci soukromého práva na našem území souvisí velmi úzce až s rozvojem obchodu a měst. Prvotní práce na přípravě kodifikace byly zahájeny v roce 1753. Jejich výsledkem však bylo dílo pro potřeby praxe nevyužitelné, které představovalo spíše vysvětlení pojmů formou učebnicového textu. Císařovna jej tedy k doporučení státní rady nepřijala. Pokračující práce na kodifikaci tak byly završeny až za doby vlády císaře Josefa II. v podobě Všeobecného občanského zákoníku (1786), který prozatím upravil jen obecná ustanovení a právo rodičů a dětí. Byly do něj včleněny i předpisy, které již císař vydal v předchozím období, zejména zrušení nevolnictví a toleranční patent. Tím ale kodifikační práce nekončily, jejich postupné pokračování vedlo až k přípravě Všeobecného zákoníku občanského (č. 946/1811 Sb.z.s.), jak je popsán níže. Výsledek kodifikačních prací byl nejprve od roku 1797 zaveden v Západní Haliči, aby byla ověřena jeho životaschopnost a použitelnost.

Stejně jako soukromoprávní úprava prošlo zásadní reformou i právo trestní. Theresiana ještě představuje výrazně zastaralou formu trestání, jejím prvotním účelem byla stále ještě msta na pachateli deliktu. Navíc charakter stíhaných deliktů se primárně

zaměřoval na provinění proti státu a proti Bohu, až v druhé řadě na ochranu a trestání činů proti životu, zdraví, cti a dobré pověsti. Podstatnou změnu přináší až Všeobecný zákoník o zločinech a trestech za ně (1987) schválený za císaře Josefa II. Přestože ponechává tělesné tresty v podobě bití nebo vypalování cejchů, jeho podstatný rozdíl je, že na rozdíl od předchozích úprav zavádí jistou přiměřenost mezi závažností činu a trestem za něj, je tedy opuštěn princip msty. Stejně tak zavádí zásadu, že není trestného činu bez zákona. Je tedy umožněno stíhání pouze takových činů, které jsou v zákoně popsány (nikoliv jiných činů na základě analogie). Od roku 1803 pak platil Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích, který již představoval moderní normu trestního práva. Novelizován byl v roce 1852 a tento novelizovaný zákoník již tvořil základ trestního práva na našem území až do roku 1949.

3.5 Moderní společnost:

První komplexně pojatý kodex soukromého práva představuje na našem území Všeobecný zákoník občanský č. 946/1811 Sb.z.s. (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch), v českém překladu vyšel poprvé v roce 1812 ve Vídni pod názvem Knihy všeobecných zákonů městských. Výslovnou zmínku o osobnostních právech a ochraně osobnosti neobsahuje, hlásí se však k přirozenoprávní koncepci práv, k čemuž odkazuje zejména jeho § 16: *„Každý člověk má vrozená, již rozumem poznatelná práva, a nutno jej tudíž považovati za osobu. Otroctví nebo nevolnictví a k tomu se vztahující výkon moci nejsou v těchto zemích dovolena.“* Člověku jsou tedy práva vrozena nezávisle na zákoně. Bezesporu lze takto dovést existenci zejména práv osobnostních. Zdůrazňuje se však hodnota lidské svobody, když je stanoveno, že otroctví ani nevolnictví není dovolené. Stejně tak se v § 17 stanoví, že jest nutno považovat přirozená práva za zákonem neomezená, leda by se zákonné omezení prokázalo. Podstatné však je omezení přirozených práv na rozsah jim přiměřený. § 17 výslovně stanoví: *„Co je přiměřeno vrozeným přirozeným právům, o tom se má potud za to, že tu jest, pokud se neprokáže zákonné omezení těchto práv.“* Z citovaných ustanovení lze dozajista dovést, že svoboda jednoho začíná a končí tam, kde se střetává se svobodou jiného, stejně tak jako existenci řady osobnostních práv, práva na život, tělesnou integritu, svobodu a další. Kromě svobody člověka odvoditelné z výslovného zákazu otroctví a nevolnictví

byla jako další výslovně zmíněné dílčí osobnostní právo uvedena od roku 1916 ochrana jména obsažená v § 43¹⁵.

Ochrany jednotlivých dílčích osobnostních práv bylo možno se domáhat na základě ustanovení o právo na náhradu škody a zadostiučinění. Škodou byla mimo jiné každá újma způsobená někomu na jeho právech a osobě¹⁶. Výslovně pak bylo § 1325 stanoveno, že pro případ, kdy někdo poškodí jiného na těle, uhradí poškozenému jeho léčebné výlohy a stejně tak i jeho ušlý výdělek, nebo výdělek, kterého v budoucnu nedosáhne, protože se stal v důsledku postižení neschopným vydělávat. Stejně tak byla upravena možnost žádat přiměřené bolestné, zde se jednalo o výslovný nárok na peněžitou kompenzaci za imateriální újmu v podobě bolestných útrap.

V roce 1849 je vydán tiskový patent a zrušena předběžná cenzura, šlo však o úpravu dočasnou. Definitivní podoby se tiskovému právu dostává v roce 1863 s novelizací v roce 1868. Tisková svoboda je především zakotvena v čl. 13 základního zákona státního č.142/1867 ř.z., o obecných právech občanů státních v královstvích a zemích v radě říšské zastoupených.¹⁷ Kromě práva tiskového obsahuje základní zákon státní č.142/1867 ř.z.¹⁸ i další práva, která se dotýkají osobnostní sféry každého jednotlivce, zejména je zaručena rovnost občanů před zákonem (čl.2), svoboda osobní (čl.8), neporušitelnost domácího práva (čl.9), tajemství listovní (čl.10), jakož i další práva a svobody.

Koncem 19. Století dochází k úpravám živnostenského řádu a horního řádu, nejprve dochází k omezení dětské práce, později i k úpravě pracovní doby. Dochází k zavedení nemocenského a úrazového pojištění.

3.6 Vznik ČSR a ochrana osobnosti za první republiky:

Vznik Československa v roce 1918 představuje v soukromém i veřejném právu právní kontinuitu s právem zaniklého Rakousko-Uherska. Poválečný vývoj a vznik nového státu vyžadoval, aby došlo s určitými výjimkami k převzetí „starého“ práva a k udržení právní jistoty a pořádku. Recepční normu představuje zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu Československého, který v čl. 2 stanoví: „*Veškeré dosavadní*

¹⁵ změněn provedena císařským nařízením č. 69/1916 Ř.z.

¹⁶ § 1293: „Škodou nazývá se každá újma, která byla někomu učiněna na jmění, právech anebo jeho osobě. Od toho se rozeznává ušlý zisk, jež může někdo očekávat podle obyčejného běhu věcí.“

¹⁷ „Každý má právo, mínění své v mezích zákonů slovem, písmem, tiskem nebo vyobrazením volně pronášeti. Tisku není dovoleno ani pod censuru dávat, ani propůjčováním koncesí obmezovati. Administrativní záповědi poštovské k zdejším věcem tištěným se nevztahují.“

¹⁸ Jedná se o součást tzv. Prosincové ústavy, která se skládá i z dalších základních zákonů státních, např. č.143/1867 ř. z., o zřízení říšského soudu, nebo č.144/1867 ř.z., o soudcovské moci

zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.“ Došlo tak i k recepci Všeobecného zákoníku občanského a dalších předpisů. Prakticky po celou dobu první republiky zůstává v platnosti rakouské soukromé právo. Zůstává tak ovšem zachována právní roztržičnost mezi českými zeměmi a Slovenskem. Snaha o komplexní rekodifikaci soukromého práva není po celou dobu trvání první republiky úspěšná a přijetí připraveného návrhu občanského zákoníku z roku 1937 troskotá na mnichovských událostech a následném válečném vývoji.

Novou právní úpravu přináší zákon č. 108/1933 Sb., o ochraně cti. Ve své podstatě jde o normu práva trestního, kde je však umožněno zahájení řízení především na základě soukromé žaloby. Žaloba veřejná byla přípustná, pokud směřovala urážka, pomluva nebo utrhání na cti proti zákonodárnému sboru (či jeho předsednictvu, výboru nebo komisi), vládě, soudu, úřadu veřejné správy, četnictvo nebo např. branné moci. K veřejné žalobě se vyžadovalo zmocnění. Stejně tak mohl být chráněn v případě vzájemnosti zástupce cizího státu a jeho hlava. Zákon obsahoval skutkové podstaty urážky¹⁹, pomluvy, utrhání na cti nebo výčitky trestního stíhání nebo trestu. Chráněny byly nejen osoby žijící, ale i zemřelé. Ochrany požívaly například i politické organizace. Jako sankci bylo možno uložit peněžitý trest nebo vězení.

Stejně jako došlo v roce 1918 k recepci soukromoprávního kodexu, došlo i k recipování rakouského práva tiskového. Nové návrhy tiskového práva byly do parlamentu předloženy v roce 1919 a druhá v roce 1921, ani jeden z návrhů však nebyl projednán. Následovaly pak jen dílčí novely. Po dalších pokusech na úplnou novou úpravu tiskového práva je až v roce 1933 přijat současně se zákonem na ochranu cti rozsahově velmi omezený tiskový zákon.

3.7 „Druhá republika“ a Protektorát Čechy a Morava:

Dne 30. září 1938 dochází ze strany zástupců Anglie, Francie, Německa a Itálie k podpisu Mnichovské dohody, kdy je Československo na základě vnucené dohody, jejímž nebylo účastníkem, odstoupit část svého území. Dne 5. října 1938 odstupuje z funkce prezident republiky Edvard Beneš a uchyluje se do exilu k organizaci zahraničního odboje. Sílí tendence po autonomii Slovenska. Dochází k likvidaci

¹⁹ § 1 zákona č.108/1933 Sb., o ochraně cti: „*Kdo někomu nadávkou, zlým nakládáním, vyhrůžkou zlého nakládání, vydáváním v posměch nebo jinak na cti ublíží, bude soudem potrestán, není-li čin přísněji trestný, pro přestupek vězením od tří dnů do tří měsíců nebo peněžitým trestem od 50 Kč do 5000 Kč, a byl-li čin spáchán obsahem tiskopisu, pro přečin vězením od osmi dnů do šesti měsíců nebo peněžitým trestem od 100 Kč do 10.000 Kč.*“

zákonodárné moci a jakákoliv garance práv se hroutí přijetím zákona č. 330/1938 Sb. z. a n., o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací. Umožňuje vládě měnit svým nařízením zákony a prezidentu pak dokonce ústavní listinu dekretem. Již časně dochází k zavedení předběžné cenzury tisku, zpřísňuje se evidence obyvatel.

Poslední zbytek klamně vypadající samostatné státnosti, tzv. „Druhé republiky“ končí v noci z 14. na 15. března 1939, kdy dochází k obsazení území Čech a Moravy německou armádou. Výnosem říšského kancléře z 16. března 1939 dochází na obsazeném území k vyhlášení „Protektorátu Čechy a Morava“. Na území protektorátu platilo kromě protektorátního práva i právo německé, které se vztahovalo na říšské státní občany, ti podléhali rovněž pouze říšským orgánům. Na území protektorátu došlo k zavedení norimberských rasových zákonů. O ochraně práv protektorátního obyvatelstva nemohla být v tomto období řeč.

Mimo území protektorátu se v exilu postupně rozvíjí prozatímní státní zřízení a jeho zákonodárství. Z hlediska přípravy právního vývoje na konec války se zdá stěžejním ústavní dekret prezidenta republiky č. 11/1944, který připravuje poměry pro obnovení právního pořádku v Československu po ukončení války.

3.8 Poválečný vývoj:

Druhá světová válka znamenala celosvětový šok z prožitých hrůz a její konec vyžadoval reakci institucionální i právní na selhání mezinárodních institucí, mezivládních dohod i institucionální struktury a práva jednotlivých států. Jedním z příkladů reakce právní teorie na 2. světovou válku může být tzv. Radbruchova formule. Gustav Radbruch (1878 – 1949) byl německý právní pozitivista. V reakci na hrůzy 2. světové války se zabýval otázkou vztahu zákonného bezpráví (v podobě platného práva) a spravedlnosti. Jeho formule zní: *„Konflikt mezi spravedlností a právní jistotou lze patrně řešit jen tak, že pozitivní právo, zajišťované předpisy a mocí, má přednost i tehdy, pokud je obsahově nespravedlivé a neúčelné. Pokud však nespravedlnost pozitivního práva dosáhne takovou míru, že pozitivním právem zaručená právní jistota vůči této nespravedlnosti nemá žádnou váhu, musí nespravedlivé právo ustoupit spravedlnosti.“*

Na konec 2. světové války musela reagovat i právní úprava poměrů v poválečném Československu. Stěžejním právním předpisem se stal ústavní dekret prezidenta republiky č. 11/1944 o obnovení právního pořádku, který upravil kontinuitu

poválečného právního řádu s právním řádem první republiky²⁰, po přechodnou dobu mohly být použity též předpisy z doby nesvobody, které nebyly v rozporu se zněním a demokratickými zásadami ústavy, zcela však byly vyloučeny z použití předpisy na úseku práva osobního a rodinného²¹.

V reakci na válku vzniká též retribuční zákonodárství v podobě dekretů prezidenta republiky - dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech (tzv. velký retribuční dekret), dekret prezidenta republiky č. 17/1945 Sb., o Národním soudu a dekret prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti (tzv. malý retribuční dekret).

Po „únorovém převratu“ dochází k postupným změnám v právním systému. Samotná Květnová ústava (ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky) ještě obsahuje jistou garanci ochrany osobnosti člověka a jeho práva žít podle svého, když ve svých základních člancích obsahuje ustanovení článku III odst. 2, které zaručuje občanům svobodu osobnosti a jejího projevu²². Ve svých jednotlivých podrobných člancích poté rozvádí některá osobnostní práva, přičemž v řadě ustanovení je již patrná jejich značná kontrola a ingerence státu. Např. v § 2 je upravena osobní svoboda, v § 4 svoboda domovní, v § 6 tajemství listovní, nebo v § 18 svoboda projevu. § 29 pak upravuje právo na ochranu zdraví. Vlastní občanské právo zůstává zpočátku nedotčeno, i po přijetí ústavního zákona č. 150/1948 Sb. platí ustanovení Všeobecného zákoníku občanského. K prvním změnám dochází v roce 1949 osamostatněním rodinného práva přijetím zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, a zákona č. 266/1949 Sb., o zatímních změnách v některých občanských věcech, kterým se promítají zejména ustanovení nového zákona o právu rodinném do hmotného a

²⁰ čl.1 ústavního dekretu prezidenta republiky 11/1944 o obnovení právního pořádku: „(1) Ústavní a jiné právní předpisy československého státu, vydané do 29. září 1938 včetně, pocházejí ze svobodné vůle československého lidu a jsou československý právní řád. (2) Předpisy vydané v oblasti tohoto řádu v době, kdy československý lid byl zbaven své svobody (doba nesvobody), nejsou součástí československého právního řádu. Doba nesvobody jest doba ode dne 30. září 1938 až do dne, který bude určen vládním nařízením.“

²¹ čl.2 ústavního dekretu prezidenta republiky 11/1944 o obnovení právního pořádku: „(1) Z vůle československé zákonodárné moci jest na zcela přechodnou dobu i nadále používati z předpisů, uvedených v odstavci 2 článku 1 těch, které se nepřiči svým obsahem znění nebo demokratickým zásadám československé ústavy (ústavní listiny, jejich součástí a zákonů ji měnících a doplňujících, vydaných do 29. září 1938). Naprosto jsou však z používání vyloučeny předpisy z doby nesvobody z oborů soudního práva trestního, soudního řízení trestního, práva osobního a práva rodinného. (2) Zákonem bude stanoveno, kdy končí přechodná doba podle odst. 1.“

²² Ustanovení čl. III odst. 2 ústavního zákona č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky, zní: „Stát zaručuje všem svým občanům, mužům i ženám, svobodu osobnosti a jejího projevu a pečuje o to, aby se všem dostalo stejných možností a stejných příležitostí.“

procesního práva soukromého. Podstatnou změnu hmotného soukromého práva představuje až přijetí zákona č. 141/1950 Sb., občanský zákoník. O osobnostních právech se v ustanovení občanského zákoníku prakticky nemluví, jediným ustanovením, které upravuje ochranu osobnostních práv je § 22 zakotvující ochranu jména.

Po občanském zákoníku je v roce 1953 přijat zákon č.115/1953 Sb., o právu autorském (autorský zákon), jehož předmětem jsou díla literární, umělecká a vědecká, jakožto výsledek tvůrčí činnosti autora. Tento autorský zákon obsahuje mimo jiné v §§ 95 a 96 ustanovení týkající se osobní písemnosti a podobizny. Zákon stanoví, že ke zveřejnění osobní písemnosti je třeba souhlasu jejího autora (a jde-li o dopis též příjemce), po smrti autora pozůstalého manžela nebo dětí (případně rodičů). Obdobně je ustanoveno pro podobizny a obsahem zákona je i zpravodajská, vědecká a umělecká licence. Aplikace zákona je vyloučena na použití podobizny pro úřední účely. V roce 1965 je nahrazen zákonem č. 35/1965 Sb., o dílech literárních, vědeckých a uměleckých (autorský zákon).

Přijetím ústavního zákona č.100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky, se osobností práva dostávají již zcela vědomě do pozadí, práva a svobody slouží nejen k rozvoji a uplatnění osobnosti občanů, ale zároveň vždy k upevnění a rozvoji socialistické společnosti²³. Formálně je zaručena nedotknutelnost osoby, obydlí, listovní tajemství. V čl. 23 je garantováno právo na ochranu zdraví. S přijetím nové ústavy dochází k rekodifikaci občanského práva, v roce 1963 je přijímána nová úprava rodinného práva provedená v zákoně č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, která je v roce 1964 následována novým občanským zákoníkem, přijatým jako zákon č.40/1964 Sb., občanský zákoník. Oproti stávající úpravě již nová úprava obsahuje ustanovení o ochraně osobnosti a to konkrétně v §4 a §§ 11 až 17. Občanovi je tak dáno právo na ochranu jeho osobnosti, a to „zejména života a zdraví, občanské cti, jakož i svého jména a projevu osobní povahy“²⁴. Současně však zákon č.40/1964 Sb. stanoví základní zásady, mezi které patří zejména povinnost výkonu práv a povinností v souladu s pravidly socialistického soužití a zákaz zneužití práv proti zájmům společnosti a spoluobčanů, jakož i zákaz obohacovat se na úkor společnosti nebo spoluobčanů. Samostatná právní úprava je provedena rovněž v oblasti práva pracovního, a to zákonem č. 65/1965 Sb., zákoník práce.

²³ čl. 19 odst. 1 ústavního zákona č.100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky

²⁴ § 11 zákona č.40/1964 Sb., občanský zákoník

Takto provedená právní úprava v zákoně č.40/1964 Sb., občanský zákoník, přetrvává prakticky po celou dobu beze změn až do roku 1989. Po „listopadové revoluci“ v roce 1989 dochází k první úpravě hmotného občanského práva v oblasti osobnostních práv (ochrany osobnosti) zákonem zákon č.87/1990 Sb. Upravena je oblast práva domáhat se ochrany osobnosti obsažená v § 13, když je rozšířena o právo domáhat se náhrady nemajetkové újmy v penězích v případech, kdy je ve značné míře snížena důstojnost nebo vážnost občana ve společnosti. Další úpravu ve vztahu k ochraně osobnosti provádí zákonodárce zákonem č. 509/1991 Sb. Dosavadní ustanovení, že „občan má právo na ochranu své osobnosti“ je nahrazeno i s ohledem na celkovou koncepci prováděné změny termínem „fyzická osoba má právo na ochranu své osobnosti. Demonstrativní výčet jednotlivých chráněných prvků je rozšířen o lidskou důstojnost. Vypuštěna jsou ustanovení o možnosti společenské organizace uplatnit právo na ochranu osobnosti za občana v případě, kdy zásah souvisí s činností občana ve společenské organizaci. Obecně však lze konstatovat, že rok 1989 a společenské změny, které nastaly, neměly na vlastní právní úpravu osobnostních práv revoluční vliv. Mnohem podstatnější vliv měla vlastní změna společenských poměrů, která s rokem 1989 nastala, plná akceptace mezinárodních dokumentů v oblasti lidských práv a přijetí vlivu a dohledu mezinárodních institucí na jejich dodržování, jakož i rozšíření informačních zdrojů a uvědomění si hodnoty vlastní osobnosti.

Samostatnou, i když ne přímo k osobnostním právům vztáženou kapitolou, je restituční zákonodárství přijaté po roce 1989. Snahu po společenské rehabilitaci představuje zejména zákon č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci²⁵. Pro úplnost uvádím, že dalšími právními předpisy v oblasti restitucí byl zákon č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích a zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku. Jejich účelem však bylo zejména narovnání majetkových křivd.

Podstatný vývoj po roce 1989 zaznamenala právní úprava zvláštních osobnostních práv, která musela reagovat nejen na společenské změny, ale i technologický pokrok, dochází k přijetí řady zákonů, např. zákona č. 121/2000 Sb., o

²⁵ § 1 odst. 1 zákona č. 119/1990 Sb. uvádí, že: „Účelem zákona je zrušit odsuzující soudní rozhodnutí za činy, které v rozporu s principy demokratické společnosti respektující občanská politická práva a svobody zaručené ústavou a vyjádřené v mezinárodních dokumentech a mezinárodních právních normách zákon označoval za trestné, umožnit rychlé přezkoumání případů osob takto protiprávně odsouzených v důsledku porušování zákonnosti na úseku trestního řízení, odstranit nepřiměřené tvrdosti v používání represe, zabezpečit neprávem odsouzeným osobám společenskou rehabilitaci a přiměřené hmotné odškodnění a umožnit ze zjištěných nezákonností vyvodit důsledky proti osobám, které platné zákony vědomě nebo hrubě porušovaly.“

právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), zákona č. 527/1990 Sb., o vynálezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích návrzích, zákona č. 529/1991 Sb., o ochraně topografií polovodičových výrobků a řady dalších

Vznik samostatné České republiky je spojen s recepcí práva České a Slovenské Federativní Republiky, která byla provedena ústavním zákonem č. 4/1993 Sb., o opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky. Ustanovení čl.1 odst.1 mimo jiné stanoví, že zákony České a Slovenské Federativní Republiky platné v den zániku České a Slovenské Federativní republiky na území České republiky zůstávají nadále v platnosti. Tak tomu bylo i v případě zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník. Případný rozpor s právními předpisy České republiky téže právní síly²⁶ vydanými přede dnem zániku České a Slovenské Federativní republiky je třeba řešit ve prospěch předpisů České republiky.

Samotný občanský zákoník č.40/1964 Sb., byť po řadě legislativních změn, které si vyžádaly změněné poměry a zejména právní praxe, se ukázal jako ne zcela vyhovující. Soukromé právo potřebovalo úpravu kodexem, jehož právní instituty jej přiblíží potřebám praxe a zvyklostem obvyklým v jiných vyspělých státech. Ještě v době federálního státu byl zpracováván návrh nového občanského zákoníku²⁷, s rozpadem federace však práce na tomto zákoníku končí. Druhý pokus²⁸ o přípravu nového kodexu byl realizován v podobě koncepce pod záštitou Ministerstva spravedlnosti České republiky, ale rovněž v tomto případě práce bez dalšího ustaly.

Nový pokus o přípravu kodexu se uskutečnil až po roce 2000, kdy došlo z rozhodnutí ministra spravedlnosti O. Motejla k přípravě věcného záměru²⁹ nového občanského kodexu a následně k přípravě paragrafovaného znění kodexu. V rámci přípravy zákona byl návrh posuzován řadou odborníků, byl zpracován jazykový posudek Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky a v dubnu roku 2011 byl návrh předložen Legislativní radě vlády. Vláda schválila návrh občanského zákoníku svým usnesením dne 18. 5. 2011. Následně byl návrh zákona odeslán do Poslanecké sněmovny³⁰, která jej schválila ve 3. čtení dne 9. 11. 2011. Senát návrh projednal 25. 1. 2012 a nepřijal žádné usnesení. Prezident zákon podepsal dne 20. 2.

²⁶ jistě lze argumentaci dovodit i vyšší právní síly

²⁷ pod vedením prof. V. Knappa a prof.

²⁸ pod vedením prof. F. Zoulíka

²⁹ pod vedením prof. K. Eliáše a doc. M. Zuklínové

³⁰ Sněmovní tisk č.362, Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, 2010 – 2013

2012. Ve Sbírce zákonů byl zákon vyhlášen dne 22. 3. 2012 pod číslem 89/2012 Sb. v částce 33. Po více než deseti letech příprav se stal nový soukromoprávní kodex platnou normou. Účinnost byla stanovena na 1. 1. 2014 s téměř dvouletou legisvakancí lhůtou, která měla sloužit k přípravě navazující legislativy a přípravě odborné i laické veřejnosti na aplikaci úpravy. V oblasti osobnostních práv přináší nová právní úprava zásadní změnu koncepce, osobnostní práva a jejich ochrana se dostávají do popředí celé právní úpravy, ochrana osobnosti člověka je jednou ze základních zásad, na kterých soukromé právo stojí. Občanský zákoník se vrací ke koncepci přirozených práv člověka.

4 Komparativní pohled na osobnostní práva a ochranu osobnosti

Právní úprava osobnostních práv a ochrany osobnosti v našem kulturním prostoru (západní kultury) vychází z antických a křesťanských tradic. Vlastní pojetí osobnostních práv a jejich právní úpravy se však přes tyto společné tradice v jednotlivých evropských státech (a návazně např. v USA nebo Kanadě) liší. Je však v současné době vlivem judikatury evropských soudů (zejména Evropského soudu pro lidská práva) patrná tendence k postupnému sjednocování pohledu a přístupu k ochraně osobnosti.

4.1 Kontinentální právo:

V kontinentálním evropském právu lze rozlišit dva základní přístupy k ochraně osobnosti – model francouzský a model německý. Model francouzský vyšel z obdobného přístupu k odškodnění majetkové a nemajetkové újmy a člověku tak mohla být poskytována náhrada nemajetkové újmy při porušení osobnostních práv. Svůj ideový zdroj hledal francouzský model především v Deklaraci práv člověka a občana a v její přirozenoprávní koncepci lidských práv, stejně jako v *actio iniuriarum* (náhrada nemajetkové újmy ve formě pokuty, jejíž výši navrhoval žalobce a v rozpětí jeho návrhu o její výši rozhodovali rozhodčí s ohledem na okolnosti zásahu do osobnostního práva) pro římskoprávní civilní delikt označovaný jako *iniuria*. Proti tomu model německý vycházel z římskoprávní tradice (v důsledku převahy historicko-právní školy) s primátem smluvní svobody a majetkových práv a kladl tak především důraz na náhradu majetkové újmy. Ochrana osobnostních práv (cti a důstojnosti) se tak dostala mimo soukromé právo do norem práva trestního.

K podstatné změně náhledu na osobnostní práva dochází v Německu v důsledku zakotvení práva na svobodný rozvoj osobnosti do německé ústavy. V důsledku toho dochází ze strany Spolkového soudního dvora k judikování existence všeobecného osobnostního práva. Současně bylo konstatováno, že judikatura bude otevřený okruh dílčích osobnostních práv s ohledem na existenci všeobecného osobnostního práva vhodně rozšiřovat podle nápadu jednotlivých dalších případů.

Francouzský Code Civil (občanský zákoník) z roku 1804 nejprve obsahoval jen úpravu práva na jméno. Pokud jde o jiná dílčí osobnostní práva, právní úprava v něm obsažena nebyla, ale za základ pro judikování dílčích osobnostních práv byla vzata obecná odpovědnostní klauzule. V roce 1970 došlo i v Code Civil k právní úpravě práva

na respektování soukromého života. Stejně jako v jiných státech, i ve Francii se ukázala potřeba upravit v souvislosti s rozvojem zdravotnických postupů a biomedicínského výzkumu právě otázky související s lidským tělem a medicínou.

V Rakouské právní teorii a praxi je dovozována existence všeobecného osobnostního práva zejména z ustanovení § 16 a § 17 Všeobecného občanského zákoníku. Konkrétní úprava všeobecného a dílčích osobnostních práv zde sice není, existence je však dovozena zejména z ustanovení § 16: „*Každý člověk má vrozená, již rozumem poznatelná práva, a nutno jej tudíž považovati za osobu...*“. § 16 obsahuje současně ustanovení o zákazu otroctví a nevolnictví. O rozsahu přirozených práv platí ustanovení § 17, které stanoví: „*Co je přiměřeno vrozeným přirozeným právům, o tom se má potud za to, že tu jest, pokud se neprokáže zákonné omezení těchto práv.*“

Do okruhu francouzského modelu úpravy osobnostních práv se řadilo a řadí Švýcarsko. Jeho občanský zákoník zakotvil všeobecné osobnostní právo a jednotlivá dílčí osobnostní práva a jejich charakteristiku a rozsah ponechal judikatuře. Právní úprava umožňuje ve stanovených případech náhradu škody a peněžní zadostiučinění.

4.2 Common law (angloamerický systém práva):

Jako common law v nejširším smyslu označujeme angloamerický právní systém, který se zrodil v Anglii a v důsledku koloniálního systému a vlivu mateřského státu na své kolonie se rozšířil i na tato území. Synonymem pro common law v tomto nejširším významu je tedy právě právní systém angloamerický. Je ale třeba podotknout, že bývalé kolonie se v řadě ohledů od anglického právního systému začaly postupem času odlišovat (zejména USA), nejde tak tedy o právní systém jednotný. Anglii lze považovat za hlavního představitele tohoto systému. Další státy patřící do právní oblasti common law jsou např. Spojené státy americké, Kanada, Nový Zéland a Austrálie. Svůj vliv měla Anglie i na ostatní kolonie, jako je Indie.

Oproti kontinentálnímu právu je systém angloamerický založen mimo jiné na soudcovské tvorbě práva a soudní rozhodnutí zde představuje jeden z pramenů práva. Neznamena to ovšem, že každé soudní rozhodnutí tvoří precedent a ani jejich nadřazené postavení vůči jiným pramenům práva. I v angloamerickém právním systému jsou zákony pramenem práva a v současnosti je uznáváno, že mají vyšší právní sílu než soudcovské právo. Je však třeba zdůraznit odlišný charakter zákona ve srovnání se

zákonem v kontinentálním právu. Zákon ponechává zpravidla poměrně široké pole a možnosti pro jeho soudní výklad a dotváření prostřednictvím soudních rozhodnutí³¹.

System soudcovského práva se v Anglii vyvinul ve dva subsystemy, common law (v úzkém slova smyslu) a equity. Common law se začíná vyvíjet v Anglii ve 12. století ve snaze sjednotit právní roztržičnost Anglie a vytvořit jednotný právní systém. Bylo aplikováno královskými soudy na základě writů³², bez jejich existence nebylo možné zahájit soudní řízení. Vzhledem k obavě šlechty z rozšiřování pravomocí krále bylo množství writů omezené. Královské soudy tak využívaly pro rozšiřování svého působení analogie³³. Protože však postupem času docházelo k nárůstu množství sporů, které nebylo možné podřadit pod adekvátní writ a zajistit přístup ke královským soudům, rozhodovaly takové spory kancléřské soudy, čímž došlo k vytvoření druhého systému soudcovského práva – equity.

Anglické právo (a systém angloamerického práva obecně) nezná termín všeobecného osobnostního práva. Jednotlivá práva jsou chráněna prostřednictvím práva civilních deliktů (tort law) a ochrana je uplatňována prostřednictvím speciálních žalob. Jednotlivé torty vznikaly v různé době v důsledku měnících se podmínek. Chráněna je především lidská důstojnost, čest, soukromí, podoba, projevy osobní povahy a důležitá je i ochrana osobních údajů. Velmi významnou roli zde hraje především judikatura. Nelze ale opominout, že řada oblastí je v poslední době upravována rovněž zákony³⁴. Je ještě důležité si uvědomit, že řada států z oblasti angloamerického právního systému má psané ústavy stejně jako úpravu základních práv.

I systém anglického práva je do značné míry modifikován přistoupením k základním katalogům chránícím lidská práva, zejména k Evropské úmluvě o ochraně základních lidských práv a svobod. Stejně tak dochází ke sbližování systému angloamerického a kontinentálního práva v důsledku rozhodovací činnosti a judikatury evropských soudů.

³¹ KNAPP, Viktor. *Velké právní systém. Úvod do srovnávací právní vědy*. Praha: C.H.Beck, 1996, s.165

³² privilegium umožňující přístup k soudu

³³ GILLIS, Mark. *System precedentního práva v tradici common law*. In KÜHN, Zdeněk; BOBEK, Michal; POLČÁK, Radim. *Judikatura a právní argumentace. Teoretické a praktické aspekty práce s judikaturou*. Praha: Auditorium, 2006, s. 14

³⁴ např. The Defamation Act z roku 2013, který je platný pro území Anglie a Walesu, The Data Protection Act z roku 1998, The Protection from Harassment Act z roku 1997

5 Prameny práva v oblasti ochrany osobnosti

5.1 Ústavní zákony:

Osobnostní práva představují jednu ze stěžejních oblastí, které stát poskytuje ochranu. Jako taková je výrazným způsobem upravena i na ústavní úrovni.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky hovoří již ve své preambuli o České republice jako o státě vytvářeném na nedotknutelných hodnotách lidské důstojnosti a svobody, stejně tak hovoří o občanech České republiky, kterým jsou známy povinnosti vůči druhým³⁵. Ustanovení čl. 1 odst. 1 charakterizuje Českou republiku jako „*svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana*“. Přestože se uvedené ustanovení může jevit jako pouhé konstatování, je třeba mu přikládat imperativní charakter, který zavazuje stát a orgány veřejné moci jednat v souladu s tímto ustanovením a respektovat jej³⁶.

Samotná ústava pak již o osobnostních právech a ochraně osobnosti přímo nehovoří, obsahuje však celou řadu ustanovení, která poskytují institucionální rámec ochraně práv. Současně v čl. 4 svěřuje základní práva a svobody pod ochranu soudní moci. Zde je tedy obsažen v nejobecnější podobě základ pro možnost domáhat se ochrany osobnostních práv.

Jediným právem osobnostního charakteru, které ústava zmiňuje do jisté míry přímo, je právo na zdravé životní prostředí, když v čl. 7 stanoví, že: „Stát dbá o šetrné využívání přírodních zdrojů a ochranu přírodního bohatství.“ Není zde sice přímá zmínka o ochraně životního prostředí, ale za ochranu přírodního bohatství je třeba považovat ochranu všech složek přírodního prostředí (tedy ovzduší, vody, hornin, půdy a organismů) a jejich vzájemných vazeb (ekosystémů) a tedy i přírodního prostředí jako celku. Přírodní zdroje lze v obecné rovině dělit na zdroje neobnovitelné (např. nerostné bohatství) a obnovitelné (např. dřevo, sluneční energie). Obecným současným trendem by mělo být využívání neobnovitelných zdrojů s maximální možnou šetrností a v případě obnovitelných zdrojů minimálně tak, aby byla zajištěna jejich trvalá obnovitelnost. Vlastní povinnost státu dbát o šetrné využívání přírodních zdrojů a

³⁵ „... odhodláni budovat, chránit a rozvíjet Českou republiku v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody jako vlast rovnoprávných, svobodných občanů, kteří jsou si vědomi svých povinností vůči druhým a zodpovědnosti vůči celku, jako svobodný a demokratický stát, založený na úctě k lidským právům ...“

³⁶ např. náleží Ústavního soudu České republiky sp.zn. I.ÚS 535/2000 „Ústavní princip právního státu předpokládá, že se stát vůči občanům chová v souladu s povinnostmi, které sám sobě stanovil, přičemž občan na základě principu právní jistoty má právo se spolehnout na věrohodnost státu při plnění jeho závazků.“

ochranu přírodního bohatství je třeba vykládat tak, že tuto povinnost má stát a jeho orgány při své činnosti a současně má tuto povinnost i ve vztahu k jiným subjektům, které musí limitovat prostřednictvím právní úpravy (např. ochrany životního prostředí a jeho jednotlivých složek). Povinnost státu má bezesporu průřezový charakter, nelze se tedy spokojit se stanovením pravidel ochrany životního prostředí, ale svou povinnost musí stát realizovat např. na úseku územního plánování, při tvorbě energetických koncepcí, v odpadovém hospodářství, dopravě nebo ve vzdělávání.

Součástí našeho ústavního pořádku je též Listina základních práv a svobod³⁷ vyhlášená jako usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práva a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky³⁸. Představuje ústavní katalog lidských práv a svobod, který svou systematikou vychází z tradičního pojetí generací lidských práv, navazuje na ústavní tradice našeho státu³⁹ a ideově se inspiruje v řadě mezinárodních dokumentů⁴⁰, čerpá z katalogů jiných států a v neposlední řadě se inspiruje historickými katalogy lidských práv.

Prvotním účelem katalogů lidských práv bylo především zajistit ochranu jednotlivce vůči zásahům státu (veřejné moci). Postupně však dochází k vývoji pohledu na lidská práva jako na základní statky (a principy), bez kterých by nemohla být společnost funkční, a představují tak hodnotový systém, který stát nejen že musí respektovat, ale musí jej aplikovat při výkonu zákonodárství, exekutivy i soudnictví.

Svou úlohu sehrává úprava základních práv i při ovlivňování soukromého práva a soukromoprávních vztahů. Jak již bylo uvedeno výše, stát musí aplikovat hodnotový systém základních práv při výkonu zákonodárství, tak tomu zajisté bude i při legislativní činnosti v oblasti soukromého práva⁴¹. Nejde ale jen o vliv na legislativní činnost, i v soukromoprávních vztazích může docházet ke stavům, kdy právní jednání

³⁷ čl. 3 ústavního zákona č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky a dále též čl. 112 odst. 1, který stanoví, že „Ústavní pořádek České republiky tvoří tato Ústava, Listina základních práv a svobod, ústavní zákony přijaté podle této Ústavy a ústavní zákony Národního shromáždění Československé republiky, Federálního shromáždění Československé socialistické republiky a České národní rady upravující státní hranice České republiky a ústavní zákony České národní rady přijaté po 6. červnu 1992.“ (např. ústavní zákon č. 4/1993 Sb., o opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky).

³⁸ původně jako ústavní zákon č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky. Tento uvozovací ústavní zákon propůjčoval Listině základních práv a svobod do jisté míry „nadústavní“ charakter, když ve svém § 1 odst. 1 uvádí: „Ústavní zákony, jiné zákony a další právní předpisy, jejich výklad a používání musí být v souladu s Listinou základních práv a svobod.“

³⁹ zejména Ústavní listina Československé republiky (ústavní zákon č. 121/1920 Sb. z. a n.)

⁴⁰ např. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Mezinárodní paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

⁴¹ WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš; Pospíšil, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolter Kluwer, 2012, s.13

jednoho subjektu je v rozporu se základními právy jiného subjektu. I v takovém případě je třeba vzájemné vztahy obou subjektů upravit a přivést do vzájemně souladného stavu. Stejně tak musí respekt k základním právům pronikat i do rozhodování civilních soudů⁴².

Sama Listina se přiklání k přirozenoprávní koncepci lidských práv, když se v preambuli uvádí: „*Federální shromáždění ... uznávajíc neporušitelnost přirozených práv člověka ... usneslo se na této Listině ...*“. Nejde sice o text normativní, má však zásadní význam pro objasnění hodnot a okolností, ze kterých právní předpis (Listina) vyšel, stejně jako pro jeho výklad. Stát tedy není tím, kdo tato lidská práva zakládá či vytváří, ta existují nezávisle na vůli státu, ten je „pouze“ deklaruje a zajišťuje jim náležitou ochranu.

Podle čl. 1 Listiny „*Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.*“ Důstojnost je zde kladena jako obecný a nejvyšší princip, do jisté míry je nadřazena ostatním lidským právům⁴³. Současně jsou v čl. 1 akcentovány některé prvky základních práv a svobod. Jejich nezadatelnost znamená, že jsou člověku vrozena a tvoří základ jeho individuality, nelze se jich tedy vzdát ani je postoupit někomu jinému. Nezrušitelnost základních práv plyne z faktu, že stát základní práva netvoří, jen je deklaruje, nemůže je tedy ani zrušit či odebrat. Stejně tak se základní práva nemohou promlčet (ani pro případ, že nejsou využívána), uplynutí sebedelšího časového období nemá vliv na možnost se těchto práv dovolávat. Jejich přenositelnost na jiného (bezúplatně či za úplatu, smlouvou nebo jakýmkoliv jiným způsobem) není možná, jsou to tedy práva nezcizitelná.

Čl.2 odst. 3 tvoří základ pro osobní svobodu jednotlivce, když stanoví: „*Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.*“ Respektována tedy musí být autonomie člověka a jeho vůle žít po svém s výhradou zákonného zákazu a bezesporu i s limitem obdobného práva druhých. Stát je

⁴² Německá právní věda postupně rozvinula teorii tzv. přímého a nepřímého *Drittwirkung*. U přímého by se jednalo o přímou vázanost subjektů soukromého práva základními právy, u nepřímého o včlenění a aplikaci základních práv až při soudním rozhodování, zejména při výkladu obecných formulací jako jsou např. dobré mravy. Blíže viz. WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš; Pospíšil, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolter Kluwer, 2012, s. 13

⁴³ odlišné stanovisko soudkyně E. Wagnerové k nálezu Pl.ÚS 1614: „*I Rozhodnutí ESLP se k lidské důstojnosti hlásí, ač Úmluva ji nezmiňuje, jako k hodnotě nadřazené lidským právům v Úmluvě obsaženým, resp. jako k hodnotě, která tvoří „podhoubí“ všech těchto práv. Tak se lidská důstojnost stává objektivní ústavní kategorií a působí ve vztahu k ostatním, jinak nehierarchicky uspořádaným základním právům (klasickým a politickým), jako hodnota nadřazená.*“

naopak limitován v odst. 2 k uplatňování státní moci jen: „*v případech a mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví*“. Obdobné ustanovení jako čl. 2 odst. 3 Listiny lze nalézt v ustanovení čl. 4 odst. 2 Ústavy.

Ústavní zakotvení zákazu diskriminace a rovného zacházení ve vztahu k základním právům obsahuje čl.3 odst. 1 Listiny, když stanoví, že se zaručují základní práva a svobody „*všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení*“. S ustanovením čl. 3 odst. 1 Listiny úzce souvisí úprava provedená zákonem č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon).

Z hlediska širšího přístupu k základním právům má ve vztahu k ochraně osobnosti vliv z obecných ustanovení listiny i čl.4, který upravuje limity omezování základních práv. Předně stanoví, že povinnosti lze ukládat pouze na základě a v mezích zákona a musí být zachována základní práva a svobody. Jejich meze mohou být upraveny zákonem a to za podmínek, které Listina stanoví. I takto stanovené meze musí respektovat smysl základních práv a musí dopadat stejně na všechny případy splňující podmínky pro omezení.⁴⁴ Toto ustanovení je určeno především státu a veřejné moci, aby byly stanoveny meze pro omezování základních práv a svobod.

Po člancích 1 až 4, které představují obecná ustanovení systematicky se vztahující k celému textu Listiny, následují již články upravující konkrétní práva a svobody. Řada ustanovení se pak více či méně dotýká osobnostních práv člověka a ochrany osobnosti.

Čl. 5 obsahuje právo každého na uznání jeho právní osobnosti, když stanoví, že „Každý je způsobilý mít práva.“

Čl. 6 garantuje právo na život, když v odstavci 1 stanoví, že: „*Každý má právo na život.*“ a že: „*Lidský život je hoden ochrany již před narozením.*“ Uvedené ustanovení chrání lidský život především v jeho biologické podstatě. Je však třeba si

⁴⁴ čl. 4 Listiny zní: „(1) *Povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod. (2) Meze základních práv a svobod mohou být za podmínek stanovených Listinou základních práv a svobod (dále jen "Listina") upraveny pouze zákonem. (3) Zákonná omezení základních práv a svobod musí platit stejně pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky. (4) Při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.*“

uvědomit, že právě s otázkou práva na život je spojena řada etických a právních otázek, které nemají jednoduché řešení. Jednou z nich je i ohraničení lidského života okamžikem, kdy život začíná (a kdy končí). Samotný text čl. 6 se otázce počátku života vyhnul odkazem, že lidský život si zaslouží ochranu již před narozením. Z uvedeného lze usoudit, že ústavodárce uznává, že vývoj před narozením je lidským životem, ale neposkytuje mu stejnou ústavní ochranu života jako jedinci již živě narozenému. S tím souvisí zejména otázky umělého ukončení těhotenství, redukce počtu plodů, metod asistované reprodukce či výzkumu na lidských embryích. Odstavec 2 upravuje právo nebýt zbaven života. Nejedná se ovšem o právo absolutní. Mohou nastat situace, kdy právo zbavení člověka života připouští. Odstavec 4 tak stanoví: „*Porušením práv podle tohoto článku není, jestliže byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není trestné.*“ Může tak jít např. o situace nutné obrany, krajní nouze nebo oprávněného použití zbraně. Trest smrti není v České republice přípustným trestem, což je garantováno mimo jiné i v čl. 6 odst. 3 Listiny.

Podle čl. 7 je zaručena nedotknutelnost osoby a jejího soukromí s možností omezení v zákonem stanovených případech. V odst. 2 je dále stanoven zákaz mučení nebo podrobení krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.

Čl. 8 odst. 1 stanoví: „Osobní svoboda je zaručena.“ Následující odstavce 2 až 5 upravují limity práva na osobní svobodu ve vztahu k trestnímu řízení, zadržení, zatčení, vazbě a výkonu trestu⁴⁵. Odstavec 6 upravuje limity osobní svobody ve vztahu k detenci ve zdravotnickém zařízení⁴⁶.

Čl. 9 stanoví zákaz nucených prací a služeb. Za nucenou práci se nepovažují práce ukládané osobám ve výkonu trestu odnětí svobody, vojenská služba, služby na základě zákona při živelních pohromách nebo např. jednání uložené zákonem pro ochranu životů a zdraví.

⁴⁵ čl. 8 odst. 2 až 5 Listiny zní: „(2) Nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon. Nikdo nesmí být zbaven svobody pouze pro neschopnost dostát smluvnímu závazku. (3) Obviněného nebo podezřelého z trestného činu je možno zadržet jen v případech stanovených v zákoně. Zadržaná osoba musí být ihned seznámena s důvody zadržení, vyslechnuta a nejpozději do 48 hodin propuštěna na svobodu nebo odevzdána soudu. Soudce musí zadržanou osobu do 24 hodin od převzetí vyslechnout a rozhodnout o vazbě, nebo ji propustit na svobodu. (4) Zadržet obviněného je možno jen na písemný odůvodněný příkaz soudce. Zatčená osoba musí být do 24 hodin odevzdána soudu. Soudce musí zatčenou osobu do 24 hodin od převzetí vyslechnout a rozhodnout o vazbě nebo ji propustit na svobodu. (5) Nikdo nesmí být vzat do vazby, leč z důvodů a na dobu stanovenou zákonem a na základě rozhodnutí soudu.“

⁴⁶ „Zákon stanoví, ve kterých případech může být osoba převzata nebo držena v ústavní zdravotnické péči bez svého souhlasu. Takové opatření musí být do 24 hodin oznámeno soudu, který o tomto umístění rozhodne do 7 dnů.“

Čl. 10 upravuje právo každého na zachování jeho lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a na ochranu jeho jména. Stejně tak má každý právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života a na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě.

Čl. 11 odst. 3 stanoví, že: „*vlastnictví zavazuje*“. Vlastnictví nesmí být zneužito na újmu práv druhých a jeho výkon nesmí poškozovat lidské zdraví, přírodu a životní prostředí nad míru stanovenou zákonem.

Čl. 12 upravuje nedotknutelnost obydlí a zákaz vstupu do něj vstoupit bez souhlasu toho, kdo v něm bydlí. Výjimkou je domovní prohlídka pro účely trestního řízení na písemný odůvodněný příkaz soudce. Možné je zákonem dovolit i jiné zásahy do nedotknutelnosti obydlí, musí však jít o zásah, který je v demokratické společnosti nezbytný pro ochranu života nebo zdraví osob, pro ochranu práv a svobod druhých anebo pro odvrácení závažného ohrožení veřejné bezpečnosti a pořádku. Další výjimku může představovat zákonné dovolení pro případ plnění úkolů veřejné správy, pokud je obydlí užíváno také pro podnikání nebo provozování jiné hospodářské činnosti.

Čl. 13 stanoví, že: „*Nikdo nesmí porušit listovní tajemství ani tajemství jiných písemností a záznamů, ať již uchovávaných v soukromí, nebo zasílaných poštou anebo jiným způsobem, s výjimkou případů a způsobem, které stanoví zákon. Stejně se zaručuje tajemství zpráv podávaných telefonem, telegrafem nebo jiným podobným zařízením.*“

Čl. 14 garantuje svobodu pohybu a pobytu. Omezit ji lze zákonem, je-li to nevyhnutelné např. pro bezpečnost státu nebo ochranu zdraví a na vymezených územích také z důvodu ochrany přírody.

Čl. 15 garantuje svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání, stejně tak svobodu vědeckého bádání a umělecké tvorby.

Čl. 17 zaručuje svobodu projevu a právo na informace, stejně jako zakazuje cenzuru. Každému je přiznáno právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem. Stejně tak může každý svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu. Limitem svobody projevu a práva vyhledávat a šířit informace je zákonné omezení (v demokratické společnosti nezbytné) za účelem ochrany práv a svobod druhých a bezpečnost státu, veřejná bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti. Současně je státním orgánům a

orgánům územní samosprávy uložena povinnost přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti.

Čl. 29 přiznává ženám, mladistvým a osobám zdravotně postiženým právo na zvýšenou ochranu zdraví při práci a na zvláštní pracovní podmínky, přičemž podrobnosti stanovuje zákon.

Podle čl. 31 má každý právo na ochranu zdraví.

Čl. 34 garantuje zákonnou ochranu práva k výsledkům tvůrčí duševní činnosti.

Podle čl. 35 má každý právo na příznivé životní prostředí a na informace o stavu životního prostředí a přírodních zdrojů. Současně je stanoveno, že při výkonu svých práv nikdo nesmí ohrožovat ani poškozovat životní prostředí, přírodní zdroje, druhové bohatství přírody a kulturní památky nad míru stanovenou zákonem.

Z hlediska možnosti uplatnění ochrany osobnostních práv jsou důležitá procesní práva a garance práva na soudní ochranu, která jsou obsažena v čl. 36 až 40 Listiny.

Čl. 36 stanoví v odst. 1: „*Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.*“ Pro vztah jednotlivce k veřejné správě je důležité ustanovení odstavce 2, který umožňuje soudní přezkum rozhodnutí orgánu veřejné správy⁴⁷. Odst. 3 garantuje právo na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím soudu, jiného státního orgánu či orgánu veřejné správy nebo nesprávným úředním postupem. Podmínky a podrobnosti ochrany podle čl. 36 upravuje zákon, zde zejména soudní procesní předpisy.

Čl. 40 stanoví, že o vině a trestu za trestné činy rozhoduje jen soud. Dále je zde upravena otázka presumpce nevin⁴⁸.

Ze závěrečných ustanovení Listiny je třeba zdůraznit ustanovení čl. 42 odst. 2, které stanoví, že cizinci požívají v České republice lidských práv a základních svobod zaručených Listinou, pokud nejsou přiznána výslovně občanům.

Ochrana životů a zdraví jako povinnost státu je výslovně stanovena ústavním zákonem č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky. V čl.1 tohoto ústavního zákona se stanoví, že: „*ochrana životů, zdraví a majetkových hodnot je základní povinností státu*“. Dále jsou ústavním zákonem definovány stavy, které je možné pro případ ohrožení životů a zdraví nebo též životního prostředí vyhlásit. Jsou to

⁴⁷ čl. 36 odst. 2 Listiny: „*Kdo tvrdí, že byl na svých právech zkrácen rozhodnutím orgánu veřejné správy, může se obrátit na soud, aby přezkoumal zákonnost takového rozhodnutí, nestanoví-li zákon jinak. Z pravomoci soudu však nesmí být vyloučeno přezkoumávání rozhodnutí týkajících se základních práv a svobod podle Listiny.*“

⁴⁸ čl. 40 odst. 2 Listiny: „*Každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena.*“

v závislosti na charakteru situace, územním rozsahu a intenzitě nouzový stav, stav ohrožení státu a válečný stav. Nouzový stav přísluší vyhlásit vládě (v případě nebezpečí z prodlení jen jejímu předsedovi s nutností dodatečného schválení vládou) pro případ různých živelních pohrom a průmyslových a ekologických havárií, které ohrožují ve značném rozsahu mimo jiné životy a zdraví. K provedení ustanovení ústavního zákona o bezpečnosti České republiky je přijata řada zákonů upravujících krizové řízení, organizaci a činnost integrovaného záchranného systému a ozbrojených sil⁴⁹.

5.2 Mezinárodní právo (mezinárodní smlouvy):

Vztah mezinárodního práva a vnitrostátního práva se v Československu a následně v České republice postupně vyvíjel. Při vzniku Ústavy České republiky se uplatňovala především dualistická⁵⁰ koncepce vztahu mezinárodního práva a vnitrostátního práva České republiky. K závaznosti norem mezinárodního práva na vnitrostátní úrovni byla tak nutná jejich inkorporace, transformace nebo adaptace⁵¹ do vnitrostátního práva České republiky. Jedinou výjimkou byly mezinárodní smlouvy o lidských právech, které byly na ústavní úrovni přímo inkorporovány do právního řádu České republiky, a byla jim přiznána přednost před zákonem. Čl. 10 Ústavy v tehdejší znění stanovil: „*Ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, jsou bezprostředně závazné a mají přednost před zákonem.*“ Ve vztahu k těmto mezinárodním smlouvám o lidských právech a základních svobodách se tak projevila monistická koncepce vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva s primátem mezinárodního práva.

Ke změně koncepce vztahu vnitrostátního práva České republiky k právu mezinárodnímu dochází novelou ústavy provedenou ústavním zákonem č. 395/2001 Sb. (účinnost od 1.6.2002). Dochází k doplnění čl. 1 Ústavy o nový odstavec 2, který zní: „Česká republika dodržuje závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva.“ Jde spíše o ustanovení deklaratorního charakteru, protože tato povinnost státu vyplývá

⁴⁹ např. zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení (krizový zákon), který mimo jiné podrobněji upravuje nouzový stav a možná omezení některých základních práv v době nouzového stavu a zavádí ještě kategorii stavu nebezpečí, který je možné vyhlásit mimo jiné pro případ ohrožení životů, zdraví nebo životního prostředí pro území kraje jeho hejtmanem (v případě Prahy primátorem)

⁵⁰ Dualistická koncepce vychází z předpokladu, že s ohledem na odlišný okruh vztahů a subjektů mezinárodního práva a vnitrostátního práva jde o dva nezávislé právní systémy. Porušení norem jednoho nevede k porušení norem druhého.

⁵¹ Inkorporací se zajišťuje vnitrostátní závaznost mezinárodní normy prostřednictvím obecného inkorporačního ustanovení, kterým se odkazuje na normu mezinárodního práva. Transformací dochází k doslovnému přijetí normy mezinárodního práva (mezinárodní smlouvy) v podobě vnitrostátního pramene práva. Adaptací pak není doslovné přijetí, ale přijetím vnitrostátního pramene práva dochází k úpravě obsahu mezinárodní smlouvy zejména s ohledem na vnitrostátní podmínky.

přímo z mezinárodního práva (např. z členství v OSN, účasti na mezinárodních smlouvách apod.). Stát tuto svou povinnost deklaruje k mezinárodnímu právu obecně, tedy jak k právu smluvnímu, tak i např. k právu obyčejovému. Lze se ale domnívat, že toto ustanovení zavazuje stát a jeho orgány respektovat mezinárodní závazky při výkonu jejich pravomocí.

Nově je upraveno ustanovení čl. 10, které stanoví: „*Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.*“ Dochází tak k rozšíření původního okruhu smluv o lidských právech a základních svobodách na další smlouvy, které splní podmínky čl. 10. Původní dualistická koncepce vztahu mezinárodního práva a vnitrostátního práva České republiky (s výjimkou smluv o lidských právech a základních svobodách) se tak v oblasti smluvního práva posouvá ke koncepci monistické s primátem mezinárodního práva. Podmínkou je, že musí jít o mezinárodní smlouvy vyhlášené⁵². Druhou podmínkou je, že dal Parlament souhlas k jejich ratifikaci (které smlouvy vyžadují souhlas Parlamentu k ratifikaci stanoví čl. 49 Ústavy⁵³). Třetí podmínkou je, že jde o mezinárodní smlouvy, jimiž je Česká republika vázána, přičemž tato vázanost vyplývá z mezinárodního práva.

Novelou vložený čl. 10a Ústavy umožňuje přenést mezinárodní smlouvu některé pravomoci orgánů České republiky na mezinárodní organizace a instituce.

Na mezinárodní úrovni jsou lidská práva chráněna právem obyčejovým i řadou mezinárodních smluv, které byly zpravidla ratifikovány velkým množstvím států. Vnitrostátní právní úpravy lidských práv byly vždy do značné míry závislé na stupni vývoje dané společnosti, proto nelze mezinárodním smlouvám o lidských právech upřít i významný unifikační charakter. Řada smluv měla kodifikační charakter, upravovala tedy to, co již bylo obsahem obyčejového práva (včetně kogentního). Ve vztahu k ochraně lidských práv je třeba odkázat na kogentní charakter mezinárodního práva⁵⁴,

⁵² čl. 52 odst. 2 Ústavy: „*Způsob vyhlášení zákona a mezinárodní smlouvy stanoví zákon.*“ a zákon č.309/1999 Sb., o Sbírce zákonů a o Sbírce mezinárodních smluv

⁵³ čl. 49 Ústavy: „*K ratifikaci mezinárodních smluv a) upravujících práva a povinnosti osob, b) spojeneckých, mírových a jiných politických, c) z nichž vzniká členství České republiky v mezinárodní organizaci, d) hospodářských, jež jsou všeobecné povahy, e) o dalších věcech, jejichž úprava je vyhrazena zákonu, je třeba souhlasu obou komor Parlamentu.*“

⁵⁴ Kogentní normy mezinárodního práva začínají vznikat zejména po 2. světové válce. Ve vztahu k existenci kogentních norem mezinárodního práva odkazují zejména na ustanovení čl. 53 Vídeňské úmluvy o smluvním právu (15/1988 Sb.) hovořící o smlouvách, které jsou v rozporu s imperativní normou obecného mezinárodního práva (ius cogens): „*Smlouva je nulitní, jestliže je v době jejího uzavření v rozporu s imperativní normou obecného mezinárodního práva. Pro účely této Úmluvy je*

za kogentní je třeba považovat zejména ochranu lidského života, integrity a důstojnosti⁵⁵. První mezinárodní smlouvy lidskoprávního charakteru vznikaly v meziválečném období⁵⁶ a zaměřovaly se především na potlačení otroctví a nucené práce a na obchodování s otroky, ženami a lidmi obecně. Druhá světová válka pak přinesla potřebu reakce na hrůzy a nelidská jednání, která s ní byla spojena⁵⁷.

V roce 1948 vzniká na půdě Valného shromáždění Organizace spojených národů Všeobecná deklarace lidských práv. Jde o dokument právně nezávazný, který však mohl mít ambici stát se základem pro další mezinárodní normotvorbu v oblasti lidských práv. Obsahuje 30 článků. Čl. 2 obsahuje zákaz diskriminace ve vztahu k právům a svobodám na základě rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, politického přesvědčení, sociálního původu a dalších. Z hlediska ochrany osobnosti má význam úprava práva na život a svobodu, zákaz otroctví, nevolnictví a mučení, uznání právní osobnosti, práva na osobní svobodu, soukromí, čest a pověst, jakož i úprava svobody projevu a práva na vyhledávání, přijímání a rozšiřování informací a myšlenek.

S poměrně dlouhým časovým odstupem po přijetí Všeobecná deklarace lidských práv dochází v roce 1966 k uzavření dvou paktů: Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (vyhláška ministerstva zahraničních věcí č.120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech). Oba pakty byly přijaty Valným shromážděním OSN a otevřeny k podpisu, v platnost vstoupily oba pakty v roce 1976. Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech má do značné míry deklaratorní povahu a jeho jednotlivá ustanovení mohou smluvní strany naplňovat především s ohledem na své možnosti. Z hlediska mezinárodněprávního zakotvení osobnostních práv se nejedná o právní úpravu nikterak podstatnou. Je zde uznáno právo každého na dosažení nejvyšší úrovně fyzického a duševního zdraví. Státy se zejména zavazují činit opatření ke snížení množství potratů, kojenecké úmrtnosti, ke zlepšení vnějších životních podmínek, k prevenci, léčení a kontrole infekčních chorob, stejně jako nemocí z povolání a k zajištění lékařské pomoci v případě nemoci.

imperativní normou obecného mezinárodního práva norma přijatá a uznaná mezinárodním společenstvím států jako celku za normu, od níž není povoleno se odchýlit a která může být pozměněna pouze novou normou obecného mezinárodního práva stejné povahy.“

⁵⁵ ČEPELKA, Čestmír; ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2008, s. 398

⁵⁶ např. Úmluva o potírání obchodu se ženami a dětmi (1921), Ženevská úmluva o otroctví (1926), Úmluva o nucené práci (1930)

⁵⁷ např. Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia (1948)

Mnohem podstatnějším z hlediska mezinárodního zakotvení osobnostních práv je Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. Jedná se o mezinárodní smlouvu, která plní částečně kodifikační roli ve vztahu ke kogentním normám mezinárodního práva (právo člověka na život a právo na lidskou důstojnost), podstatná je také její role unifikační. Z jednotlivých ustanovení, která se vztahují k ochraně osobnosti, je třeba na prvním místě zmínit ustanovení čl. 6, který upravuje právo na život. Odst. 1 zní: *„Každá lidská bytost má právo na život. Toto právo je chráněno zákonem. Nikdo nebude svévolně zbaven života.“* Trest smrti byl přípustný, nebylo jej však možné ukládat osobám mladším osmnácti let a nebylo jej možné vykonat na těhotné ženě. Čl. 7 upravil zákaz mučení a krutého, nelidského a ponižujícího zacházení nebo trestu. Zákaz otroctví a nevolnictví byl upraven v čl. 8, stejně tak zde došlo k úpravě zákazu nucených prací. Právo na svobodu a osobní bezpečnost upravuje čl. 9. Právo na uznání právní osobnosti je garantováno čl. 16. Čl. 17 odst. 1 stanoví, že: *„Nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence ani útokům na svou čest a pověst.“* Právo na svobodu myšlení a svědomí je upraveno v čl. 18. Každému je v čl. 19 garantováno právo zastávat svůj názor a právo na svobodu projevu, v odst. 2 je výslovně stanoveno: *„Každý má právo na svobodu projevu; toto právo zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmkoli jinými prostředky podle vlastní volby.“* Odstavec 3 stanoví jisté limity tohoto práva, především stanoví, že užívání práv podle odst. 2 *„s sebou nese zvláštní povinnosti a odpovědnost“* a dále umožňuje jejich zákonné omezení, ale jen takové, které jsou nutné *„k respektování práv nebo pověstí jiných“* nebo *„k ochraně národní bezpečnosti nebo veřejného pořádku nebo veřejného zdraví nebo morálky“*. Čl. 24 odst. 2 garantuje právo dítěte na jméno. Rovnost před zákonem a zákaz diskriminace je obsažen v čl. 26, který stanoví: *„Všichni jsou si před zákonem rovni a mají právo na stejnou ochranu zákona bez jakékoli diskriminace. Zákon zakáže jakoukoli diskriminaci a zaručí všem osobám stejnou a účinnou ochranu proti diskriminaci z jakýchkoli důvodů, např. podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného přesvědčení, národnostního nebo sociálního původu, majetku a rodu.“*

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech zřídil Výbor pro lidská práva se sídlem v Ženevě, který má 18 členů a je příslušný k projednávání zpráv smluvních států paktu o jeho plnění. Smluvní stát paktu může uznat příslušnost Výboru

pro lidská práva k projednávání oznámení jiného státu na tento stát, že neplní své závazky podle paktu. K Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech byly připojeny dva opční protokoly. První z nich umožňuje státům uznat pravomoc Výboru pro lidská práva k projednání individuálních stížností jednotlivců na stát pro porušení paktu, to vše za předpokladu vyčerpání vnitrostátních prostředků ochrany a za předpokladu, že nebyl podán podnět k jinému mezinárodnímu šetření nebo rozhodnutí sporu. Výbor pro lidská práva je zde však limitován na vydání stanoviska a sdělení svého názoru stěžovateli a příslušnému smluvnímu státu. Druhý opční protokol se zaměřuje na odstranění trestu smrti.

Ve vztahu ke specifikům osobnostních práv dětí mají význam Úmluva o právech dítěte (sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte), Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 34/1998 Sb., o sjednání Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí) a Evropská úmluva o výkonu práv dětí (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 54/2001 Sb. m. s., o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí). Úmluva o právech dítěte kromě dílčích osobnostních práv v podobě práva na život, svobodu projevu a soukromí obsahuje garanci práva na registraci po narození stejně jako mít od narození své jméno a je-li to možné, znát své rodiče.

Zcela zásadní význam v ochraně osobnosti (zejména ve zdravotnictví, zdravotnickém výzkumu a při poskytování zdravotní péče) má Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicíně (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č.96/2001 Sb. m. s., o přijetí Úmluvy na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicíně). Jedná se o úmluvu Rady Evropy, která byla připravována řadu let různými týmy odborníků a dne 16.11.1996 byla přijata výborem ministrů Rady Evropy ve Štrasburku a otevřena k podpisu členským zemím Rady Evropy (a dále nečlenským státům, jejichž zástupci se podíleli na její přípravě) dne 4.4.1997 v Oviadu (Španělsko). Jménem České republiky byla podepsána ve Štrasburku dne 24.6.1998, ratifikována dne 22.6.2001 a v platnost pro Českou republiku vstoupila dne 1.10.2001. Jedním z důvodů pro její přijetí byla unifikace ochrany práv při poskytování zdravotní péče v Evropě, protože s volným pohybem osob bylo třeba zajistit srovnatelný standard poskytování zdravotní péče v jednotlivých zemích. Protože jde o mezinárodní smlouvu podle čl. 10

Ústavy, má Úmluva o lidských právech a biomedicíně při odlišné zákonné úpravě aplikační přednost před zákonem. „*Jinými slovy řečeno, Úmluva o lidských právech a biomedicíně jako mezinárodní smlouva je nejvyšším zdravotnickým zákonem země. Má tedy aplikační přednost před ostatními, i když platnými, českými zákony.*“⁵⁸ Z hlediska ochrany osobnostních práv je důležitá řada ustanovení. Čl. 1 ukládá smluvním stranám povinnost „*chránit důstojnost a svébytnost všech lidských bytostí*“ a zaručit každému bez rozdílu „*úctu k integritě jeho bytosti a ostatní práva a základní svobody při aplikaci biologie a medicíny*“. Čl. 2 hovoří o nadřazenosti zájmů lidské bytosti nad zájem vědy a společnosti. Čl. 3 garantuje přístup ke kvalitní zdravotní péči. V článcích 5 až 9 je upravena otázka informovaného souhlasu⁵⁹ a ochrany osob při nemožnosti dát svobodný a informovaný souhlas. Je zde rovněž upravena povinnost brát zřetel na dříve vyslovené přání. V čl. 10 je upravena ochrana soukromí ve vztahu k informacím o jeho zdraví a právo na informace. Články 11 až 14 upravují otázky související s lidským genomem. Je zakázána diskriminace jedince z důvodu genetické výbavy. Stejně tak jsou zakázány metody asistované reprodukce za účelem volby pohlaví potomka (s výjimkou případů, kdy lze volbou pohlaví předejít vážné dědičné nemoci vázané na pohlaví). Články 15 až 18 upravují otázky související s výzkumem ve zdravotnictví. Zakázáno je zejména vytváření lidských embryí za účelem výzkumu a je-li výzkum na embryích (vzniklých pro účely asistované reprodukce) povolen, musí být zajištěna jejich ochrana. Čl. 19 upravuje odběr tkání a orgánů od žijících osob pro účely transplantací. Zejména je upravena otázka poskytnutí souhlasu. Navazující čl. 20 upravuje ochranu osob neschopných dát souhlas. Čl. 21 upravuje zákaz finančního prospěchu, když stanoví: „*Lidské tělo a jeho části nesmí být jako takové zdrojem finančního prospěchu.*“. Konečně čl. 22 upravuje zacházení s odebranou částí lidského těla. Použit ji pro jiné účely, než pro které byla odebrána lze jen na základě poučení a souhlasu.

V souvislosti s Úmluvou o lidských právech a biomedicíně byly zpracovány čtyři dodatkové protokoly. První dodatkový protokol zakazující klonování lidských bytostí (1998), který jako jediný ratifikovala i Česká republika a vstoupil pro ni v platnost 1.10.2001. Druhý dodatkový protokol se zaměřuje na problematiku transplantací lidských tkání a orgánů. Třetí protokol se věnuje otázkám

⁵⁸ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Lékařská etika*. 4. vyd. Praha: Galén, 2015. s.76

⁵⁹ čl. 5 stanoví: „*Jakýkoli zákrok v oblasti péče o zdraví je možno provést pouze za podmínky, že k němu dotčená osoba poskytla svobodný a informovaný souhlas. Tato osoba musí být předem řádně informována o účelu a povaze zákroku, jakož i o jeho důsledcích a rizicích. Dotčená osoba může kdykoli svobodně svůj souhlas odvolat.*“

biomedicínského výzkumu a čtvrtý dodatkový protokol genetickému testování pro lékařské účely.

Velmi významnou evropskou regionální úmluvou upravující ochranu lidských práv a svobod, která má rovněž významný vztah k osobnostním právům a ochraně osobnosti je Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č.209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících). Jedná se o úmluvu Rady Evropy, která byla přijata dne 4.11.1950 v Římě. Někdy je též označována jako Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. V platnost vstoupila dne 3.9.1953 (po uložení deseti ratifikačních listin). K Úmluvě bylo 14 dodatkových protokolů, další dva dodatkové protokoly prozatím nevstoupily v platnost. Jednotlivá její ustanovení se dotýkají rovněž problematiky ochrany osobnosti. Čl. 2 upravuje právo na život, čl. 3 zákaz mučení a nelidského a ponižujícího zacházení a trestu, čl. 4 upravuje zákaz otroctví a nevolnictví a zákaz nucených prací. Čl. 5 představuje garanci práva na svobodu a osobní bezpečnost. Čl. 8 garantuje právo na respektování soukromého a rodinného života, stejně jako obydlí a korespondence. Čl. 9 upravuje právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání, čl. 10 poté upravuje právo na svobodu projevu a její omezení⁶⁰. Čl. 14 upravuje zákaz diskriminace. Z dodatkových protokolů je vhodné, s ohledem na ochranu osobnosti, zmínit zejména šestý dodatkový protokol vedoucí k „částečnému“ zrušení trestu smrti, kdy je umožněno využívat trest smrti jen ve výjimečných případech, následně třináctým dodatkovým protokolem dochází k úplnému zrušení trestu smrti. Dvanáctý dodatkový protokol zavádí obecný zákaz diskriminace. Kromě vlastní materiální úpravy lidských práv a základních svobod tkví význam Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod v procesní garanci práv jednotlivců na řešení jejich stížností v podobě řízení před Evropským soudem pro lidská práva.

Ve vztahu k ochraně osobnosti, resp. dílčích osobnostních práv, je třeba zmínit ještě vliv mezinárodního práva na ochranu životního prostředí v podobě obyčejových

⁶⁰ Čl. 10 odst. 1 upravuje právo na svobodu projevu: „Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice. Tento článek nebrání státům, aby vyžadovaly udělování povolení rozhlasovým, televizním nebo filmovým společnostem.“, odst. 2 poté možnosti jejího omezení: „Výkon těchto svobod, protože zahrnuje i povinnost a odpovědnost, může podléhat takovým formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím, které stanoví zákon a které jsou nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, ochrany pořádku a předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci.“

pravidel (zejména zákaz poškozování životního prostředí, které přesahuje hranice států) a mezinárodních smluv. Příkladem takové mezinárodní smlouvy může být např. Úmluva o ochraně ozónové vrstvy země (1985) nebo Úmluva o ochraně a využívání hraničních toků a mezinárodních jezer (1992).

Svůj zásadní význam má mezinárodní právo též k zvláštním osobnostním právům – k právu autorskému a právům průmyslového vlastnictví. Příkladem může být Pařížská unijní úmluva na ochranu průmyslového vlastnictví (1883), Úmluva o zřízení Světové organizace duševního vlastnictví (1967) a řada dalších.

5.3 Právo Evropské unie:

Právo Evropské unie je založeno na hierarchii právních předpisů. Primární právo tvoří mezistátní smlouvy, které Evropskou unii zakládají a vymezují její základní institucionální rámec a svěřují okruh činností a úkolů. Primární právo tvoří Smlouva o fungování Evropské unie, Smlouva o založení Evropského společenství pro atomovou energii (EURATOM) a Smlouva o Evropské unii a dále přístupové smlouvy jednotlivých států.

Ve vztahu k osobnostním právům má význam Listina základních práv Evropské unie, která tvoří (od Lisabonské smlouvy) nedílnou součást primárního práva Evropské unie. Práva v ní obsažená jsou členěna do větších celků, kterými jsou Důstojnost, Svobody, Rovnost, Solidarita, Občanská práva a Soudnictví. Listina základních práv Evropské unie tak představuje komplexní dokument upravující i řadu práv z oblasti ochrany osobnosti. Čl. 1 stanoví: „*Lidská důstojnost je nedotknutelná. Musí být respektována a chráněna.*“, čl. 2 garantuje právo na život a nepřípustnost trestu smrti. Čl. 3 obsahuje právo každého na respektování fyzické a duševní nedotknutelnosti a vymezuje základní zásady, které je třeba dodržovat v lékařství (např. zákaz klonování, zákaz eugenických praktik, zákaz využívat lidské tělo a jeho části jako zdroj zisku). Čl. 4 zakazuje mučení a nelidské či ponižující zacházení a tresty a čl. 5 zakazuje otroctví a nevolnictví, obchod s lidmi a nucené nebo povinné práce. V čl. 6 je obsaženo právo na svobodu a osobní bezpečnost, v čl. 7 na respektování soukromého a rodinného života, obydlí a komunikace. Čl. 8 obsahuje garanci ochrany osobních údajů. V čl. 10 je obsaženo právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání, čl. 11 je garancí svobody projevu. V čl. 13 je obsažena garance zákazu omezování umělecké tvorby a vědeckého bádání. Rovnost všech před zákonem a zákaz diskriminace jsou obsaženy v čl. 20 a 21. V čl. 35 je obsaženo právo na ochranu zdraví, v čl. 37 pak ochrana

životního prostředí. Jako výkladový nástroj k jednotlivým ustanovením Listiny základních práv Evropské unie slouží Vysvětlení k Listině základních práv, které sice nemá právní závaznost, ale soudy Unie a členských států k nim mají náležitě přihlížet s ohledem na ustanovení čl. 52 odst. 7 Listiny základních práv Evropské unie.

Primární právo obsahuje rovněž právní úpravu působnosti unie v řadě oblastí, které se mohou dotýkat ochrany osobnosti. Ať jde o úpravu volného pohybu osob jako jednoho ze základních principů fungování Evropské unie, tak o úpravu jednotlivých oblastí a politik Unie, např. v oblasti životního prostředí, ochrany zdraví nebo ochrany spotřebitele.

5.4 Zákony a podzákoné právní předpisy:

Základním právním předpisem v oblasti soukromého práva, který upravuje všeobecné osobnostní právo a ochranu osobnosti, je zákon č.89/2012 Sb., občanský zákoník. Činí tak jak na úrovni formulace obecných principů, tak ustanoveními o jednotlivých dílčích osobnostních právech.

Na úrovni formulace obecných zásad soukromého práva je třeba upozornit zejména na ustanovení § 3 odst. 1: *„Soukromé právo chrání důstojnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých takovým způsobem, jenž nepůsobí bezdůvodně újmu druhým.“* A dále na ustanovení § 3 odst. 2 písm. a): *„každý má právo na ochranu svého života a zdraví, jakož i svobody, cti, důstojnosti a soukromí“*.

Vlastní ustanovení občanského zákoníku upravující osobnost člověka jsou obsažena v §§ 81 až 114 (část první, hlava II, díl 2, oddíl 6 občanského zákoníku). Právní úprava obsahuje v ustanovení § 81 generální klauzuli: *„Chráněna je osobnost člověka včetně všech jeho přirozených práv.“* s demonstrativním výčtem jednotlivých dílčích osobnostních práv: *„Ochrany požívají zejména život a důstojnost člověka, jeho zdraví a právo žít v příznivém životním prostředí, jeho vážnost, čest, soukromí a jeho projevy osobní povahy.“* V následujících ustanoveních je obsažena podrobnější úprava jednotlivých hodnot osobnosti a možnosti jejího omezení včetně licencí k možným zásahům do osobnostních práv.

5.4.1 Zdravotnické právo:

Z hlediska ochrany osobnosti je jednou ze stěžejních oblastí, kde dochází k zásahům (zákonným i nezákonným) do osobnostních práv, zdravotnictví. Právní

úprava poskytování zdravotních služeb, respektive vztahu k osobnostním právům člověka, v obecné podobě obsažena v občanském zákoníku. Specifika zdravotnictví, nutnost zvýšené ochrany osob i potřeba právní úpravy některých postupů při poskytování zdravotních služeb si vyžadovala přijetí speciální právní úpravy. Tato speciální právní úprava však byla přijata za účinnosti starého občanského zákoníku, který byl ve vztahu k ochraně osobnosti ve zdravotnictví velmi limitovaný. V kontextu právní úpravy provedené zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, se může v mnoha ohledech jevit právní úprava soukromoprávních vztahů provedená zejména zákonem č.372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), zákonem č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách a zákonem č. 374/2011 Sb., o zdravotnické záchranné službě, jako nadbytečná a v mnoha ohledech jako překonaná. K uvedeným třem zákonům je vydána řada prováděcích právních předpisů, podstatné jsou zejména vyhláška č. 98/2012 Sb., o zdravotnické dokumentaci a vyhláška č.297/2012 Sb., o náležitostech Listu o prohlídce zemřelého, způsobu jeho vyplňování a předávání místům určení, a o náležitostech hlášení ukončení těhotenství porodem mrtvého dítěte a hlášení o úmrtí matky (vyhláška o Listu o prohlídce zemřelého).

Důležitým z hlediska ochrany života a zdraví je i zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, který obsahuje právní úpravu sítě a dostupnosti zdravotních služeb a upravuje i některá práva a povinnosti osob.

Zákon o zdravotních službách představuje základní právní předpis pro organizaci poskytování zdravotních služeb. Upravuje práva pacienta (např. na úctu, důstojné zacházení, na ohleduplnost a respektování soukromí) a jeho povinnosti. Upravuje poskytování informací, vedení zdravotnické dokumentace, ochranu osobních údajů a nahlížení do zdravotnické dokumentace. Obsahem právní úpravy je i souhlas s poskytováním zdravotních služeb a případy, kdy lze zdravotní služby poskytovat bez souhlasu, otázky dříve vysloveného přání, utajeného porodu a postupu při úmrtí.

Zákon o specifických zdravotních službách upravuje mimo jiné otázky asistované reprodukce, sterilizace, terapeutické kastrace a změny pohlaví, tedy nejzávažnější zásahy do integrity jedince v reprodukční oblasti. Dále pak upravuje výkony psychochirurgické, otázku genetických vyšetření a odběry krve a jejích složek. Neméně důležitou součástí zákona o specifických zdravotních službách je právní úprava

ověřování nových postupů, lékařské ozáření a posuzování zdravotního stavu (včetně pracovně lékařských posudků a problematiky nemocí z povolání).

Zákon o zdravotnické záchranné službě upravuje zejména její organizaci, činnost a dostupnost.

Samostatně upravuje problematiku odběru, darování a transplantací tkání, buněk a orgánů zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon). Upravuje jak problematiku odběru od živých dárců, tak od mrtvých dárců, otázky souhlasu s odběrem, způsob stanovení smrti i otázky zacházení s tělem zemřelého při odběru nebo pitvě.

Jistý význam pro ochranu osobnostních práv má rovněž úprava provedená zákonem č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů. Upravuje zajištění zdravých životních podmínek a životního (pracovního, vzdělávacího, rekreačního i soukromého) prostředí jednotlivce, ale i například v současné době medializovanou problematiku očkování, ale i problematiku hlášení infekčního onemocnění a předcházení jejich šíření včetně stanovení možných opatření a stanovení povinnosti podrobit se léčbě. Je prováděn např. vyhláškou č. 537/2006 Sb., o očkování proti infekčním nemocem.

5.4.2 Tiskové a mediální právo

Specifickou právní úpravu ochrany osobnosti obsahují právní předpisy z oblasti vydávání periodických publikací a provozování rozhlasového a televizního vysílání. Jde o zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů, který obsahuje úpravu ochrany osob dotčených obsahem rozhlasového a televizního vysílání v podobě práva na odpověď a na dodatečné sdělení (§§ 35 – 40). V ustanovení § 41 je upravena ochrana zdroje a obsahu informací. Dále zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon) obsahuje obdobně úpravu práva na odpověď a dodatečné sdělení (§§ 10 – 15a) a v ustanovení § 16 ochranu zdroje a obsahu informací.

5.4.3 Ochrana osobních údajů, právo na informace

Podstatnou část osobnosti člověka tvoří údaje a informace, které jsou s ním spojeny a umožňují narušit jeho soukromou sféru. Základním právním předpisem v oblasti ochrany osobních údajů je zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů.

V souvislosti s ochranou osobních údajů je však nutné si uvědomit, že společnost je v mnoha ohledech svého rozvoje závislá na přístupu k informacím. Z toho důvodu vznikly dva zákony upravující přístup k informacím. Je to obecný předpis, kterým je zákon č.106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, a dále specializovaná právní úprava vztahující se k informacím o životním prostředí. Je jím zákon č. 123/1998 Sb., o právu na informace o životním prostředí.

5.4.4 Ochrana osobnosti v pracovněprávních vztazích:

Výkon závislé činnosti (ve vztahu nadřízenosti a podřízenosti) vyžaduje, aby měl zaměstnanec možnost účinné a efektivní ochrany v případě neoprávněného zásahu do svého osobnostního práva. Zdůraznit je třeba zejména ochranu lidské důstojnosti, zdraví při práci a ochranu osobních údajů, jakož i právo na rovné zacházení. Právní úprava je provedena zejména zákonem č. 262/2006 Sb., zákoník práce. Rovné zacházení a zákaz diskriminace upravuje především § 16 a § 17. Ochrana osobních údajů zaměstnance (a vedení pracovního spisu) je obsahem § 312. §§ 314 a 315 obsahují právní úpravu pracovního posudku a ochrany při nesouhlasu s jeho obsahem. Ustanovení vztahující se k ochraně soukromí zaměstnanců obsahuje i § 316⁶¹. Část pátá zákoníku práce obsahuje ustanovení o bezpečnosti a ochraně zdraví při práci. Specifickou úpravu obsahuje zákoník práce ve vztahu k odškodňování pracovních úrazů a nemocí z povolání. K jeho provedení bylo přijato nařízení vlády č. 276/2015 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění způsobené pracovním úrazem nebo nemocí z povolání.

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, obsahuje právní úpravu výkonu umělecké, kulturní, sportovní, nebo reklamní činnosti dítětem.

Normou z oblasti veřejného práva, která stanoví např. přestupky a správní delikty právnických osob na úseku rovného zacházení je zákon č. 251/2005 Sb., o inspekci práce.

Obdobnou úpravu jako zákoník práce obsahuje i zákon č. 234/2014 Sb., o státní službě, zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, nebo zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání.

⁶¹ § 316 odst.: „Zaměstnavatel nesmí bez závažného důvodu spočívajícího ve zvláštní povaze činnosti zaměstnavatele narušovat soukromí zaměstnance na pracovištích a ve společných prostorách zaměstnavatele tím, že podrobuje zaměstnance otevřenému nebo skrytému sledování, odposlechu a záznamu jeho telefonických hovorů, kontrole elektronické pošty nebo kontrole listovních zásilek adresovaných zaměstnanci.“

5.4.5 Ochrana životního prostředí:

Zdravé životní prostředí představuje jedno ze základních osobnostních práv. Životní prostředí ovlivňuje délku života jedince, jeho zdravotní stav a v neposlední řadě kvalitu jeho života. Právní úprava životního prostředí a jeho ochrany stejně jako jednotlivých složek životního prostředí tak představuje nezanedbatelnou část úpravy ochrany osobnosti. Rozvádí i na ústavní úrovni zakotvenou povinnost státu šetrně využívat přírodní zdroje a chránit přírodní bohatství a specifikuje právo na příznivé životní prostředí zakotvené Listinou základních práv a svobod.

Základními právními předpisy v této oblasti jsou zejména zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, který specifikuje jednotlivé základní pojmy, definuje životní prostředí, přírodní zdroje a stanoví zásady ochrany životního prostředí a povinnosti při jeho ochraně. Zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o posuzování vlivů na životní prostředí) stanoví pravidla pro posuzování staveb a koncepcí z hlediska jejich vlivu na životní prostředí. Zákon č. 167/2008 Sb., o předcházení ekologické újmy a o její nápravě a o změně některých zákonů stanoví povinnosti při předcházení a nápravě ekologické újmy na vymezených oblastech životního prostředí (chráněných druzích volně žijících živočichů či planě rostoucích rostlin, na přírodních stanovištích vymezených zákonem, na vodě nebo půdě).

Ochranu životního prostředí v jednotlivých jeho složkách pak upravují zejména zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon), zákon č. 274/2001 Sb., o vodovodech a kanalizacích pro veřejnou potřebu a o změně některých zákonů (zákon o vodovodech a kanalizacích), zákon č. 201/2012 Sb., o ochraně ovzduší, zákon č. 73/2012 Sb., o látkách, které poškozují ozonovou vrstvu, a o fluorovaných skleníkových plynech, zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, zákon č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu, zákon č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon), zákon č. 185/2001 Sb., o odpadech a o změně některých dalších zákonů, zákon č. 477/2001 Sb., o obalech a o změně některých zákonů (zákon o obalech), zákon č. 350/2011 Sb., o chemických látkách a chemických přípravcích a o změně některých dalších zákonů (chemický zákon), zákon č. 78/2004 Sb., o nakládání s geneticky modifikovanými organismy a produkty, zákon č. 224/2015 Sb., o prevenci závažných havárií způsobených vybranými nebezpečnými chemickými látkami nebo chemickými směsmi a o změně zákona č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, (zákon o

prevenci závažných havárií), zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání a zákon č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně a doplnění některých zákonů (lesní zákon).

5.4.6 Rovné zacházení a zákaz diskriminace:

Základní právní úprava a garance zákazu diskriminace je provedena na ústavní úrovni a na úrovni mezinárodních lidskoprávních smluv. K provedení ustanovení o rovném zacházení a zákazu diskriminace byl přijat zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací (antidiskriminační zákon). Blíže vymezuje právo na rovné zacházení a zákaz diskriminace zejména v oblastech: *„práva na zaměstnání a přístupu k zaměstnání, přístupu k povolání, podnikání a jiné samostatné výdělečné činnosti, pracovních, služebních poměrů a jiné závislé činnosti, včetně odměňování, členství a činnosti v odborových organizacích, radách zaměstnanců nebo organizacích zaměstnavatelů, včetně výhod, které tyto organizace svým členům poskytují, členství a činnosti v profesních komorách, včetně výhod, které tyto veřejnoprávní korporace svým členům poskytují, sociálního zabezpečení, přiznání a poskytování sociálních výhod, přístupu ke zdravotní péči a jejího poskytování, přístupu ke vzdělání a jeho poskytování a přístupu ke zboží a službám, včetně bydlení, pokud jsou nabízeny veřejnosti nebo při jejich poskytování“*. Definovány jsou základní pojmy jako přímá a nepřímá diskriminace, nebo obtěžování. Stejně tak upravuje přípustné formy rozdílného zacházení. Obsahem zákona jsou též právní prostředky ochrany před diskriminací⁶². S právem na rovné zacházení souvisí i zákon č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv. Ten upravuje i působnost ochránce v rámci rovného zacházení a zákazu diskriminace.

5.4.7 Jméno člověka:

Občanský zákoník obsahuje i právní úpravu jména a jeho ochrany. Tato právní úprava je doplněna zákonem č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, a vyhláškou č. 207/2001 Sb., kterou se provádí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů.

5.4.8 Autorské právo a práva průmyslová (úprava zvláštních osobnostních práv)

⁶² s nimi souvisí i ustanovení § 133a občanského soudního řádu

Ve vztahu k zvláštním osobnostním právům (souvisejícím s tvůrčími schopnostmi člověka) je třeba zmínit zejména zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), který upravuje problematiku osobnostních práv autorských a výkonných umělců. Důležité jsou též předpisy, které upravují problematiku osobnostních práv v oblasti vynálezů nejrůznějšího charakteru nebo např. průmyslových vzorů. Sem je nutné řadit zejména zákon č. 527/1990 Sb., o vynálezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích návrzích, vyhlášku č. 550/1990 Sb., o řízení ve věcech vynálezů a průmyslových vzorů, zákon č. 529/1991 Sb., o ochraně topografií polovodičových výrobků, zákon č. 478/1992 Sb., o užitných vzorech, zákon č. 206/2000 Sb., o ochraně biotechnologických vynálezů a o změně zákona č. 132/1989 Sb., o ochraně práv k novým odrudám rostlin a plemenům zvířat, ve znění zákona č. 93/1996 Sb., zákon č. 207/2000 Sb., o ochraně průmyslových vzorů a o změně zákona č. 527/1990 Sb., o vynálezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích návrzích, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 408/2000 Sb., o ochraně práv k odrudám rostlin a o změně zákona č. 92/1996 Sb., o odrudách, osivu a sadbě pěstovaných rostlin, ve znění pozdějších předpisů, (zákon o ochraně práv k odrudám) a zákon č. 441/2003 Sb. o ochranných známkách a o změně zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů, (zákon o ochranných známkách).

5.4.9 Procesní úprava civilního soudního řízení:

Sama právní úprava ochrany osobnosti by byla bezzubá, pokud by nebylo možné se jí domáhat u k tomu příslušných orgánů, soudů. Činnost soudů při nalézání práva se řídí procesními právními předpisy, kterými jsou zejména zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů a rovněž zákon č. 202/2013 Sb., o mediaci a o změně některých zákonů (zákon o mediaci). Procesní předpisy upravují zejména způsob, kterým se lze domáhat práva u soudu.

5.4.10 Veřejnoprávní ochrana osobnosti

Právní úprava provedená zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, obsahuje ustanovení o řízení před ústavním soudem. Z hlediska ochrany osobnostních práv (která jsou částečně garantována a zakotvena na ústavní úrovni) mají svůj význam zejména řízení o ústavních stížnostech, řízení o zrušení zákonů nebo jiných právních předpisů a řízení o opatřeních nezbytných k provedení rozhodnutí mezinárodního soudu a rovněž tak řízení o souladu mezinárodních smluv podle čl. 10a a čl. 49 Ústavy s ústavními zákony.

Svůj význam zejména pro řízení před mezinárodními soudy má též zákon č. 186/2011 Sb., o poskytování součinnosti pro účely řízení před některými mezinárodními soudy a jinými mezinárodními kontrolními orgány a o změně zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon zejména upravuje součinnost a poskytování informací v rámci řízení před Evropským soudem pro lidská práva, Soudním dvorem Evropské unie a rovněž před Výborem OSN pro lidská práva. Rovněž tak zákon upravuje postup orgánů České republiky, je-li ze strany Evropského soudu pro lidská práva nebo Soudního dvora Evropské unie vydáno předběžné opatření.

Z hlediska veřejnoprávní úpravy ochrany osobnosti má zásadní význam trestněprávní ochrana provedená zákonem č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Trestněprávní úprava představuje sice krajní řešení, ale s ohledem na zásadní význam ochrany osobnosti pro společnost je to řešení nezbytné, zejména právní úprava trestných činů proti životu a zdraví, trestných činů proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství a trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti. Právní úprava ve vztahu k dětem a mladistvým je provedena zákonem č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve vztahu k právníkům osobám zákonem č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právníků osob a řízení proti nim.

Trestní právo však není jen právem chránícím osobnost člověka, ale v řadě případů do oblasti osobnostních práv zasahuje, zejména do práva na svobodu a soukromí. Úprava vazby, domovní a osobní prohlídky, zadržení a otevření zásilek, odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu, nebo vykonávacího řízení (výkonu trestu odnětí svobody, výkonu trestu domácího vězení, výkonu trestu obecně prospěšných prací) je součástí úpravy provedené zákonem č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

Otázku omezení osobní svobody upravuje zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů, zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, vyhláška č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby.

Obdobně jako poskytuje ochranu některým dílčím osobnostním právům trestní právo, ve vztahu k méně závažným neoprávněným zásahům do (některých) dílčích osobnostních práv poskytuje ochranu přestupkové právo. Právní úprava je v současnosti provedena zákonem č. 200/1990 Sb., o přestupcích. Přestupku se mimo jiné dopustí například ten, kdo jinému ublíží na cti tím, že ho urazí nebo ho vydá v posměch. Právní úprava přestupků (a správních deliktů) je provedena v řadě předpisů, např. upravujících zdravotní služby nebo jednotlivé složky životního prostředí. Procesním předpisem upravujícím přestupkové řízení je zákon o přestupcích a rovněž zákon č. 500/2004 Sb., správní řád. Možnost soudního přezkumu ve správním soudnictví je upravena zákonem č. 150/2002 Sb., soudní řád správní.

6 Subjekty práva na ochranu osobnosti

Z hlediska vztahu subjektu práva k objektivnímu právu (v daném případě k právu na ochranu osobnosti) dělíme subjekty na právtvorné (jsou nadány pravomocí vydávat právní normy) a na příjemce (adresáty) takových právních norem, kterým je dána buď možnost vykonávat takové právo, nebo naopak povinnost se při svém jednání takovým právem řídit.

Právtvorným subjektem ve vztahu k ochraně osobnosti je stát. Protože mají osobnostní práva přirozenoprávní povahu, nejsou tedy právem vytvářena, ale jen deklarována, že jsou. Role právtvorného subjektu je tedy ve stanovení způsobu, jakým lze osobnostní právo vykonávat a jakým způsobem je chráněno. Dle § 19 odst. 1 o.z.: „*Zákon stanoví jen meze uplatňování přirozených práv člověka a způsob jejich ochrany.*“

Na straně adresátů právních norem můžeme hledět na subjekty práva na ochranu osobnosti jako na subjekty oprávněné a na subjekty povinné⁶³.

Oprávněným subjektem může být jen člověk, jen člověku totiž náleží všeobecné osobnostní právo jakožto právo přirozené⁶⁴. Jedná se o práva vrozená, jsou tedy spojena nerozlučně s každou lidskou bytostí od narození až do smrti. Není tedy ani podstatné, zda je člověk z důvodu svého věku nebo např. pro mentální retardaci schopen vnímat existenci osobnostních práv. „*Občanskoprávní ochrana osobnosti podle § 11 a násl. obč. zák. (pozn.: nově § 81 zákona č.89/2012 Sb.) přísluší i těm fyzickým osobám, které pro svůj věk nebo psychický stav (stav duševního zdraví, úroveň vyspělosti apod.) nejsou s to plně – nebo vůbec chápat újmu, která jim vznikla neoprávněným zásahem jiného na jejich osobnosti, resp. na jednotlivé hodnotě jejich osobnosti.*“⁶⁵ Svěprávnost, tedy způsobilost nabývat pro sebe práva a zavazovat se k povinnostem v důsledku vlastního právního jednání, není pro existenci osobnostních práv nikterak podstatná. Je však podstatná pro možnost v rámci objektivního všeobecného osobnostního práva nakládat se svou osobností a jejími dílčími hodnotami.

Jak již bylo řečeno, člověk má právní osobnost od narození (lhostejno, zda porodem či porodnickou operací). Zákon však konstruuje fikci, že i na dítě počaté (avšak ještě nenarozené) se hledí za určitých podmínek jako na již narozené. Vzniká tak

⁶³ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří; JEHLIČKA, Oldřich; PAVLÍK, Pavel; PLECITÝ, Vladimír. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. 4. vydání. Praha: Linde, 2004, s. 72

⁶⁴ § 19 odst. 1 o.z. „*Každý člověk má vrozená, již samotným rozumem a citem poznatelná přirozená práva, a tudíž se považuje za osobu.*“

⁶⁵ rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15.12.2011 sp.zn. 30 Cdo 519/2010

právní osobnost u ještě nenarozeného embrya nebo plodu. Je tomu tak v případě, že to vyhovuje jeho zájmům, tedy je to v jeho prospěch.⁶⁶

Smrtí zaniká právní osobnost a zaniká i přirozené osobnostní právo jako takové a jeho ochrana. Smrtí zanikají zápůrčí a restituční nároky z ochrany osobnosti (případně probíhající soudní řízení se smrtí žalobce zastaví a nelze provést ani výkon takového rozhodnutí)⁶⁷. Nově však právní úprava počítá s tím, že pohledávky z újmy na osobnosti, které byly jako dluh uznány nebo byly uplatněny u orgánu veřejné moci (soudu), jsou součástí pozůstalosti.⁶⁸

Okamžik smrti nemusí být rovněž vždy jasný. V obecné rovině se smrt prokazuje veřejnou listinou vystavenou poté, co bylo tělo mrtvého prohlédnuto lékařem.⁶⁹ Jediný právní předpis, který relativně přesně stanoví, co je smrt a jakým způsobem a kým se stanovuje je zákon č.285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon). Občanský zákoník navíc konstruuje domněnky smrti a jejich podmínky pro specifické případy.

I po smrti člověka se lze domáhat ochrany jeho osobnosti. Učinit tak může kterákoliv z osob jemu blízkých, tedy příbuzný v řadě přímé (dítě, rodič ...), sourozenec, manžel nebo partner⁷⁰. Za osobu blízkou může být také považována jiná osoba v poměru rodinném nebo obdobném, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pocítovala jako újmu vlastní. Zákon ještě stanoví vyvratitelnou domněnku, že osobami blízkými jsou osoby sešvagřené a osoby, které spolu trvale žijí.

Osobnostní právo náleží jen člověku. Není však vyloučeno, že zákon umožní uplatnit právo na ochranu osobnosti takového člověka i třetí osobě, kterou může být i osoba právnická. Tak to konstruuje § 83 o.z. pro případy, kdy k neoprávněnému zásahu do osobnosti člověka došlo v souvislosti s jeho činností v této právnické osobě. Za života daného člověka tak může právnická osoba učinit jen s jeho souhlasem (a není-li

⁶⁶ § 25 o.z.: „Na počaté dítě se hledí jako na již narozené, pokud to vyhovuje jeho zájmům. Má se za to, že se dítě narodilo živé. Nenarodí-li se však živé, hledí se na ně, jako by nikdy nebylo.“

⁶⁷ TŮMA, Pavel. § 82 [Nároky ze zásahu do osobnosti člověka] In LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 – 654). Komentář*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2014, s.488

⁶⁸ § 1475 odst. 2 o.z. „Pozůstalost tvoří celé jmění zůstavitele, kromě práv a povinností vázaných výlučně na jeho osobu, ledaže byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci.“

⁶⁹ § 83 a násl. zákona č.372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách)

⁷⁰ Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů

schopen projevit vůli i bez něj). „Po smrti člověka se právnická osoba může domáhat, aby od neoprávněného zásahu bylo upuštěno a aby byly odstraněny jeho následky.“⁷¹

Na straně povinného subjektu z všeobecného osobnostního práva může být jak jiný člověk, tak osoba právnická⁷².

Odpovědnost za neoprávněný zásah do osobnostních práv je odpovědnost objektivní, nevyžaduje se tedy zavinění na straně původce neoprávněného zásahu. „Proto mohou být původcem zásahu i osoby bez patřičných rozumových a volních schopností, tj. nezletilí nebo osoby, jejichž svéprávnost byla omezena.“⁷³

Neoprávněným zásahem může být zasaženo více lidí nebo může mít zásah více původců. V případě, že došlo k neoprávněnému zásahu do všeobecného osobnostního práva více lidí (jediním skutkem), může se ochrany domáhat kterýkoliv z nich. K tomu judikoval Nejvyšší soud, že „neoprávněným zásahem do práva na ochranu osobnosti podle ustanovení § 11 občanského zákoníku „může být porušeno právo na ochranu osobnosti více občanů a potom všichni současně nebo kterýkoliv z nich (nezávisle na sobě) mají právo se obrátit se svými návrhy na soud. U každého z nich musí jít vždy o právo, které každému jako fyzické osobě náleží a které je chráněno ustanoveními § 11 a § 12 občanského zákoníku.“⁷⁴ Je-li více původců neoprávněného zásahu do všeobecného osobnostního práva, odpovídá každá z těchto osob samostatně⁷⁵.

⁷¹ § 83 odst. 2 o.z.

⁷² např. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30.9.2004 sp.zn. 30 Cdo 179/2004 nebo rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 11.6.2002 sp.zn. 28 Cdo 931/2002

⁷³ DOLEŽAL, Tomáš. § 82. In MELZER, Filip; TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1 – 117*. Praha: Leges, 2013, s. 532

⁷⁴ rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 21.5.2002 sp.zn. 28 Cdo 416/2002

⁷⁵ DOLEŽAL, Tomáš. § 82. In MELZER, Filip; TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1 – 117*. Praha: Leges, 2013, s. 532

7 Předmět práva na ochranu osobnosti

Občanský zákoník upravuje ochranu osobnosti jako jediné jednotné absolutní všeobecné osobnostní právo. Jeho obsahem je „zabezpečit respektování osobnosti člověka a jeho všestranný svobodný rozvoj.“⁷⁶ V rámci všeobecného osobnostního práva jsou chráněna jednotlivá dílčí osobnostní práva, která jsou jeho součástí. Tato dílčí práva představují jednotlivé hodnoty a složky osobnosti člověka. Jejich demonstrativní výčet je rovněž obsažen v občanském zákoníku.

Generální klauzule je obsažena v ustanovení § 81 odst. 1 o.z., který stanoví: „Chráněna je osobnost člověka včetně všech jeho přirozených práv. Každý je povinen ctít svobodné rozhodnutí člověka žít podle svého.“ Kromě již zmíněné generální klauzule ustanovení obsahuje soukromoprávní garanci možnosti svobodné volby člověka žít podle svého. Je tak uznána jeho jedinečnost jako lidské bytosti. Nejde ovšem o svobodu absolutní, neomezenou. Její základní limitací je výkon obdobného práva druhými. Nelze tak bezdůvodně zasahovat do práv a svobod jiných.

Jednotlivá dílčí osobnostní práva, která občanský zákoník v návaznosti na generální klauzuli ochrany osobnosti člověka zmiňuje jsou: „život a důstojnost člověka, jeho zdraví a právo žít v příznivém životním prostředí, jeho vážnost, čest, soukromí a jeho projevy osobní povahy.“⁷⁷ Takto vymezená dílčí osobnostní práva jsou jen demonstrativním výčtem hodnot osobnosti člověka, u kterých zákonodárce považoval za vhodné a možná i nutné, aby byly konkrétně zmíněny.

Osobnost člověka a její jednotlivé dílčí hodnoty nejsou statické. Jedná se sice o dílčí složky osobnosti, které jsou člověku vrozeny, jejich obsah a pojetí se však mohou v čase proměňovat. Člověk se v průběhu života vyvíjí, postupně se vyvíjí jeho pohled na sebe samého i okolní svět, vyvíjí se na základě postupného dosahování vzdělání a životních zkušeností, dosahuje nových pracovních a sociálních zkušeností, mění se jeho postavení ve společnosti. Stejně tak se ale vyvíjí svět kolem něj, s rozvojem vědeckého poznání se objevují nové poznatky, nové technické vynálezy, mění se jeho životní prostor, přírodní a ekonomické poměry, politické situace i bezpečnostní poměry.

„To lze názorně ilustrovat např. na dílčím osobnostním právu, které se týká cti. I když toto právo svou základní podstatou přísluší i novorozeněti, je jeho obsah i rozsah podstatně jiný než u dospělého člověka. Obsah a rozsah tohoto práva se však různí i

⁷⁶ TŮMA, Pavel. § 81 [Osobnost člověka] In LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část* (§ 1 – 654). Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2014, s.406

⁷⁷ § 81 odst. 2 o.z.

podle postavení, které fyzická osoba v určité době ve společnosti zaujímá (např. z důvodu povolání či výkonu jiné činnosti apod.).“⁷⁸

Názorně lze vývoj pohledu demonstrovat i na soukromí. Člověk se snaží ve svém obydlí či v pracovním prostředí a na místech, kde se dlouhodobě zdržuje, dosáhnout maximální míry soukromí. Postupně však s ohledem na svou bezpečnost opouští potřebu jakéhokoli soukromí ve veřejném prostoru, je ochoten tolerovat sledování kamerovými systémy na ulicích, v prostředcích hromadné dopravy, v obchodech, ale například i v restauraci, kde tráví večer se svými přáteli.

Protože výčet jednotlivých dílčích složek osobnosti člověka je demonstrativní, neuzavřený, zákonodárce vymezil jen ty z jeho pohledu nejzákladnější, je zde zásadní prostor pro soudní rozhodování a vymezení obsahu a rozsahu všeobecného osobnostního práva soudy.

Lidskou osobnost, respektive její jednotlivé složky, lze třídit do dvou základních kategorií, na složky osobnosti nerozlučně spojené s její existencí a na projevy osobní povahy. Do první kategorie patří například zdraví, tělesná integrita, svobody, důstojnost, soukromí. Do druhé pak můžeme řadit např. písemnosti osobní povahy.

Základní hodnotu nezbytnou pro samou existenci člověka představuje lidský život a jeho ochrana. Právo na život patří mezi základní lidská práva, je garantováno na úrovni Listiny a řady mezinárodních smluv. Porušení práva na život vede zákonitě ke smrti člověka. Zásah do práva na život nelze z logiky věci reparovat a poškozenému jakkoli nahradit. Výjimky ze zákazu zásahu do práva na život sice právní řád obsahuje, je však třeba je vykládat velmi restriktivně, příkladem takové výjimky může být nutná obrana nebo krajní nouze (obsažená jak v úpravě provedené občanským zákoníkem, tak trestním zákoníkem). Je však vždy třeba pečlivě vážit okolnosti zásahu do práva na život. Nelze platně udělit svolení k vlastnímu usmrcení. Listina v čl. 6 odst. 1 kromě práva na život stanoví, že „Lidský život je hoden ochrany již před narozením.“ Jde sice spíše o proklamativní ustanovení a přání ústavodárce, ve své činnosti by se však stát měl přinejmenším na takové ustanovení ohlížet jako na žádoucí. Činí tak např. úpravou pracovních podmínek těhotných žen, zdravotní péčí a preventivními prohlídkami v těhotenství nebo při stanovení podmínek a možností pro interrupce.

Zdraví člověka úzce souvisí s tělesnou a duševní integritou člověka. Komplexní úpravu zásahů do integrity člověka obsahuje občanský zákoník v ustanoveních §§ 91 –

⁷⁸ KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří; JEHLIČKA, Oldřich; PAVLÍK, Pavel; PLECITÝ, Vladimír. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. 4. vydání. Praha: Linde, 2004, s. 121

103. Specifická právní úprava v rámci poskytování zdravotních služeb je pak obsažena v zákoně č.372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách) a zákonem č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách. S ochranou zdraví velmi úzce souvisí otázky spojené s poskytováním informovaného souhlasu a s převzetím člověka do zdravotnického zařízení bez jeho souhlasu (§§ 104 – 110 o.z.).

Důstojnost člověka není v našem právním řádu definována. V komentářové literatuře se lze setkat s charakteristikou, že: „*důstojnost představuje minimum všeobecně uznávaných a dodržovaných pravidel etiky a slušnosti.*“⁷⁹ Z toho vyplývá, že půjde primárně o soudní vymezení zásahů do lidské důstojnosti na základě posouzení konkrétních okolností. Lze vysledovat dva základní možné zásahy: „*znevažující vyjádření a degradující zacházení.*“⁸⁰ Důsledkem ochrany lidské důstojnosti je tedy i zákaz mučení a jiného nelidského a ponižujícího zacházení a trestu, stejně jako zákaz diskriminace. Ochrana osob před diskriminací nevychází jen z úpravy všeobecného osobnostního práva v občanském zákoníku, ale i z jiných právních předpisů (např. antidiskriminační zákon, právní úprava zákazu diskriminace v pracovněprávních vztazích, v přístupu ke vzdělání a v dalších oblastech).

Důstojnost člověka má svůj vztah k jeho cti a vážnosti, kde důstojnost představuje hodnotu základní, ve které jsou si všichni lidé rovni (nezávisle na rase, pohlaví, majetku, rodu ...). Čest je pak hodnotou, která již zohledňuje postavení člověka ve společnosti. „*Čest je také integrální a důležitou součástí důstojnosti člověka.*“⁸¹

S důstojností člověka úzce souvisí uznání jeho právní osobnosti, tedy jeho postavení subjektu práv. Způsobilost každého mít práva je upravena Listinou (čl. 5). Pokud by tomu tak nebylo, mohl by být člověk degradován na pouhý objekt práv (a stát se otrokem). Právní osobnost je neomezitelná a provází člověka od narození do smrti. Vychází ze všeobecného osobnostního práva člověka a představuje dílčí hodnotu osobnosti člověka. Všeobecné osobnostní právo tedy není důsledkem právní osobnosti člověka, ale subjektivita z něj naopak vychází.

⁷⁹ TŮMA, Pavel. § 81 [Osobnost člověka] In LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 – 654). Komentář.* 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2014, s.412

⁸⁰ DOLEŽAL, Tomáš; DOLEŽAL, Adam. § 81. In MELZER, Filip; TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1 – 117.* Praha: Leges, 2013, s. 520

⁸¹ nález Ústavního soudu České republiky ze dne 11.11.2005 sp.zn. I. ÚS 453/03

Čest a vážnost jsou hodnoty lidské osobnosti, které představují v právní praxi nejčastější důvod sporů na ochranu osobnosti. Na rozdíl od lidské důstojnosti, ve které jsou si lidé absolutně rovni, v otázce cti a vážnosti tomu tak není. Vážnost a čest je možné rozšířit, či je naopak možné jejich rozsah snížit. Čest i vážnost souvisí s postavením člověka ve společnosti. Čest lze lišit na osobní a profesní (vědeckou, uměleckou nebo pracovní obecně). Osobní čest představuje hodnotu osobnosti člověka, která souvisí s obecným postavením člověka ve společnosti pro jeho morální zásady a postoje. Ve společnosti se buduje postupně a v důsledku neetického nebo nemorálního jednání a chování ji může člověk i ztratit. Čest profesní je dána postavením člověka v omezeném okruhu lidí v zaměstnání, ve vědecké instituci, na akademické půdě, v uměleckém prostředí a je dána především jeho profesionalitou, ale nepochybně je ovlivněna i morálními zásadami a etickými principy, které jedinec zastává.

Svoboda člověka je především tvořena jeho svobodnou vůlí, má především svobodu rozhodnout se žít podle svého a rozhodovat se svobodně o svých záležitostech⁸². Svoboda člověka je jako součást osobnosti chráněna i jako svoboda osobní, svoboda myšlení a svoboda svědomí.

Mezi další dílčí osobnostní práva patří např. právo na podobu, právo na soukromí, právo na ochranu projevů osobní povahy, jakož i právo na jméno a pseudonym.

Právo žít v příznivém životním prostředí je z hlediska osobnosti člověka právem se specifickým a podstatným významem, ovlivňuje totiž podstatným způsobem ostatní složky a hodnoty osobnosti člověka, zejména život, zdraví a tělesnou a duševní integritu člověka. To, v jakém životním prostředí člověk žije, jak kvalitní jsou jednotlivé složky (jako ovzduší, voda, půda) životního prostředí je tedy do jisté míry určující, jaká bude kvalita života člověka i jaká bude ve výsledku jeho délka.

⁸² TŮMA, Pavel. § 81 [Osobnost člověka] In LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část* (§ 1 – 654). *Komentář*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2014, s.418

8 Omezení osobnostních práv

Všeobecné osobnostní právo je subjektivním právem. Řada dílčích složek (hodnot) všeobecného práva je chráněna na úrovni Listiny a mezinárodních smluv (o lidských právech). Některé hodnoty všeobecného osobnostního práva jsou chráněny i kogentními normami mezinárodního obyčejového práva, jedná se zejména o lidský život, integritu a důstojnost.

Jako subjektivní právo není všeobecné osobnostní právo neomezitelné. To, jaké jsou meze pro jeho omezení stanoví zejména čl. 4 Listiny, když uvádí, že „Meze základních práv a svobod mohou být za podmínek stanovených Listinou základních práv a svobod (dále jen "Listina") upraveny pouze zákonem.“ Taková zákonná omezení však musí platit stejně pro všechny obdobné případy splňující stanovené podmínky. Navíc je třeba při stanovování limitů a omezení základních práv šetřit jejich podstaty a smyslu.

U některých složek všeobecného osobnostního práva by z jejich podstaty k omezení docházet nemělo, takovým omezením by došlo k setření samého smyslu ústavní garance základního lidského práva. Je jím zejména zákaz mučení a jiného nelidského zacházení. Jejich garance ostatně plyne ze samotného zařazení ochrany takových práv do kogentních norem mezinárodního obyčejového práva.

K omezení všeobecného osobnostního právu (respektive k oprávněnému zásahu do všeobecného osobnostního práva) může dojít ze čtyř základních důvodů. Prvním důvodem je svolení dotčeného (souhlas se zásahem), druhým důvodem je zákonné dovolení (zákonná licence), třetím důvodem pro zásah do všeobecného osobnostního práva je plnění právní povinnosti zasahujícího a konečně čtvrtým důvodem je výkon jiného subjektivního práva zasahující osobou (v důsledku konkurujících si subjektivních práv).

Ať hovoříme o kterémkoli důvodu pro omezení všeobecného osobnostního práva, u všech je společné, že takové omezení nesmí být v rozporu s oprávněnými zájmy člověka, v případě jakýchkoli pochybností musí být omezení vykládáno restriktivně a ve smyslu co nejširšího zachování garance základních práv a nemožnosti zásahu do všeobecného osobnostního práva a za všech okolností je třeba respektovat důstojnost člověka.

Proto, aby bylo možné zásah považovat za oprávněný tedy musí být podřaditelný pod jeden z důvodů pro omezení všeobecného osobnostního práva, ale

rovněž takový zásah: „Musí být proveden přiměřeným způsobem (co do obsahu, rozsahu i sledovaného účelu) a nesmí být v rozporu s takovými oprávněnými zájmy člověka, které jsou spjaty se samou podstatou člověka, a na jejichž respektování je nutno bezpodmínečně trvat.“ Exces nemůže požívat právní ochrany.

8.1 Svolení dotčeného člověka

Poskytnutí souhlasu se zásahem do všeobecného osobnostního práva (jeho dílčí složky) je výrazem svobody jednotlivce v rozhodovací oblasti a je výrazem svobodného rozhodnutí žít podle svého. I tato svoboda člověka má však své hranice, jsou takové hodnoty osobnosti člověka, které jsou pro společnost natolik zásadní, že zásah do takových hodnot nepřipouští ani se souhlasem toho, do jehož všeobecného osobnostního práva má být zasaženo. Přirozená práva spojená s osobností člověka nelze zcizit a nelze se jich ani platně vzdát. Není přípustné ani jejich omezení v míře, která by odporovala zákonu, dobrým mravům nebo veřejnému pořádku.⁸³ Nikdo se nemůže platně vzdát své právní osobnosti ani svéprávnosti (a to ani zčásti).⁸⁴ Nelze ani platně souhlasit s tím, aby dotčené osobě byla způsobena vážná újma zásahem do integrity (s výjimkou případů, kdy je to nutné v zájmu života nebo zdraví dotčeného člověka).⁸⁵

Protože poskytnutí souhlasu k zásahu do všeobecného osobnostního práva je právním jednáním, je třeba rovněž hodnotit podmínky, zda ten, kdo souhlas činí, je k tomu způsobilý, tedy má způsobilost právně jednat (dát souhlas se zásahem do všeobecného osobnostního práva). Způsobilost právně jednat (nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem) označujeme jako svéprávnost.⁸⁶ V souladu s ustanovením § 30 odst. 1 o.z. se člověk stává plně svéprávným zletilostí, tedy dovršením osmnácti let. Před tímto okamžikem lze plně svéprávnosti nabýt jejím přiznáním⁸⁷ nebo uzavřením manželství⁸⁸.

⁸³ § 19 odst. 2 o.z.

⁸⁴ § 16 o.z.: „Právní osobnosti ani svéprávnosti se nikdo nemůže vzdát ani zčásti; učiní-li tak, nepřihlíží se k tomu.“

⁸⁵ § 93 odst. 1 o.z.

⁸⁶ § 15 odst. 2 o.z.

⁸⁷ § 37 odst. 1 o.z.: „Navrhne-li nezletilý, který není plně svéprávný, aby mu soud přiznal svéprávnost, soud návrhu vyhoví, pokud nezletilý dosáhl věku šestnácti let, pokud je osvědčena jeho schopnost sám se živit a obstarat si své záležitosti a pokud s návrhem souhlasí zákonný zástupce nezletilého. V ostatních případech soud vyhoví návrhu, je-li to z vážných důvodů v zájmu nezletilého.“ Jsou-li splněny tyto podmínky, lze nezletilému přiznat plnou svéprávnost i na návrh jeho zákonného zástupce, pokud s tím bude nezletilý souhlasit.

⁸⁸ Dojde-li v důsledku uzavření manželství k nabytí svéprávnosti, zůstane zachována i pro případ, že dojde k zániku manželství nebo prohlášení manželství za neplatné.

I nezletilý, který nenabyl svéprávnosti má schopnost právně jednat a je způsobilý k právním jednáním. Musí jít o taková právní jednání, která jsou svou povahou přiměřená rozumové a volní vyspělosti nezletilého, nebo jak stanoví o.z.: „*nezletilých daného věku*“. Mimo to občanský zákoník konstituuje způsobilost nezletilého určitého věku právně jednat v některých konkrétních věcech. Z hlediska osobnostního práva má význam věk 14 let ve vztahu k zásahu do integrity člověka. Odporuje-li zákroku, kterým má být zasaženo do jeho integrity, ačkoliv s tím souhlasí jeho zákonný zástupce, nelze takový zákrok provést bez souhlasu soudu. Stejně platí i opačně, přeje-li si nezletilý zákrok, se kterým nesouhlasí jeho zákonný zástupce.⁸⁹ I nezletilý, který není plně svéprávný může udělit souhlas k zákroku na svém těle, jde-li o takový zákrok, který nezanechává trvalé nebo vážné následky a je-li udělení souhlasu přiměřené rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku.⁹⁰

Jak vyplývá z jednotlivých ustanovení občanského zákoníku, svéprávnosti se do dovršení zletilosti (s výjimkou danou uzavřením manželství a přiznáním svéprávnosti) nabývá postupně, jak získává člověk zkušenosti a schopnosti právně jednat. Zákon konstruuje ve vztahu k právnímu jednání způsobilost daného jedince ze schopností, tedy z rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku (jakési referenční skupiny obvyklých nezletilých).

Nestanoví-li zákon nebo dohoda účastníků něco jiného, je možné právní jednání činit libovolnou formou.⁹¹ Právní jednání lze tedy učinit výslovně (ústně nebo písemně) jakož i jiným způsobem, který nevyvolá pochybnost o záměru jednajícího. Jednat lze konáním i opominutím. Souhlas musí svým obsahem i účelem odpovídat zákonu, stejně tak i dobrým mravům.

Některá ustanovení občanského zákoníku stanovují ve vztahu k souhlasu se zásahem do všeobecného osobnostního práva určitou formu. Tak je to zejména při souhlasu se zásahem do integrity člověka. Písemná forma souhlasu se vyžaduje pro oddělení části těla, která se již neobnoví, k lékařskému pokusu na člověku, k zákroku,

⁸⁹ § 100 o.z.: „(1) *Má-li být zasaženo do integrity nezletilého, který dovršil čtrnáct let, nenabyl plně svéprávnosti a který zákroku vážně odporuje, třebaže zákonný zástupce se zákrokem souhlasí, nelze zákrok provést bez souhlasu soudu. To platí i v případě provedení zákroku na zletilé osobě, která není plně svéprávná. (2) Nesouhlasí-li zákonný zástupce se zásahem do integrity osoby uvedené v odstavci 1, ač si její tato osoba přeje, lze zákrok provést na její návrh nebo na návrh osoby jí blízké jen se souhlasem soudu.*“

⁹⁰ § 95 o.z.

⁹¹ § 559 o.z. „*Každý má právo zvolit si pro právní jednání libovolnou formu, není-li ve volbě formy omezen ujednáním nebo zákonem.*“

který zdravotní stav člověka nevyžaduje (vyjma např. kosmetických zákroků).⁹² Odvolat jej lze v tomto případě v jakékoliv formě (není nutná forma písemná, i když pro právní jednání se vyžaduje).

K právnímu jednání je nezbytná vůle jednající osoby, která je svobodná (k právnímu jednání nedošlo v důsledku donucení) a vážná, stejně jako prostá omylu o rozhodujících okolnostech.

Právní jednání, tedy i souhlas, musí být určité a srozumitelné, musí tedy umožnit zjistit jeho obsah. Strany však mohou projev vůle i dodatečně vyjasnit.

Svolení / souhlas lze kdykoliv i bez uvedení důvodu odvolat. Je nutné si uvědomit, že je tak nutné učinit v okamžiku, kdy ještě nedošlo k zásahu do všeobecného osobnostního práva v případech, že jde o souhlas s jednorázovým zásahem (např. nelze platně odvolat souhlas s provedením operačního výkonu po jeho provedení, předmětem takového odvolání by totiž bylo právní jednání fakticky nemožné). Odvolat lze jak svolení udělené na dobu neurčitou, tak svolení udělené na dobu určitou. Dojde-li o odvolání svolení uděleného na dobu určitou bez toho, aby to odůvodňovala podstatná změna okolností oproti těm, za kterých bylo svolení uděleno, nebo jiný rozumný důvod, je osoba, která svolení udělala a takto jej odvolala povinna k náhradě škody.⁹³

8.2 Zákonné dovození

Zákonné dovození reaguje na situace, kdy je z důvodu veřejného zájmu, který v dané situaci převyšuje individuální zájem člověka na ochraně jeho všeobecného osobnostního práva, dovoleno zasáhnout do některé ze složek jeho všeobecného osobnostního práva. Takové zákonné dovození zpravidla označujeme jako zákonné licence. Setkáváme se s nimi především u právní úpravy práva na podobu a soukromí.⁹⁴ Někteří autoři považují za zákonnou licenci i detenci ve zdravotnickém zařízení nebo zásah do integrity člověka bez jeho souhlasu při „ohrožení života“.⁹⁵ V této souvislosti se domnívám, že řadit taková jednání mezi zákonné licence není úplně šťastné. Ve své podstatě jde spíše o výkon právní povinnosti v podobě poskytnutí neodkladných život zachraňujících úkonů nebo např. v zajištění ochrany společnosti před šířením infekčních onemocnění nebo před osobou, která je nebezpečná svému okolí. Navíc se u většiny

⁹² § 96 o.z.

⁹³ § 87 odst. 2 o.z.

⁹⁴ §§ 88 a 89 o.z.

⁹⁵ DOLEŽAL, Tomáš. § 82. In MELZER, Filip; TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1 – 117*. Praha: Leges, 2013, s. 529

těchto případů očekává, že budou ve výsledku schváleny orgánem veřejné moci.

Jako klasické zákonné licence tedy označujeme licenci úřední, zájmovou, vědeckou a uměleckou a zpravodajskou.

Jako licenci úřední označujeme stav, kdy se podobizna, písemnost osobní povahy nebo zvukový či obrazový záznam pořídí nebo použije na základě zákona k úřednímu účelu. Příkladem může být pořízení zvukového záznamu ze soudního jednání, pořízení videozáznamu o průběhu spáchání trestného činu, uveřejnění fotografie hledané osoby apod. Součástí úřední licence je i její použití pro případ, že někdo veřejně vystoupí v záležitosti veřejného zájmu.

Licence zájmová spočívá v pořízení nebo použití podobizny nebo zvukového či obrazového záznamu k výkonu nebo ochraně jiných práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob. Je však třeba počítat s tím, že takové právo musí mít vyšší hodnotu než to, do kterého je zasahováno.

Licence vědecká a umělecká umožňuje pořídít nebo použít podobiznu nebo zvukový či obrazový záznam bez svolení člověka k vědeckému nebo uměleckému účelu. Způsob použití musí být přiměřený.

Licence zpravodajská umožňuje bez souhlasu člověka pořídít nebo použít přiměřeným způsobem podobizna nebo zvukový či obrazový záznam pro tiskové, rozhlasové, televizní nebo obdobné zpravodajství.

8.3 Plnění právní povinnosti

Jde o stav, kdy v důsledku plnění právní povinnosti, která je ukládána zákonem, dochází ze strany subjektu této povinnosti k zásahu do všeobecného osobnostního práva člověka. Jako příklad takové povinnosti lze uvést například výkon rozhodnutí soudním exekutorem, povinnost svědčit před soudem, vyšetřování trestných činů apod.

8.4 Výkon jiného subjektivního práva

V rámci výkonu práv dvěma subjekty mohou nastat situace, kdy dojde ke střetu dílčího osobnostního práva člověka s jiným subjektivním právem (třeba i všeobecným osobnostním právem) jiného subjektu práv. Příkladem takových střetů může být střet práva na informace s právem na soukromí nebo práva svobody projevu s právem na ochranu cti a důstojnosti člověka. V rámci konkurujících si práv se uplatní zejména test proporcionality.

9 Prostředky ochrany osobnosti

Sebelepší právní úprava v oblasti ochrany osobnosti by se stala bezzubou, kdyby nebylo možné vynutit její dodržování a v případě jejího porušení zjednat nápravu. Osobnost člověka a její jednotlivé složky představují natolik základní hodnoty, že jejich ochrana je garantována jak předpisy práva soukromého, tak předpisy z oblasti práva veřejného.

9.1 Soukromoprávní ochrana osobnosti:

9.1.1 Svépomoc

V obecné rovině jsou k ochraně subjektivních práv příslušné orgány vykonávající veřejnou moc a není-li zákonem stanoveno něco jiného, je takovýmto orgánem soud. Stát si tak zajišťuje monopol násilí a mocenského vynucování práva, které jsou moderním státům imanentní. Stát autoritativně rozhoduje o právech a povinnostech a současně své rozhodnutí při neplnění vynucuje. Ztráta tohoto monopolu by ve výsledku vedla k nevymahatelnosti práva.

Ve výjimečných případech stát připouští, že i jednotlivec má právo pomoci si k svému právu přiměřeným způsobem sám (vlastním jednáním). Dochází tak do určité míry k porušení státního monopolu násilí, přičemž násilí je třeba chápat extenzivně, ne jako pouhé užití fyzické síly⁹⁶. Svépomoc upravuje občanský zákoník v § 14. V odst. 1 je upravena svépomoc jako výjimka z monopolu státu na násilí, když je stanoveno: *„Každý si může přiměřeným způsobem pomoci k svému právu sám, je-li jeho právo ohroženo a je-li zřejmé, že by zásah veřejné moci přišel pozdě.“* Jsou zde tedy stanoveny dvě podmínky, které je třeba splnit, aby svépomoc byla aprobovaná právem. Musí dojít k ohrožení občanského subjektivního práva a současně musí být zřejmé, že by zásah veřejné moci přišel pozdě. Podmínkou aproby svépomoci je přiměřenost způsobu pomoci si ke svému právu.

K obecné úpravě obsažené v § 14 odst. 1 přistupuje úprava dvou specifických případů použití svépomoci v § 14 odst. 2.: *„Hrozí-li neoprávněný zásah do práva bezprostředně, může jej každý, kdo je takto ohrožen, odvrátit úsilím a prostředky, které se osobě v jeho postavení musí jevit vzhledem k okolnostem jako přiměřené. Směřuje-li však svépomoc jen k zajištění práva, které by bylo jinak zmařeno, musí se ten, kdo k ní*

⁹⁶ MELZER, Filip; TĚGL, Petr. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1 – 117*. Praha: Leges, 2013, s. 243

přikročil, obrátit bez zbytečného odkladu na příslušný orgán veřejné moci.“ První případem je hrozící bezprostřední neoprávněný zásah, v takovém případě je možné jej odvrátit přiměřenými prostředky (úsilím). „*Přiměřenost použitého způsobu svépomoci je třeba posuzovat podle toho, co by v konkrétní situaci považovala za přiměřené každá rozumně jednáající osoba, kdyby se ocitla v postavení osoby jednáající svépomocně.*“⁹⁷ Příkladem takového jednání může být například zablouknutí objektivu fotoaparátu, pokouší-li se někdo zachytit podobu veřejně známé osobnosti v nevhodné situaci. Druhým případem je svépomocné zajištění práva, které by jinak bez takového jednání bylo zmařeno. Zde je nutné upozornit na povinnost svépomocně jednáícího obrátit se neprodleně na příslušný orgán veřejné moci. Jako příklad může posloužit zadržení neznámé osoby, která naruší mé soukromí tím, že vstoupí na mou zahradu, z ní sleduje mé činnosti v domě a pořizuje si o nich obrazový záznam. Povinností v takovém případě je obrátit se bez zbytečného odkladu na příslušný orgán veřejné moci, v daném případě Policii České republiky, zde za účelem ztotožnění osoby, která zasáhla do mého osobnostního práva na soukromí. Jaké však budou limity uplatnění svépomoci k zajištění práva, které by bylo zmařeno, vyplynou až z budoucí judikatury.

Pro úplnost je ještě vhodné uvést, že teorie rozlišuje dvě možné formy svépomoci – obrannou (defenzivní) a útočnou (ofenzivní). Svépomoc defenzivní spočívá v odvrácení hrozby bezprostředního zásahu nebo bezprostředního zásahu do pokojného stavu, který se takto snaží zachovat. Svépomoc ofenzivní chce naopak pokojný stav (i když možná protiprávní) změnit. Oproti defenzivní (za vymezených podmínek) není svépomoc ofenzivní dovolená.

9.1.2 Dohoda

Projevem autonomie vůle a svobody v soukromoprávních vztazích je smluvní volnost, tedy právo smluvních stran zříditi, změnit a zrušiti mezi sebou závazek. Omezení takové volnosti obsahuje ustanovení § 1 odst. 2 o.z.: „*Nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona; zakázána jsou ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti.*“ Smlouva je terminologicky chápána jako právní jednání, kterým strany mezi sebou zřizují závazek, dohodou jej pak mění nebo ruší.

⁹⁷ DVORÁK, Jan; ŠVESTKA, Jiří; ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Občanské právo hmotné. Díl první: Obecná část*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 341

Je na vůli stran, zda ujednájí změnu svých práv a povinností, změnu je možné ujednat jak ve vztahu k závazkům smluvním, tak k závazkům vzniklým například z deliktu. Důvodová zpráva k návrhu o.z. uvádí, že „*Změnit mohou nejen subjektivní práva a povinnosti smlouvou dříve jimi samotnými smluvené, ale i ty, které jim vznikly z jiného právního důvodu (např. z deliktu nebo z quasideliktu).*“

Dohoda jako právní prostředek řešení zásahu do osobnostního práva bude mít zřejmě většinou charakter dohody o narovnání, kterou budou řešeny zejména sporné otázky mezi stranami. Zásadní výhodou jednání o uzavření dohody (smlouvy) je pro strany sporu důvěrnost celého procesu, stejně jako důvěrnost vlastní smlouvy. Mohou tak předejít medializaci, která nemusí být pro žádnou ze stran žádoucí. Stejně tak je možné docílit řešení sporu v relativně krátké době.

Narovnání je upraveno především v §§ 1903 až 1905 o.z. Strany si především upraví mezi nimi sporná a pochybná práva a povinnosti. Obsahem dohody by mělo být mimo jiné vymezení neoprávněného zásahu do osobnostního práva a způsob jeho odčinění (např. povinnost zdržet se pokračování v neoprávněném zásahu nebo poskytnout finanční satisfakci).

9.1.3 Mediace a mediační dohoda

Mediace představuje formu mimosoudního řešení sporu, kdy k řešení sporu mezi dvěma stranami přispívá účast třetí nestranné osoby, jejíž zásahy do sporu a jeho vedení mohou dosahovat různé intenzity. Může jít o zprostředkování kontaktu stran sporu, vytvoření vhodných podmínek pro jednání, může nabízet nestranný pohled na formy řešení sporu, dávat doporučení stranám k dalšímu postupu, formulovat dílčí závěry v průběhu řešení sporu nebo připravovat a formulovat závěrečná shodná stanoviska stran.

Proces mediace je dobrovolný a je jen na stranách sporu, jak k mediaci přistoupí, úkolem mediátora je strany sporu vést a motivovat k řešení sporu. Nelze je však nutit. Samotný proces mediace je jen minimálně formalizovaný. Mediace je sice upravena zákonem č. 202/2012 Sb., o mediaci a o změně některých zákonů (zákon o mediaci), jeho účelem však je z větší části vymezit podmínky pro výkon činnosti mediátora.

Mediace může být ukončena uzavřením mediační dohody, kterou uzavírají strany sporu a mediátor stvrzuje, že k jejímu uzavření došlo v rámci mediace. Po formální stránce se jedná o dohodu stejného charakteru, jako by strany sporu uzavřely

např. dohodu o narovnání bez účasti mediátora. Mediační dohodu však lze schválit v rámci smírčího řízení.

Jistou výjimku z dobrovolnosti mediace představuje možnost soudu v rámci občanského soudního řízení nařídít účastníkům první setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu 3 hodin.

V rámci sporů z ochrany osobností existují některé oblasti, kde právě mediace může hrát podstatnou roli. Typickým příkladem může být mediace ve zdravotnictví. Stejně tak ve školství.

9.1.4 Smírčí řízení (prétorský smír)

Smírčí řízení je svou povahou předběžné řízení vedené soudem, které má stranám sporu poskytnout možnost vyřešit spor bez nutnosti zahájit vlastní soudní řízení nalézací. Smírčí řízení je upraveno v §§ 66 – 69 o.s.ř. a jeho účelem je dosáhnout uzavření smíru (v daném případě jej teorie označuje jako prétorský, protože je výsledkem samostatného specifického řízení před soudem). Smírčí řízení se zásadně zahajuje na návrh a musí respektovat dispoziční zásadu. Je na stranách sporu (účastnících smírčího řízení), zda jej zahájí a jakým způsobem vymezí předmět řízení, stejně jako zda ve výsledku smír uzavřou, či nikoli. Nelze žádným způsobem vynucovat přítomnost účastníků nebo jejich součinnost. Smírčí řízení by mělo vést k uzavření smíru, což je jeho účel. Smír představuje dohodu stran sporu (účastníků řízení), která má své hmotněprávní důsledky v podobě určení subjektivních práv a povinností jejich účastníků (může jít např. o narovnání nebo novaci). Smír je schvalován soudem, který jej neschválí v případě, že je v rozporu s právními předpisy. Dojde-li ke schválení smíru (je schvalován usnesením), má takový smír účinky pravomocného rozsudku. Je tedy exekučním titulem a nedojde-li k dobrovolnému plnění povinností v něm obsažených, může se oprávněný (bez dalšího) domáhat jejich výkonu.

Smírčí řízení lze provést jen ve věcech, ve kterých rozhodují soudy v občanském soudním řízení a současně to musí připouštět povaha věci. „Předpoklady dané povahou věci jsou zpravidla dány ve všech věcech, kde jsou účastníci v typickém dvoustranném poměru, v němž zákon nevyklučuje, aby si mezi sebou upravili právní poměr dispozitivními úkony.“⁹⁸

⁹⁸ WINTEROVÁ, Alena; MACKOVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 7. vyd. Praha: Linde, 2014. s.317

Zásadní výhodou smírčího řízení je rychlost, s jakou je možné dosáhnout rozhodnutí, které je současně i exekucním titulem. Průběh smírčího řízení je ve své podstatě méně formální, než klasické nalézací řízení, neprobíhá dokazování. Soudu je dána povinnost „poučit“ účastníky (probrat s nimi) i o hmotněprávních aspektech předmětu smírčího řízení.

Jistou výhodou smírčího řízení lze spatřovat i v jeho nákladnosti, soudní poplatek se vybírá za ve smírčím řízení schválený smír, nikoliv za návrh na smírčí řízení.

Proti usnesení o schválení smíru není přípustné odvolání. Je však přípustná žaloba na jeho neplatnost v tříleté lhůtě, na jejímž základě může soud usnesení o schválení smíru zrušit, ukáže-li se, že je podle hmotného práva neplatný⁹⁹. Přípustná bude i žaloba na obnovu řízení dle § 228 odst. 2 o.s.ř. a pro zmatečnost.

9.1.5 Předběžná opatření

Účelem a smyslem předběžných opatření je poskytnout ochranu právům osob, které o jejich vydání žádají, je-li třeba dočasně upravit poměry účastníků nebo je třeba reagovat na situaci, kdy je obava z ohrožení výkonu soudního rozhodnutí. Jde tedy zásadně o dočasnou úpravu budoucích vztahů, která nepředjímá v žádném směru výsledek budoucího (nebo již probíhajícího) řízení nalézacího. Předběžné opatření se nařizuje na návrh. Musí však být respektována i ochrana toho, vůči komu předběžné opatření směřuje. *„Fundamentálním smyslem předběžného opatření je ochrana toho, kdo o jeho vydání žádá, přičemž musí být respektována ústavní pravidla ochrany i toho, vůči komu předběžné opatření směřuje (čl. 90 Ústavy ČR). Avšak ochrana toho, vůči komu předběžné opatření má směřovat, nemůže dosáhnout takové míry, aby prakticky znemožnila ochranu oprávněných zájmů druhé strany. Předběžná opatření jsou přitom opatřeními dočasnými, jejich trvání je omezeno a mohou být zrušena (§ 77 obč. soudního řádu).“*¹⁰⁰ K tomu, aby mohl soud předběžné opatření (usnesením) vydat musí mít pravomoc rozhodovat ve věci samé, návrh na jeho vydání musí být srozumitelný a určitý, musí být prokázána odůvodněnost požadovaného zásahu a musí být složena jistota (se zákonem stanovenými výjimkami např. ve věcech náhrady újmy na zdraví)

⁹⁹ § 99 odst. 3 o.s.ř.: *„Rozsudkem však může soud zrušit usnesení o schválení smíru, je-li smír podle hmotného práva neplatný. Návrh lze podat do tří let od právní moci usnesení o schválení smíru.“*

¹⁰⁰ usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 12.3.2002 sp. zn. III.ÚS 394/01 (U 10/25 SbNU 379)

k zajištění škody nebo jiné újmy, která by mohla takovým předběžným opatřením vzniknout.¹⁰¹

Ve vztahu k ochraně osobnostního práva lze předběžným opatřením mimo jiné stanovit povinnost něco vykonat, něčeho se zdržet nebo něco snášet, stejně jako nenakládat s určitými právy. Právě ve věcech ochrany osobnosti je podstatné ještě jednou zdůraznit nutnost ochrany toho, vůči komu předběžné opatření směřuje. Předběžným opatřením totiž může být požadováno na základě omezení základního práva poškozeného člověka potlačení jiného základního práva. Dostanou se tak do spotu konkurující si základní práva, např. právo na ochranu soukromí nebo cti s právem na svobodu projevu. „*Předběžné opatření, jímž by žalovanému bylo uloženo zdržet se v jím vydávaném deníku uveřejňování jakýchkoli komentářů a informací týkajících se osoby žalobce, s výjimkou přetiskování zpráv převzatých od oficiálních tiskových agentur, do rozhodnutí ve věci samé, znamená restrikcii svobody projevu, která je zaručena Listinou základních práv a svobod vyhlášenou jako součást ústavního pořádku České republiky (usnesení předsednictva České národní rady ze dne 16.12.1992). Jde přitom o jedno z nejdůležitějších práv v demokratické společnosti zahrnující svobodu názoru a svobodu přijímání a rozšiřování informací veřejnosti. Je samozřejmé, že svoboda projevu nemůže být zcela bezbřehá, že jsou zde hranice vytvořené i novinářskou etikou, ale s ohledem na sledovaný cíl nelze předem postupovat podle ustanovení § 76 odst.1 písm. f) OSŘ, a to ani za situace, kdy dané omezení by se netýkalo uveřejňování zpráv od oficiálních agentur.*“¹⁰²

V souvislosti s předběžným opatřením je ještě nutné poznamenat, že vydává-li se před zahájením vlastního nalézacího řízení, určí se navrhovateli současně lhůta, ve které má podat u soudu návrh na zahájení řízení. Neučiní-li tak navrhovatel, předběžné opatření zanikne. Dále zaniká uplynutím doby, po kterou mělo trvat. Předběžné opatření také zaniká uplynutím 15 dní od vykonatelnosti rozhodnutí vydaného ve věci, kterým bylo návrhu vyhověno, nebo nebylo-li návrhu ve věci samé vyhověno. Předběžné opatření je rovněž možné zrušit.¹⁰³

Specifickou právní úpravu v rámci ochrany osobnosti obsahuje zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, konkrétně v ustanoveních §§ 400 – 414, které upravují předběžné opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí. Dále je v §§

¹⁰¹ SVOBODA, Karel; ŠÍNOVÁ, Renáta; HAMULÁKOVÁ, Klára. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2014, s.123-126

¹⁰² Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 7.2.1994 sp.zn. 3 Co 16/94

¹⁰³ § 77 o.s.ř.

342 – 348 řízení o plnění povinnosti u předběžného opatření Evropského soudu pro lidská práva pro případ, že takové předběžné opatření ukládá České republice povinnost, k jejímuž splnění je vyžadována součinnost jiných osob.

9.1.6 Zajištění důkazu (a předmětu důkazního prostředku)

Před zahájením řízení je možné kromě nařízení předběžného opatření, jak bylo popsáno výše, zajistit na návrh důkaz, pokud by jej později nebylo možné provést (vůbec nebo s velkými obtížemi). Takovým důkazem může být například výslech těžce nemocného svědka, zajištění tiskovin nebo fotografií, které mají být vyvezeny, nebo zajištění datových stop nebo souborů, které mohou být rychle odstraněny. Je zde také možnost zajistit důkaz prostřednictvím notářského nebo exekutorského zápisu, který obsahuje popis stavu věci nebo skutkového děje (který se udál v přítomnosti notáře nebo exekutora).

Specificky ve vztahu ke zvláštním osobnostním právům upravuje o.s.ř. možnost zajištění předmětu důkazního prostředku v §§ 78b – 78g (ve věcech týkajících se práv z duševního vlastnictví).

9.1.7 Zdržovací žaloba

Nárok zdržovací, nebo též záporní (negativní) je jedním ze dvou zvláštních nároků, které upravuje § 82 odst. 1 o.z. při neoprávněném zásahu do osobnostních práv člověka. „Člověk, jehož osobnost byla dotčena, má právo domáhat se toho, aby bylo od neoprávněného zásahu upuštěno ...“, zdržovací žalobou se tedy lze domáhat, aby bylo neoprávněné jednání (neoprávněný zásah) zakázáno. Úspěšně se však lze zásahu domáhat jen za předpokladu, že neoprávněný zásah trvá, hrozilo jeho opakování nebo hrozí reálné nebezpečí neoprávněného zásahu. Nelze se tedy úspěšně domáhat záporní žalobou upuštění od neoprávněného zásahu do osobnostních práv, pokud již takový zásah ustal a nehrozí jeho opakování.

Prakticky tedy bude možné domáhat se např. zákazu opakovaného vydávání dehonestujícího inzerátu nebo i reálného ohrožení v podobě např. zákazu zveřejnění intimních fotografií. Oproti tomu nebude zjevně možné se např. domáhat zákazu jednorázového lékařského zákroku do integrity (extrakce zubu, odstranění znaménka), pokud již byl proveden.

Nelze se domáhat zákazu v podobě obecné formulace, kdy se zakazuje neoprávněný zásah do osobnosti člověka. Již v žalobě bude třeba vymezit dostatečně určitě, jaké jednání má být zakázáno.

9.1.8 Odstraňovací žaloba

Nárok odstraňovací je druhým možným zvláštním nárokem při neoprávněném zásahu do osobnostních práv člověka, který je upraven § 82 odst. 1 o.z. „*Člověk, jehož osobnost byla dotčena, má právo domáhat se toho, aby bylo od neoprávněného zásahu upuštěno nebo aby byl odstraněn jeho následek.*“ Odstranění následků se lze domáhat odstraňovací (restituční) žalobou.

Účelem restituční žaloby je odstranění závadného stavu a obnovení stavu, který tu byl před neoprávněným zásahem do osobnostních práv, nebo který by tu byl (který by nastal), kdyby k neoprávněnému zásahu do osobnostních práv nedošlo.¹⁰⁴ K tomu, aby mohla být restituční žaloba úspěšná je nezbytné, aby negativní následek zásahu do osobnostního práva trval. Současně musí být reálná možnost tento následek přiměřeným způsobem odstranit.

Restituční žalobou se tak lze domoci např. smazání závadných dat z veřejně přístupné databáze, odstranění fotografie z internetu, odstranění hanlivého nápisu na zdi. Úspěšná zjevně nemůže být žaloba, která bude žádat obnovení stavu fakticky nemožného, např. navrácení původního stavu při odnětí nesprávné ledviny (druhostranné) v důsledku chyby lékaře při zákroku.

Odstranění probíhá na náklady rušitele, musí však být přiměřené.

9.1.9 Satisfakční žaloba

Nárok na poskytnutí přiměřeného zadostiučinění představuje obecný soukromoprávní nárok. Satisfakční žaloba pak představuje obecný prostředek ochrany práv v soukromých věcech.

Dojde-li k neoprávněnému zásahu do osobnosti člověka, dochází současně zpravidla ke vzniku nemajetkové újmy. Povinnost odčinit nemajetkovou újmu je dána v případech, že je tak výslovně ujednáno nebo stanoví-li tak zákon. Takovým ustanovením je např. § 2956 o.z.: „*Vznikne-li škůdci povinnost odčinit člověku újmu na jeho přirozeném právu chráněném ustanoveními první části tohoto zákona, nahradí škodu i*

¹⁰⁴ MELZER Filip; TÉGL Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1 – 117.* Praha: Leges, 2013, s. 536

nemajetkovou újmu, kterou tím způsobil; jako nemajetkovou újmu odčiní i způsobené duševní útrapy.“ Nemajetkovou újmu je třeba odčinit poskytnutím přiměřeného zadostiučinění. Jak uvádí důvodová zpráva k návrhu o.z., měla by finanční satisfakce přicházet v úvahu jen v případech, není-li možné újmu odčinit jinak. K odčinění nemajetkové újmy by tedy mělo primárně docházet morálně, např. omluvou. V penězích je nutné satisfakci poskytnout v případech, kdy jiný způsob nezajišťuje dostatečné odčinění vzniklé nemajetkové újmy. Při stanovení způsobu a výše přiměřeného zadostiučinění se musí přihlížet i k okolnostem neoprávněného zásahu, šlo-li o úmysl, zneužití závislosti, důsledek diskriminace, ale i např. vyvolání obavy o život.¹⁰⁵

Specifickou právní úpravu obsahuje o.z. pro případ náhrady škody způsobené ublížením na zdraví. Zde dochází k satisfakci peněžitou náhradou, která by měla důsledně zohlednit vytrpěnou bolest, další nemajetkové újmy a ztížené společenské uplatnění. Co se považuje za jinou nemajetkovou újmu není blíže definováno. Dá se dovodit, že půjde o dočasné stavy, např. v podobě snížení pohyblivosti. Se současnou právní úpravou byla opuštěna praxe, když výši náhrady stanovoval prováděcí právní předpis bodováním jednotlivých poškození zdraví. V současné době platí, že pokud nelze určit výši náhrady, stanoví se podle zásad slušnosti. Pro případ usmrcení (nebo zvláště závažného ublížení na zdraví) se odčínuje peněžitou náhradou utrpení manželu, rodiči, dítěti nebo jiné blízké osobě.

V rámci neoprávněného zásahu do osobnostních práv může dojít rovněž ke způsobení škody majetkové. Zpravidla půjde o ušlý zisk (může k němu dojít např. v důsledku ztráty zaměstnání v reakci na difamující zprávy nebo snížením zisku v důsledku poklesu množství zakázek). Škoda se nahrazuje uvedením do předešlého stavu, žádá-li to však poškozený (nebo není-li uvedení do předešlého stavu možné), hradí se škoda v penězích. Hradí se skutečná škoda i ušlý zisk.

V důsledku neoprávněného zásahu do osobnostního práva může dojít i k bezdůvodnému obohacení. Bezdůvodné obohacení může spočívat v tom, že ten, kdo neoprávněně zasáhl do osobnostních práv jiného a v důsledku toho ušetřil, na úkor poškozeného zvětšil svůj majetek nebo dosáhl přímý zisk.¹⁰⁶ Bezdůvodné obohacení vydá ten, kdo se obohatí tomu, na jehož úkor se obohatil. Pokud došlo k bezdůvodnému

¹⁰⁵ § 2956 o.z.

¹⁰⁶ LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 – 654). Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 479

obohacení zásahem do osobnostního práva (práva, které má charakter přirozeného práva člověka), upravuje specificky § 3004 odst. 2 výši náhrady: „Bylo-li bezdůvodné obohacení nabyto zásahem do přirozeného práva člověka chráněného ustanoveními první části tohoto zákona, může ochuzený požadovat za neoprávněné nakládání s hodnotami týkajícími se jeho osobnosti ... dvojnásobek odměny obvyklé za udělení souhlasu s takovým nakládáním.“

9.1.10 Prostředky nápravy podle tiskového a mediálního zákona

Zákon č.46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon) upravuje jako zvláštní institut ochrany osobnosti právo na odpověď a na dodatečné sdělení.

Došlo-li v periodickém tisku ke zveřejnění skutkového tvrzení, které se dotýká cti, důstojnosti nebo soukromí určité fyzické osoby, má tato osoba právo požadovat na vydavateli uveřejnění odpovědi. Vydavatel je povinen odpověď uveřejnit. Tato odpověď musí být omezena na skutková tvrzení uvádějící na pravou míru uveřejněná skutková tvrzení a musí být přiměřená rozsahu napadeného sdělení.

Došlo-li k uveřejnění informací o trestním (nebo přestupkovém) řízení proti jedinci, kterého je možné z této informace ztotožnit, a řízení nebylo pravomocně ukončeno, může po vydavateli požadovat uveřejnění informace o konečném výsledku jako dodatečné sdělení.

Zákon definuje, jak se podává a jaké náležitosti má žádost o uveřejnění odpovědi a dodatečného sdělení i podmínky jejich uveřejnění. Při neuveřejnění odpovědi nebo dodatečného sdělení nebo nedodržení podmínek, dává zákon možnost uplatnit právo na uveřejnění u soudu.

Právo na odpověď a na dodatečné sdělení, podmínky jejich uplatnění, podmínky uveřejnění a právo uplatnit právo na uveřejnění u soudu obsahuje i zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů.

9.1.11 Prostředky nápravy podle antidiskriminačního zákona

Zákonem je upraveno především právo domáhat se u soudu, aby bylo upuštěno od diskriminace, byly odstraněny následky a bylo poskytnuto přiměřené zadostiučinění, dojde-li k porušení práva na rovné zacházení nebo diskriminaci ve vztazích upravených antidiskriminačním zákonem. Pokud současně došlo ke snížení dobré pověsti nebo

důstojnosti osoby v důsledku diskriminace ve značné míře, je dáno právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích.

9.2 Ochrana osobnosti ve veřejném právu:

Řada norem upravujících ochranu osobnosti má svůj původ ve veřejném právu. Je tomu tak proto, že ochrana osobnosti a zejména některých dílčích osobnostních práv je bytostným zájmem společnosti. Příkladem takového dílčího osobnostního práva může být například život člověka. Osobnost člověka je tak chráněna v mnoha ohledech zejména normami trestního práva a dále prostřednictvím práva přestupkového (respektive práva upravujícího správní trestání).

9.2.1 Trestněprávní ochrana osobnosti

Jak již bylo řečeno, představuje ochrana osobnosti důležitý společenský zájem. Tomu odpovídá i systematika hmotného trestního práva, která řadí trestné činy proti životu a zdraví, trestné činy proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství a trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti do prvních tří hlav zvláštní části trestního zákoníku. Stejně tak je v rámci diferenciací sankcí umožněno uložit za trestné činy proti životu a zdraví vyšší tresty než například za trestné činy majetkové. Tato skutečnost ale nemění nic na faktu, že trestní právo a trestní represe představuje až krajním prostředkem řešení zásahu do dílčích osobnostních práv, kterým je poskytována trestněprávní ochrana. Uplatní se zde zejména zásada subsidiarity trestní represe, trestní právo se s ostatními právními odvětvími doplňuje a trestněprávní postih má nastoupit až tam, kde ostatní prostředky ochrany selhávají nebo se jeví jako nedostatečné.

Trestní právo hmotné je upraveno v zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Vedle tohoto obecného trestního kodexu zasahuje do právní úpravy trestního práva hmotného zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) a zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

Trestní zákoník ve své zvláštní části obsahuje právní úpravu trestných činů, kde jejich individuálním objektem je některé z dílčích osobnostních práv (život, zdraví, nedotknutelnost osoby, lidská důstojnost, osobní svoboda, nedotknutelnost obydlí,

právo na příznivé životní prostředí). Konkrétně mají vztah k ochraně osobnosti zejména trestné činy proti životu a zdraví, trestné činy proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství, trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, některé trestné činy obecně nebezpečné, některé trestné činy proti životnímu prostředí a v neposlední řadě i trestné činy proti lidskosti jakož i některé trestné činy válečné.

Procesní normou, která umožňuje provedení trestněprávní ochrany je zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád). Tato procesní norma mimo jiné stanoví kdo je poškozeným a jaká jsou jeho práva. Mimo jiné dává poškozenému možnost navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, kterou trestným činem poškozenému způsobil a vydat bezdůvodné obohacení, které trestným činem na úkor poškozeného získal¹⁰⁷. Takové náhrady může poškozený dosáhnout i dříve v případě, že dojde k odklonům v trestním řízení¹⁰⁸.

9.2.2 Správněprávní ochrana osobnosti

Ochrana osobnosti je do jisté míry zajišťována i v rámci správního práva trestního. Zpravidla tomu tak bývá ve vztahu k méně závažným jednáním, která neoprávněně zasahují do dílčích osobnostních práv. Ochranu v takovém případě poskytují předpisy (zákony) správního práva hmotného, které stanovují znaky protiprávních jednání, za která správní orgán ukládá v normě správního práva hmotného stanovený trest¹⁰⁹. Takové protiprávní jednání je v obecné rovině označováno jako správní delikt. Do obecné kategorie správního deliktu spadají přestupky, jiné správní delikty fyzických osob, správní delikty právnických a podnikajících fyzických osob, správní delikty právnických osob, správní disciplinární delikty a správní pořádkové delikty.

Ochranu některým dílčím osobnostním právům poskytuje přestupkové právo. Právní úprava je v současnosti provedena zákonem č. 200/1990 Sb., o přestupcích. Ve

¹⁰⁷ § 43 odst. 3: „Poškozený je oprávněn také navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, jež byla poškozenému trestným činem způsobena, nebo vydat bezdůvodné obohacení, které obžalovaný na jeho úkor trestným činem získal...“

¹⁰⁸ např. u podmíněného zastavení trestního stíhání podle § 307 t.ř. se vyžaduje, aby obviněný „nahradil škodu, pokud byla činem způsobena, nebo s poškozeným o její náhradě uzavřel dohodu, anebo učinil jiná potřebná opatření k její náhradě“ a „vydal bezdůvodné obohacení činem získané, nebo s poškozeným o jeho vydání uzavřel dohodu, anebo učinil jiná vhodná opatření k jeho vydání“

¹⁰⁹ HENDRYCH, Dušan a kol. *Správní právo. Obecná část*. 8. vyd. Praha: C.H.Beck, 2012. s.423

vztahu k ochraně osobnosti je možné poukázat na některé přestupky proti občanskému soužití, např. dle § 49 odst. 1: „*Přestupku se dopustí ten, kdo jinému ublíží na cti tím, že ho urazí nebo ho vydá v posměch, nebo jinému ublíží na zdraví.*“ Právní úprava přestupků (a správních deliktů) je provedena v řadě předpisů, např. upravujících zdravotní služby nebo jednotlivé složky životního prostředí. Procesním předpisem upravujícím přestupkové řízení je zákon o přestupcích a rovněž zákon č. 500/2004 Sb., správní řád. U jiných správních deliktů je jím jen zákon č. 500/2004 Sb., správní řád. Rozhodnutí o přestupku (nebo jiném správním deliktu) je správním rozhodnutím, které je přezkoumatelné v rámci správního soudnictví podle zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní.

V rámci přestupkového řízení je rovněž možné uplatnit právo na náhradu škody, v daném případě však pouze škody majetkové. Správní orgán uloží pachateli přestupku škodu nahradit, byla-li spolehlivě zjištěna (a nebyla nahrazena dobrovolně), jinak je povinen odkázat poškozené s nárokem na náhradu škody na soud.

Od 1.7.2017 nabývá účinnosti nová právní úprava řízení o přestupcích¹¹⁰, která v § 5 definuje přestupek jako: „*společensky škodlivý protiprávní čin, který je v zákoně za přestupek výslovně označen a který vykazuje znaky stanovené zákonem, nejde-li o trestný čin.*“ Přestupkem podle nové právní úpravy budou jak dosavadní přestupky, tak jiné správní delikty. Výše naznačené schéma dělení správních deliktů tedy pozbude na smyslu.

9.3 Specifické prostředky ochrany osobnosti:

Za specifické prostředky ochrany osobnosti, které má jednotlivec možnost po splnění určitých podmínek využít, jsou podání ústavní stížnosti k Ústavnímu soudu nebo podání stížnosti k Evropskému soudu pro lidská práva. Specifické postavení může mít též řízení o předběžné otázce u Soudního dvora.

9.3.1 Ústavní stížnost a řízení před Ústavním soudem

Podle čl. 87 odst. 1 písm. d) rozhoduje Ústavní soud o „*ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod.*“ Oprávněné podat ústavní stížnost jsou jak osoby fyzické, tak osoby právnické. Musí však tvrdit, že bylo porušeno jejich základní právo nebo

¹¹⁰ zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich

svoboda zaručené ústavním pořádkem a to buď pravomocným rozhodnutím (v řízení, kterého byly účastníkem), nebo opatřením nebo jiným zásahem orgánu veřejné moci. Spolu s ústavní stížností je možné za určitých podmínek podat návrh na zrušení zákona nebo jiného právního předpisu nebo jejich jednotlivých ustanovení.¹¹¹ V průběhu řízení o ústavní stížnosti pro zásah do ústavním pořádkem zaručených práv a svobod v důsledku jiného zásahu orgánu veřejné moci může vydat Ústavní soud předběžné opatření, kterým zakáže v zásahu pokračovat.¹¹²

K podání ústavní stížnosti je možné přistoupit až po vyčerpání všech řádných (stížnost, odvolání, rozklad, žaloba ve správním soudnictví) i mimořádných (dovolání, kasační stížnost, nikoli ovšem návrh na obnovu řízení) opravných prostředků a jiných procesních prostředků k ochraně práva, s jejichž uplatněním je spojeno zahájení soudního, správního nebo jiného právního řízení. Lhůta pro podání ústavní stížnosti je 2 měsíce od doručení rozhodnutí o posledním zákonem stěžovateli poskytovaném procesním prostředku k ochraně jeho práva. Pro případ, že dojde k odmítnutí mimořádného opravného prostředku jako nepřijatelného z důvodů závisejících na uvážení orgánu, který o něm má rozhodovat, lze ve lhůtě dvou měsíců od doručení rozhodnutí o odmítnutí mimořádného opravného prostředku napadnout předchozí rozhodnutí (napadané odmítnutým mimořádným prostředkem). K ústavní stížnosti je třeba přiložit kopii napadeného rozhodnutí (posledního přípustného procesního prostředku ochrany práva).

Není-li zákonem stěžovateli poskytován prostředek k ochraně práva, počítá se dvouměsíční lhůta ode dne, kdy se stěžovatel o opatření nebo jiném zásahu orgánu veřejné moci do svých ústavním pořádkem zaručených základních práv a svobod dozvěděl. Stížnost je však třeba podat v roční lhůtě ode dne, kdy k opatření nebo zásahu došlo.

Vyhovuje-li Ústavní soud ústavní stížnosti, vysloví v nálezu, které ústavně zaručené základní právo nebo svoboda bylo porušeno (jaké ustanovení ústavního zákona) a jakým zásahem k tomuto došlo. Současně zruší napadené rozhodnutí orgánu veřejné moci a jde-li o porušení ústavně zaručeného základního práva nebo svobody

¹¹¹ § 74 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu: „Spolu s ústavní stížností může být podán návrh na zrušení zákona nebo jiného právního předpisu anebo jejich jednotlivých ustanovení, jejichž uplatněním nastala skutečnost, která je předmětem ústavní stížnosti, jestliže podle tvrzení stěžovatele jsou v rozporu s ústavním zákonem, popřípadě se zákonem, jedná-li se o jiný právní předpis.“

¹¹² § 80 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu: „Směřuje-li ústavní stížnost proti jinému zásahu orgánu veřejné moci, než je rozhodnutí, může Ústavní soud k odvrácení hrozící vážné škody nebo újmy, k zabránění hrozícímu násilnému zásahu nebo z jiného závažného veřejného zájmu uložit orgánu veřejné moci, aby v zásahu nepokračoval (předběžné opatření).“

jiným opatřením nebo zásahem, zakáže pokračovat v porušování a přikáže obnovit stav před porušením (pokud je to možné).¹¹³

9.3.2 Řízení o opatřeních nezbytných k provedení rozhodnutí mezinárodního soudu

Mezinárodním soudem je: „*mezinárodní orgán, jehož rozhodnutí jsou pro Českou republiku závazná podle mezinárodních smluv, které jsou součástí právního řádu ...*“¹¹⁴

Zákon o Ústavním soudu počítá se dvěma možnými opatřeními, které slouží k provedení rozhodnutí mezinárodního soudu a k jejichž realizaci je příslušný Ústavní soud. Prvním možným opatřením je zrušení právního předpisu, spočívalo-li mezinárodním soudem konstatované porušení závazku, který vyplývá pro Českou republiku z mezinárodní smlouvy v platném právním předpisu na návrh Vlády, pokud nemůže zajistit jeho zrušení nebo změnu jiným způsobem. Druhým možným opatřením je zrušení nálezu (usnesení) Ústavního soudu pro rozpor s rozhodnutím mezinárodního soudu a to na základě návrhu na obnovu řízení. Po zrušení svého nálezu projedná Ústavní soud původní návrh na zahájení řízení, přičemž v novém nálezu vychází z právního názoru mezinárodního soudu. Návrh na obnovu řízení je možné Ústavnímu soudu podat do šesti měsíců ode dne, kdy se vyhlášené rozhodnutí mezinárodního soudu podle příslušné mezinárodní smlouvy stane konečným.¹¹⁵

9.3.3 Stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod se od jiných mezinárodních dokumentů o lidských právech odlišuje vytvořením relativně účinného mechanismu, který umožňuje reagovat na porušení lidských práv a svobod garantovaných úmluvou. Zakotvila existenci Evropské komise pro lidská práva a Evropského soudu pro lidská práva s rozhodovací pravomocí (ustanoven v roce 1959). Postupně docházelo k umožnění přímého přístupu jednotlivců a soukromých právnických osob (non-governmental organisation) k soudu, nejprve tak došlo úpravou provedenou Protokolem č.9 (Řím, 6.11.1990), který vstoupil v platnost 1.10.1994, zrušen byl Protokolem č.11 s platností od 1.11.1998, který rovněž upravil otázku přímého přístupu jednotlivců k Evropskému soudu pro lidská práva. Protože s postupem

¹¹³ § 82 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu

¹¹⁴ § 117 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu

¹¹⁵ § 119 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu

času docházelo k nárůstu počtu stížností a mechanismus jejich projednávání se stal zdlouhavým, docházelo ke změnám ve způsobu jejich projednávání.

Jednotlivec má možnost obrátit se na soud po vyčerpání všech vnitrostátních prostředků nápravy (tedy včetně ústavní stížnosti) a to ve lhůtě 6 měsíců od doručení takového rozhodnutí (stěžovateli nebo jeho právnímu zástupci). Stížnost se podává na formuláři, který je k dispozici na webových stránkách Evropského soudu pro lidská práva.¹¹⁶

Soud zásadně nebude posuzovat anonymní stížnosti a stížnosti v podstatě stejné jako již jednou soudem (nebo jinou vyšetřovací či smírčí instancí) projednané.¹¹⁷ Stejně tak je v úmluvě definováno, kdy soud prohlásí stížnost za nepřijatelnou. Je tomu tak například v případech, kdy je zjevně neopodstatněná nebo stěžovatel zneužívá práva na stížnost.

Řízení o stížnosti je zpravidla písemné. Ve všech fázích je možné dosáhnout smírného vyřízení věci, ke kterému má být soud nápomocen. Soud v rozsudku konstatuje porušení úmluvy nebo protokolů k úmluvě a současně může uložit finanční kompenzaci v případě, kdy vnitrostátní právo smluvní strany neumožňuje úplnou nápravu stavu. Rozsudky jsou právně závazné a na jejich výkon dohlíží Výbor ministrů.

9.3.4 Řízení o předběžné otázce u Soudního dvora

Právo Evropské unie aplikují především vnitrostátní soudy. Je však třeba v tomto kontextu upozornit, že příslušným k závaznému výkladu práva EU je Soudní dvůr Evropské unie. Proto je dána vnitrostátním soudům možnost (a v některých případech povinnost) obrátit se na Soudní dvůr s žádostí o výklad práva EU nebo určení jeho platnosti v rámci řízení o předběžné otázce. Ve zvláštních případech stanovených statutem Soudního dvora Evropské unie může být příslušný k řízení o předběžné otázce též Tribunál s možností výjimečného přezkoumání jeho rozhodnutí o předběžné otázce Soudním dvorem¹¹⁸. Předběžná otázka týkající se výkladu se může týkat jak primárního, tak sekundárního práva, tak i samotných rozhodnutí Soudního dvora Evropské unie a jiných aktů orgánů EU. Z možnosti určení platnosti jsou oproti

¹¹⁶ <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/ces>

¹¹⁷ Čl. 35 odst. 2 Evropské úmluvy o lidských právech a základních svobodách: „Soud nebude posuzovat žádnou individuální stížnost předloženou podle článku 34, která je a. anonymní nebo b. v podstatě stejná jako stížnost již předtím Soudem projednávaná anebo již předložená jiné mezinárodní vyšetřovací nebo smírčí instancí a pokud neobsahuje žádné nové důležité informace.“

¹¹⁸ čl. 256 odst. 3 Smlouvy o fungování Evropské unie

výkladu vyloučeny prameny primárního práva a též rozhodnutí Soudního dvora Evropské unie.

Povinnost položit předběžnou otázku je dána všem vnitrostátním soudům pro případ, že mají rozhodovat o neplatnosti aktů přijatých orgány, institucemi nebo jinými subjekty Unie. Dále je povinnost položit předběžnou otázku na výklad práva EU dána soudu, který má vydat rozhodnutí již dále nenapadnutelné řádnými opravnými prostředky.¹¹⁹

Řízení o předběžné otázce má zásadní význam pro sjednocování výkladu práva EU a jeho jednotnou aplikaci v jednotlivých členských státech.

¹¹⁹ čl. 267 Smlouvy o fungování Evropské unie

10 Jméno a bydliště člověka

10.1 Jméno člověka a jeho ochrana:

Jméno představuje, stejně jako např. tělesná integrita, jednu ze složek osobnosti, která je nerozlučně spojena se samotnou existencí člověka. Ve Všeobecném zákoníku občanském č.946/1811 Sb.z.s. (po změně císařským nařízením č. 69/1916 Ř.z.) bylo obsaženo ustanovení § 43 o ochraně jména¹²⁰. V právní úpravě provedené zákonem č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, je ochrana jména jediným ustanovením, které v rámci rektifikace z osobnostních práv v civilním kodexu zůstává¹²¹. Následná právní úprava provedená zákonem č.40/1964 Sb., občanský zákoník, již ochranu jména systematicky řadila pod širší úpravu ochrany osobnosti¹²².

Je třeba si uvědomit, že jméno člověka je součástí každého jednotlivce, je otázkou uznání jeho důstojnosti, jeho příslušnosti k lidskému rodu a jeho vymezení jako svébytného jedince. Je tak bezesporu přirozeným právem člověka nejen být pojmenován, ale být i svým jménem nazýván a označován.

Současná právní úprava provedená zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, vyčleňuje jméno člověka a jeho ochranu do samostatného oddílu (současně s bydlištěm člověka) před vlastní úpravou osobnosti člověka. Je provedena výrazně komplexněji, než právní úpravy dřívější. Obsahuje jak vymezení jména jako označení člověka v soukromoprávních vztazích, tak právní úpravu ochrany jména jako nedílné součásti ochrany osobnosti člověka.

Co je považováno za jméno člověka je definováno zejména v ustanovení § 77 odst. 1 o.z., který stanoví, že: *„Jméno člověka je jeho osobní jméno a příjmení, popřípadě jeho další jména a rodné příjmení, která mu podle zákona náležejí.“*

V důvodové zprávě k § 77 – 79 o.z. se uvádí, že pravidla pro tvorbu a nabytí jména upravuje zákon o matrikách (stejně jako úpravy a změny jména)¹²³. K tomu je však třeba podotknout, že právo na jméno (jako součást osobnosti člověka) je především

¹²⁰ „Upírá-li se někomu právo, aby užíval svého jména nebo je-li poškozen tím, že se užívá jeho jména (krycího jména) neprávem, může žalovati, aby toho bylo zanecháno a je-li tu zavinění, aby byla škoda nahrazena.“

¹²¹ § 22 zákona č. 151/1950 Sb.: *„Ochrana jména. Je-li někdo zkrácen ve svých právech tím, že někdo jiný neprávem užívá jeho jména, příjmení, názvu nebo krycího jména, může se domáhat, aby od toho bylo upuštěno.“*

¹²² § 11 zákona č. 40/1964 Sb.: *„Občan má právo na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví, občanské cti, jakož i svého jména a projevů osobní povahy.“*

¹²³ např. ustanovení § 61 až § 79 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů

přirozeným právem každého jedince¹²⁴. Jeho úprava je provedena především ustanovením § 860 a násl. o.z. Samotný matriční zápis, respektive vydání matričního dokladu, má pouze vztah k povinnosti užívat jméno uvedené v matričním dokladu v úředním styku.

V právním styku má každý člověk právo užívat svého jména. Obecná zákonná povinnost k užití svého jména zde obsažena není, je tedy možné v právním styku použít např. i pseudonymu. Byl-li ovšem vydán fyzické osobě matričním úřadem matriční doklad, je taková osoba povinna užívat v úředním styku jméno (osobní jméno/a a příjmení) v tomto dokladu uvedené¹²⁵. Použije-li člověk v právním styku jiné jméno než své vlastní, musí počítat s odpovědností za následky omylů a za újmy, které z užití jiného než vlastního jména vzniknou. S takovou odpovědností je třeba počítat i pro případ užití pseudonymu.

Stejně jako je každému člověku dána možnost užít svého jména v právním styku, má také každý člověk právo na ochranu svého jména a na úctu k němu. Protože o.z. přesně definuje, co je jménem člověka (osobní jméno a příjmení, popřípadě jeho další jména a rodné příjmení), měla by být ochrana podle § 77 odst. 2 o.z. poskytována toliko tomuto jménu¹²⁶. Nejvyšší dosažitelná úroveň ochrany bude dozajista poskytována celému jménu člověka (tj. spojení osobního jména a příjmení), protože takové spojení charakterizuje daného jedince nejlépe, nelze však dle mého názoru vyloučit ochranu i jen jména osobního pro případ, že daná osoba bude v daném kontextu použít takovým osobním jménem jednoznačně identifikovatelná. Poskytnout ochranu například zdrobnělinám nebo zkomoleninám jména nebo počátečním písmenům či zkratkám by již představovalo příliš extenzivní výklad. Tím ale nelze vyloučit ochranu takových variant jména v rámci ochrany pseudonymu, pokud vejdu

¹²⁴ LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 – 654). Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 368

¹²⁵ § 61 odst. 1 a § 68 odst. 1 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů

¹²⁶ Komentářová literatura není ve vztahu k šíři ochrany jména člověka podle § 77 odst. 2 o.z. jednotná. Pro srovnání uvádím citace dvou komentářů: LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 – 654). Komentář. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 369 uvádí „Vzhledem ke shora uvedenému zákonnému vymezení pojmu jména jako kvalifikovaného označení lidí již není zřejmě možné pod tento pojem zahrnovat jakákoli jiná označení, která nejsou součástí (přesně) podoby jména ...“ a „Za součást jména proto nyní nelze považovat ani zdrobněliny jména, pouhé iniciály apod.“ naproti tomu ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; Fiala, Josef a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I (§ 1 – 654). Praha: Wolters Kluwer, 2014 uvádí na str. 290 ve svém komentáři „Předmět ochrany jména, stejně jako požadavek na úctu k němu je třeba – obdobně jako tomu bylo za předchozí právní úpravy – chápat v poměrně širokém rozsahu. Vedle osobního jména a příjmení, popř. dalších jmen a rodného příjmení, která člověku podle zákona náležejí, je předmětem práva na ochranu jména třeba za určitých podmínek vztahovat i na odvozenou část jména nebo též na jeho počáteční písmena či jeho zdrobnělinu.“

ve známost ve vztahu ke konkrétnímu člověku, nebo v rámci ochrany před jinou osobnostní újmou.

Ani dřívější osobní jméno a příjmení, které bylo změněno (např. z důvodu změny pohlaví), nebude požívat ochrany podle § 77 a násl. o.z. Nic to však nemění na skutečnosti, že ochrana může být poskytována v rámci obecné ochrany osobnosti (např. v podobě ochrany důstojnosti, cti nebo soukromí).

Člověk, který byl dotčen v důsledku zpochybnění svého práva ke jménu, nebo který utrpěl újmu pro neoprávněný zásah do tohoto práva (např. neoprávněným užitím), má právo se podle § 78 odst. 1 o.z. domáhat, aby bylo od neoprávněného zásahu upuštěno a aby byl odstraněn jeho následek. V úvahu tedy přichází žaloba zdržovací (negatorní) nebo odstraňovací (restituční) v závislosti na posouzení konkrétní situace, tedy trvání zásahu nebo hrozby jeho opakování a trvání následků vyvolaných neoprávněným zásahem. Trvá-li neoprávněný zásah nebo alespoň hrozí jeho opakování, je možné podat negatorní žalobu, v případě trvajících následků je možné podat žalobu restituční. Zpochybnění práva ke jménu je ve své podstatě zásahem, kterému se lze bránit žalobou zdržovací. K jejímu úspěchu je však nutné vyřešit otázku existence práva ke jménu¹²⁷.

Aktivně legitimovaným k ochraně jména je dotčený člověk. Ustanovení § 78 odst. 2 vytváří pro některé zvláštní případy aktivní legitimaci k ochraně jména i pro jiné osoby, než pro člověka, který byl dotčen v důsledku zpochybnění svého práva ke jménu, nebo který utrpěl újmu pro neoprávněný zásah do tohoto práva. Je-li dotčený člověk nepřítomný, nezvěstný, nesvéprávný nebo nemůže ochranu svého jména uplatnit sám z jiného důvodu, může tak učinit manžel, partner, potomek nebo předek s výhradou, že dal svéprávný dotčený člověk výslovně najevo, že si to nepřeje.

Je-li zde důležitý zájem na ochraně rodiny (např. došlo-li by k podstatnému snížení vážnosti celé rodiny nebo rodu), může se ochrany jména, respektive pro daný případ jen jeho části v podobě příjmení, domáhat samostatně (a zjevně nezávisle na dotčeném člověku) jeho manžel nebo jiná osoba dotčenému blízká a to i přesto, že do jejich práva ke jménu nebylo přímo zasaženo. Z důvodové zprávy vyplývá, že inspirací pro zakotvení tohoto oprávnění byl italský občanský zákoník a má tak dojít k posílení rodinných vazeb¹²⁸. V tomto kontextu je třeba si uvědomit, že česká společnost není na

¹²⁷ Melcr Tégl a kol. str. 492-493

¹²⁸ jak uvádí důvodová zpráva: „Vzhledem k tomu, že jedním z cílů osnovy je přispět k upevnění rodinných vazeb a posílení soudržnosti rodiny, navrhuje se po vzoru čl. 8 italského občanského zákoníku

rozdíl od italské společnosti vystavěna na významné rodové struktuře s dominantním postavením širší rodiny, stejně jako dobu vzniku daného ustanovení italského občanského zákoníku, které je v platnosti od roku 1942. Lze se tedy domnívat, že uplatnění rodinné ochrany nenalezne v současné české společnosti širší odezvu.

Prakticky žádné jméno s výjimkou zcela exotických kombinací není jedinečné. Nositelů daného jména bude v dané společnosti vždy několik. Identifikaci konkrétní osoby a vztah jména ke konkrétní osobě v rámci ochrany jména je tedy třeba vždy posuzovat z konkrétního kontextu, ve kterém je jméno použito¹²⁹.

10.2 Pseudonym:

Kromě užití svého jména má člověk právo přijmout pseudonym pro určitý obor své činnosti (např. pro literární tvorbu, kresbu, skládání hudby či herectví), jakož i pro soukromý styk vůbec. Zákon záměrně hovoří o přijetí pseudonymu. Jak vyplývá z důvodové zprávy, pseudonym nemusí být vytvořen člověkem, který jej užívá, ale ten může užívat jako pseudonym označení, které vytvořil někdo jiný např. jako přezdívku. Pojem pseudonym je třeba vykládat tak široce, jak lze z jiného označení (než z vlastního jména) někoho konkrétně v daném kontextu použití identifikovat. Nepůjde tedy jen o pseudonym umělecký, který si zpravidla člověk vytváří pro uměleckou tvorbu¹³⁰, ale může jít i o zdobněliny a zkomoleniny vlastního jména¹³¹, o jména křestní, řeholní, indiánská, o přezdívky¹³², krycí jména nebo o internetové nicky. Pro posílení právní jistoty o.z. v ustanovení § 79 odst. 1 stanoví, že: „*není na újmu platnosti, je-li zřejmé, kdo jednal, a nemůže-li druhá strana mít pochybnost o osobě jednajícího.*“ Je zde tedy faktická možnost přiřazení pseudonymu konkrétní osobě a určení toho, kdo jednal.

Vzhledem k tomu, že pseudonym, který vešel ve známost, může mít pro člověka obdobnou hodnotu, postavení a využití v soukromém životě jako vlastní jméno, poskytuje se mu stejná ochrana jako jménu. Nevyžaduje se, aby pseudonym vešel ve známost obecnou¹³³, ale posuzují se konkrétní okolnosti použití pseudonymu. V důvodové zprávě k návrhu o.z. se ve vztahu k pseudonymu odkazuje na jeho

(C.c.) založit zvláštní ochranu tam, kde neoprávněný zásah do jména jedné osoby podstatně zasahuje vážnost celé rodiny.“

¹²⁹ např. jméno Wagner se v České republice vyskytuje u 1333 osob (k 16.1.2017), jméno Novák u 33873 osob (k 16.1.2017)

¹³⁰ např. Petr Bezruč (vlastním jménem Vladimír Vašek), Ota Pavel (vlastním jménem Otto Popper) Varhan Orchestrovič Bauer (vlastním jménem Daniel Bauer)

¹³¹ např. Vašek, Vašík (užívané místo Václav), Honza (užívané místo Jan)

¹³² např. Sissi (Alžběta Bavorská)

¹³³ i když řada pseudonymů vlastní jméno ve veřejném prostoru prakticky nahrazuje a jsou tedy obecně známé, např. Božena Němcová, Ota Pavel

dosavadní ochranu provedenou toliko jen autorským zákonem¹³⁴ a zákonem o ochranných známkách¹³⁵, která se navrhuje rozšířit za předpokladu, že pseudonym vejde ve známost.

10.3 Bydliště:

Oproti jménu člověka a pseudonymu není bydliště samo o sobě bez dalšího součástí osobnosti člověka. Právní úprava bydliště je v českém soukromém právu nová, předchozí právní úprava pojem bydliště sice používala¹³⁶, jeho definici však neobsahovala. Stávající právní úprava provedená o.z. obsahuje vymezení pojmu bydliště v ustanovení § 80. Stanoví, že „člověk má bydliště v místě, kde se zdržuje s úmyslem žít tam s výhradou změny okolností trvale“, přičemž tento úmysl může vyplývat jak z jeho prohlášení, tak z okolností (kde má sociální vazby, rodinu, zaměstnání apod.). Vzhledem k tomu, že je bydliště určitým centrem osobního života člověka, které mu umožňuje naplnit své představy o životě, je zcela na něm a jeho svobodném rozhodnutí, aby si určil místo, kde chce žít. Zákon neomezuje bydliště na jedno místo, je tedy možné, že člověk má více bydlišť, je-li splněna podmínka úmyslu zdržovat se na těchto místech trvale¹³⁷.

Zákon dává možnost dovolat se faktického bydliště člověka pro případ, že jako místo bydliště uvádí jiné místo než své skutečné bydliště.

Nemá-li člověk místo, se kterým by spojil svůj úmysl žít v něm trvale, vytváří zákon fikci, že za bydliště takového člověka se považuje místo, kde žije. Pro případ, že takové místo nelze zjistit (nebo lze jen s neúměrnými obtížemi), je za bydliště člověka považováno místo, kde má majetek (případně měl bydliště naposledy).

Z výše uvedeného vyplývá, že právní úprava bydliště má především charakter informační, jeho účelem je definovat bydliště člověka a poskytnout informaci, kde se

¹³⁴ § 7 zákona č. 121/200 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) a dále § 74 téhož zákona

¹³⁵ zde důvodová zpráva odkazovala na ustanovení § 9 odst. 1 písm. e) zákona č. 137/1995 Sb., o ochranných známkách („*Proti zápisu zveřejněného označení do rejstříku může ve lhůtě tří měsíců od zveřejnění podat u Úřadu zdůvodněné námitky: e) fyzická osoba, jejíž jméno a příjmení nebo vyobrazení, popřípadě pseudonym, jsou shodné či zaměnitelné se zveřejněným označením, jestliže zápis tohoto označení do rejstříku může zasáhnout do jejich práv na ochranu osobnosti*“), který však byl zrušen zákonem č. 441/2003 Sb. Ten obsahuje v ustanovení § 7 odst. 1 písm. h) obdobnou formulaci, avšak již bez výslovné zmínky o pseudonymu (možnost podání námitek „*fyzickou osobou, jejíž právo na jméno a na ochranu projevu osobní povahy mohou být dotčena přihlašovaným označením*...“

¹³⁶ např. ustanovení § 567 odst. 1 zákona č. 60/1964 Sb., občanský zákoník: „*Dluh se plní na místě určeném dohodou účastníků. Není-li místo plnění takto určeno, je jím bydliště nebo sídlo dlužníka.*“

¹³⁷ příkladem takové „mnohosti“ bydlišť může být například letní byt, kam se člověk každoročně v létě stěhuje a má úmyslem zdržovat se takto na daném místě trvale

takové místo nachází. Bezsporu má však tento informační charakter bydliště úzký vztah k ochraně osobnosti, zejména k ochraně soukromí člověka.

11 Etické a právní problémy počátku života

11.1 Umělé ukončení těhotenství

Interrupce neboli umělé ukončení těhotenství, ne zcela vhodně též umělé přerušení těhotenství¹³⁸, abortus artificialis je ukončení těhotenství ve stádiu, kdy plod není schopen samostatného života mimo prostředí dělohy.

Potrat, který je navozen arteficiálně, představuje složitý morální a etický problém. Jde o nevratný stav, kdy dochází mechanicky (chirurgicky) nebo chemicky (farmakologicky) k vynětí nebo vypuzení plodu z těla ženy. Dnes běžně dostupná farmakologická forma interrupce spočívá v podání léků, které blokují účinek hormonů nezbytných pro udržení časných fází těhotenství (mifepriston). Je tedy vhodná jen v časných fázích těhotenství. Indikována je do 63 dne (tedy 9 týdne) amenorey (doby od posledního menstruačního krvácení). Chirurgická forma interrupce se provádí v časných fázích těhotenství v podobě miniinterrupce, podtlakového odsátí.

Potratářství představuje velmi staré řemeslo, které bylo ve starých dobách zpravidla zákonem přísně trestáno (leč mnohdy tolerováno). Provádění těchto výkonů se zpravidla ujímaly porodní báby a šlo pro ženu o velmi bolestivý a nepříjemný zákrok. V této podobě hovoříme o tzv. andělíčkářství. Provádění potratů lékařem učinilo z tohoto zákroku výkon snesitelný a relativně bezpečný. Bylo možné provádět jej v chirurgické podobě v anestezii.

Indikací k provedení umělého ukončení těhotenství mohou být zdravotní důvody na straně ženy, zdravotní důvody na straně plodu a dále je možné provést interrupci na žádost ženy zpravidla ze sociálních důvodů. Z etického hlediska prakticky nečiní problémy situace, kdy dojde k ohrožení života ženy. Plod je do narození považován za součást těla matky a primární je tedy záchrana života ženy (v případě konkurujících si hodnot v podobě života ženy a „přežití“ plodu či spíše udržení těhotenství), protože je primárně chráněno její základní osobnostní právo na život. Stejně tak zpravidla nečiní problému rozhodování o ukončení těhotenství v případě genetické vady na straně plodu, která je neslučitelná s postnatálním životem. V takovém případě je žádoucí ženě umožnit těhotenství ukončit a nenutit ji donosit neživotaschopný plod, takové jednání by bylo dle mého názoru neetické. Třetí eticky o něco komplikovanější případ nastupuje

¹³⁸ nejde o přerušení, protože jde o stav, který je trvalý, proto není vhodný doslovný český překlad pojmu interrupce, vzhledem k tomu, že přerušení je termín označující obecně stav dočasný

v případě početí v důsledku znásilnění ženy. Nutit ženu donosit takový plod je dle mého názoru v přímém rozporu s právem na lidskou důstojnost.

Interruptní legislativa sahá v České republice (resp. v tehdejší Československu) do roku 1957, kdy byl přijat relativně liberální interrupční zákon. (zákon č.68/1957 Sb.). Interrupce byly sice projednávány a schvalovány v komisích, jejichž význam však byl v počátečních obdobích jejich existence v poučení ženy, aby došlo k zabránění příštího nechtěného těhotenství, a ve snaze zlepšit jejich sociální poměry. Postupně se však staly interrupční komise zcela formálními, až došlo k jejich zrušení. V současné době jsou potraty upraveny v České republice zákonem č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství. Zákon rozlišuje o interrupci na žádost ženy, kterou je možné provést do 12. týdne, interrupci z genetických důvodů je možné provést do 24. týdne. Žádný časový limit pro provedení interrupce není stanoven v případech, kdy je ohrožen život ženy nebo je prokázáno těžké poškození plodu nebo že plod je neschopen života.

V souvislosti s přípravou zákona č.373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, bylo uvažováno o zařazení problematiky umělého ukončení těhotenství do jeho rámce. Zřejmě z politických důvodů (aby byla zajištěna průchodnost zákona) došlo k vynětí této materie a její úprava zůstala v původním předpise.

Ve světě se postupně vyvinuly dva protichůdné názorové proudy na umělé ukončení těhotenství, které se dnes snaží ovlivnit legislativu v jednotlivých státech. Prvním je strategie „pro life“, které vycházejí z přesvědčení, že interrupce je vždy zabitím nenarozeného dítěte, že život je životem od počátku. Snaží se o omezení liberálních zákonů a zpřísnění nebo dokonce úplný zákaz provádění potratů. Proti ní stojí strategie „pro choice“, která se opírá o představu, že o počtu a době narození svých dětí mají rozhodovat rodiče, respektive ženy.

K představě prezentované strategií „pro choice“ přispěly i některé mezinárodní konference týkající se rodičovství. Na mezinárodní konferenci o lidských právech v Teheránu (1968) bylo uznáno právo rodičů svobodně a odpovědně určovat počet svých dětí a časový odstup mezi nimi. Na I. světové populační konferenci v Bukurešti (1974) bylo opětovně projednáno právo rodičů svobodně a odpovědně rozhodovat o počtu svých dětí a časovém odstupu mezi nimi. Opětovně bylo toto právo uznáno i II. světovou populační konferencí v Mexico City (1984), kde bylo zakotveno i právo dítěte narodit se jako dítě chtěné, jehož příchod na svět si rodiče plánují a přejí. Následně ještě došlo na konferenci v Tbilisi (1990) k přijetí deklarace potvrzující základní lidské právo

na plánované rodičovství, právo na reprodukční zdraví a zejména právo ženy na sebeurčení v sexuálním reprodukčním životě a právo každého dítěte narodit se jako dítě chtěné.¹³⁹

Z právního hlediska nepředstavuje situace interrupcí zásadnější problém. Dle čl. 6 Listiny: „Lidský život je hoděn ochrany již před narozením.“ Jde však spíše o formulaci přání ústavodárce, která nepředstavuje reálné lidské právo. Jak již bylo zmíněno výše, je do narození plod součástí těla ženy a primárně je tedy chráněno její všeobecné osobnostní právo.

Česká republika patří tradičně v oblasti interrupcí k zemím s liberální právní úpravou, která respektuje právo ženy na rozhodnutí o její vlastní budoucnosti a životě. V poslední době však došlo díky rozvoji metod antikoncepce a plánovaného rodičovství a díky jejich dostupnosti k zásadnímu poklesu počtu prováděných interrupcí.

11.2 Asistovaná reprodukce

Druhým eticky a právně komplikovaným tématem zdravotnického práva, které úzce souvisí s ochranou osobnosti, je problematika asistované reprodukce. První dítě „ze zkumavky“, které bylo počato díky metodám asistované reprodukce, se narodilo v roce 1978 ve Velké Británii, v České republice (v Československu) se takto narodilo první dítě v roce 1982 v Brně. Od té doby došlo k masivnímu rozvoji metod asistované reprodukce.

Za asistovanou reprodukci se považují všechny metody a postupy, při kterých dochází k odběru zárodečných buněk a k manipulaci s nimi, ke vzniku lidského embrya oplodněním vajíčka spermií mimo tělo ženy, k manipulaci s lidskými embryi, včetně jejich uchovávání, a to za účelem umělého oplodnění ženy.

Metody asistované reprodukce je možné provádět za účelem léčby neplodnosti, ale i pro potřebu časného genetického vyšetření lidského embrya, je-li zdraví budoucího dítěte ohroženo z důvodu prokazatelného rizika přenosu geneticky podmíněných nemocí nebo vad z rodičů na dítě.

Za umělé oplodnění je považován nejen přenos lidského embrya vzniklého oplodněním vajíčka spermií mimo tělo ženy do jejích pohlavních orgánů, ale i zavedení spermií do pohlavních orgánů ženy. Pro tyto metody je možné využít jak vlastní zárodečné buňky (vlastní vajíčko ženy a spermie muže, se kterým podstupuje umělé oplodnění), tak pohlavní buňky darované.

¹³⁹ CITTERBART, Karel a kol. *Gynekologie*. Praha: Galén, 2001, s. 241

Zákonem je stanoveno, že metod a postupů asistované reprodukce není dovoleno použít pro účely volby pohlaví budoucího dítěte s výjimkou případů, kdy tak lze předejít vážným geneticky podmíněným nemocem s vazbou na pohlaví.

Metody asistované reprodukce umožňují, aby před přenosem embrya do pohlavních orgánů ženy došlo k jeho preimplantačnímu genetickému vyšetření. Přenos embrya je technicky možný do pohlavních orgánů kterékoliv ženy. Je tak po technické stránce umožněno i surogátní mateřství.

S možnostmi poměrně širokého provádění metod asistované reprodukce souvisí otázka práva na dítě. Odhaduje se, že více než 10 % párů je v současné době neplodných a k početí potomka potřebují některou z metod asistované reprodukce. Diskuse o tom, jaké jsou etické limity asistované reprodukce, je stále otevřená. Právo do jisté míry následuje s určitým zpožděním vývoj, který na „trhu“ asistované reprodukce probíhá. Dítě nelze chápat jako předmět práva ženy nebo muže, nelze tedy automaticky uzavřít, že každý má právo na dítě a tedy využít metod asistované reprodukce. I v minulosti byla naše právní úprava přijímána se zpožděním za rozvojem metod asistované reprodukce. Ani v současné době nepočítá s celou řadou jevů, které s asistovanou reprodukcí souvisí. Ať jde o problematiku surogátního mateřství¹⁴⁰, které občanský zákoník prakticky nereflektuje, tak o problematiku výběru vhodného genetického vybavení potomka, o problematiku žen bez partnera, které využijí umělého oplodnění k „získání“ potomka s darovanými spermiemi a mnoha dalších. Stejně tak představuje problém asistované reprodukce relativně velké množství embryí, která jsou uchovávána reprodukčními centry a zacházení s nimi. Otázkou je zda zcela uvolnit jejich režim a umožnit jejich využití k výzkumu nebo naopak postupovat přísně restriktivně. Problém představuje i úplatnost darování pohlavních buněk.

11.3 Status embrya

Otázka právního statusu embrya je spíše otázkou etickou a biologickou, než otázkou právní. Občanský zákoník v § 25 stanoví: „*Na počaté dítě se hledí jako na již narozené, pokud to vyhovuje jeho zájmům. Má se za to, že se dítě narodilo živé. Nenarodí-li se však živé, hledí se na ně, jako by nikdy nebylo.*“ Jde tedy o stav, kdy je za určitých okolností přiznána počatému ještě nenarozenému dítěti právní osobnost (např. pro otázky dědictví po zemřelém otci).

¹⁴⁰ právně není zakotvena, jen § 804 o.z. se o náhradním mateřství zmiňuje v souvislosti s osvojením dítěte mezi příbuznými

Z biologického hlediska lze rozlišit několik etap prenatalního vývoje. Splynutím pohlavních buněk muže a ženy vznikne zygota, tedy jedna buňka s kompletní genetickou informací. Jejím rýhováním (buněčným dělením) se postupně zvětšuje počet buněk, ale stále se jedná o útvar, který není v kontaktu s děložní sliznicí, nemusí tedy vůbec dojít k jeho implantaci (uhníždění do děložní sliznice). Postupně se vytváří větší mnohobuněčný útvar, který se do 8. týdne vývoje označuje jako embryo. Od 9. týdne hovoříme od plodu. V různých etapách vývoje se vytváří různé orgánové systémy a postupně se formuje vnější vzhled embrya a plodu, který odpovídá vzhledu dítěte. Určit okamžik, kdy v prenatalním období lze hovořit o dítěti je prakticky nemožné, pro jednoho to bude činnost primitivního srdce, pro jiného vytvoření nervové trubice, pro dalšího schopnost vnímat bolest.

Právo tedy dle mého názoru relativně správně reaguje na tuto nejednotnost, když stanoví, že lidský život je hoděn ochrany již před narozením v podobě jakéhosi morálního přání a doporučení. Vlastní lidský plod je do narození součástí těla matky a je tak právně chráněn v rámci všeobecného osobnostního práva matky, zejména v rámci její tělesné integrity, zdravých životních podmínek apod.

Problematiku provádění výzkumu na embryonálních kmenových buňkách a jejich získávání upravuje zákon č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů. Embryonální kmenové buňky lze získávat z embryí, která nejsou starší 7 dnů (nezapočítává se doba zamražení) a která pocházejí z metod asistované reprodukce a jsou nadbytečná. Mohou být darována párem, pro který byla vytvořena nebo centrem asistované reprodukce za zákonem upravených podmínek. Lidské embryo je v takovém případě objektem práva.

11.4 Zásah do reprodukční schopnosti člověka

Zásah do reprodukční schopnosti jedince (zabránění plodnosti) lze provést bez odstranění nebo poškození pohlavních žláz. V takovém případě hovoříme o sterilizaci, kterou lze provést z důvodů zdravotních (je-li vysoká pravděpodobnost ohrožení života nebo zdraví ženy v důsledku těhotenství) nebo jiných (např. jako metoda zabránění nechtěnému otěhotnění).

Do reprodukční schopnosti muže je zasaženo i v důsledku terapeutické kastrace (nebo testikulární pulpektomie), kdy dochází k odstranění hormonálně aktivní část pohlavních žláz s cílem potlačit sexualitu. Děje se tak (může se tak stát) u mužů, kteří

dovršili věk 25 let a v minulosti spáchali násilný sexuálně motivovaný trestný čin a současně u nich byla prokázána existenci specifické sexuální deviace a vysokou mírou pravděpodobnosti opakovaného spáchání násilného sexuálně motivovaného trestného činu a nebyly u takového muže úspěšné jiné léčebné metody.

K zásahu do reprodukční schopnosti jedince vede rovněž změna pohlaví u transsexuálních pacientů (osob, u nichž je trvalý nesoulad mezi psychickým a tělesným pohlavím), kdy dojde chirurgickým zákrokem ke změně pohlaví při současném znemožnění reprodukční funkce.

Všechny výše popsané výkony, při kterých se zasahuje do reprodukční schopnosti jedince, jsou prováděny na základě jejich písemné žádosti (s výjimkou v případě sterilizace ze zdravotních důvodů) a po písemném souhlasu pacienta uděleném bezprostředně před započítím výkonu.

S otázkou sterilizace souvisí úzce otázka možnosti jejího selhání, tedy narození nechtěného a neočekávaného dítěte v důsledku selhání sterilizace jako antikoncepční metody. V této souvislosti se mohou vyskytnout ze strany rodičů takto nechtěně narozených dětí žaloby, které se označují jako „wrongfull birth“ nebo též „wrongful conception/wrongful pregnancy“. Ze strany rodičů je možná argumentace ve vztahu ke všeobecnému osobnostnímu právu postavená na neoprávněném zásahu do zdraví ženy, především tvrzení psychické újmy.¹⁴¹

Žaloby ze strany dětí se označují jako „wrongful life“. V daném případě již nejde primárně o nechtěnost, ale o právo se nenarodit. Zpravidla půjde o děti geneticky postižené nebo jinak hendikepované, kde jejich hendikep je vrozený a prenatálně poznatelný. Tvrzený zásah do všeobecného osobnostního práva bude zpravidla rovněž spočívat na tvrzené psychické újmě, která je důsledkem způsobu života vedeného hendikepovaným jedincem. I v případě narození postiženého potomka přichází v úvahu žaloba rodičů typu „wrongfull birth“, kdy tvrzený zásah do všeobecného osobnostního práva zpravidla spočívá na zásahu do práva svobodně plánovat rodinný život. Argumentem tak je ve své podstatě tvrzení: „Kdybych to věděla, šla bych na potrat.“

¹⁴¹ VAJDA, Lukáš. Žaloby wrongful life a wrongful birth – teoretický úvod a pohled české rozhodovací praxe. Dostupné na: <http://www.epravo.cz/top/clanky/zaloby-wrongful-life-a-wrongful-birth-teoreticky-uvod-a-pohled-ceske-rozhodovaci-praxe-95153.html> [cit. dne 15.3.2017]

Závěr

Ochrana osobnosti představuje jednu z nejdůležitějších částí občanského práva. S návratem k přirozenoprávní koncepci občanského zákoníku se člověk a jeho přirozená práva dostávají do centra jeho zájmu. Je zde tak patrná jistá převaha osobních práv nad právy majetkovými.

Ve své diplomové práci jsem se snažil vyložit základy (prozatím ještě stále) nově provedené právní úpravy ochrany osobnosti provedené v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Pokusil jsem se stručně shrnout teoretické základy koncepce všeobecného osobnostního práva a v návaznosti na ně platnou právní úpravu.

Ochrana osobnosti není však jen záležitostí soukromého práva. Při ochraně jednotlivých dílčích osobnostních práv dochází k prolínání právní úpravy soukromého práva s právní úpravou práva veřejného. Snažil jsem se tak ve své diplomové práci nesoustředit se jen izolovaně na právo soukromé, ale podat výklad problematiky osobnosti alespoň z části z obou pohledů, tedy jak práva soukromého, tak práva veřejného.

V úvodní části práce jsem se pokusil shrnout základní pojmy, které tvoří potřebný terminologický aparát všeobecného osobnostního práva, tedy termíny jako člověk, osoba, osobnost a právní osobnost. Z části jde o termíny právní úpravou definované (právní osobnost), co je však osobnost člověka je vyloženo spíše teorií a soudní judikaturou.

Následně jsem shrnul teoretickou koncepci všeobecného osobnostního práva, na kterou jsem navázal přehledem historického vývoje pohledu na osobnost člověka a všeobecné osobnostní právo včetně jeho reflexe v právních úpravách jednotlivých období.

Pokusil jsem se o stručné srovnání kontinentálního všeobecného osobnostního práva s pohledem na ochranu osobnosti v angloamerickém systému práva, který s termínem a teoretickou koncepcí všeobecného osobnostního práva vůbec nepracuje.

Analýzou právní literatury, textů právních předpisů a judikatury jsem se následně shrnout platnou právní úpravu ochrany osobnosti provedenou v občanském zákoníku (a dalších právních předpisech), nejprve jsem shrnul prameny práva v oblasti ochrany osobnosti, poté subjekty a předmět všeobecného osobnostního práva a jeho omezení a nakonec dostupní právní prostředky ochrany osobnosti.

Do samostatné kapitoly jsem vyčlenil otázku jména člověka, která nepředstavuje jen dílčí hodnotu všeobecného osobnostního práva, ale má zásadní úlohu statusovou.

V poslední části své práce jsem se pokusil o stručný pohled na jednu ze speciálních kapitol práva ochrany osobnosti a to otázky zásahů do lidské reprodukce a počátku života.

Ochrana osobnosti a všeobecné osobnostní právo představuje nejen část kodifikace občanského práva, ale má především svůj význam hodnotový. Respekt k přirozeným právům člověka hraje zásadní úlohu při formování jeho individuality a při vývoji společnosti. Stejná právní úprava může v rozdílných společenských poměrech vést ke zcela odlišným výsledkům. Příkladem nám může být původní občanský zákoník z roku 1964, který byl při prakticky totožné úpravě ve zcela jiném rozsahu aplikován před rokem 1989 a po něm.

Při studiu právních předpisů z oblasti ochrany osobnosti je zřejmé, že stávající občanský zákoník se pokouší o relativně komplexní právní úpravu všeobecného osobnostního práva. Je však třeba alespoň zčásti upozornit na ne vždy provázanou právní úpravu v právních předpisech jednotlivých odvětví. Jako klasický příklad se mi jeví oblast zdravotnického práva. Ačkoliv došlo k poměrně zdařilé úpravě provedené v občanském zákoníku, která poskytuje širokou soukromoprávní ochranu v oblasti zásahů do fyzické a duševní integrity člověka a ochrany života a zdraví, snaží se i odvětvové předpisy upravit soukromoprávní ochranu v této oblasti, např. zákon č.372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách) v poněkud odlišné šíři než občanský zákoník upravuje právo na detenci člověka a poskytnutí péče bez jeho souhlasu.

To, jak bude současná právní úprava vykládána ukáže do značné míry soudní praxe a zejména judikatura vyšších soudů a Nejvyššího soudu České republiky, která se začne s postupujícím časem od přijetí občanského zákoníku ve větším rozsahu uplatňovat. Soudní výklad práva není statickou veličinou, ale dynamickým procesem, který reaguje na měnící se společenské podmínky.

Seznam použitých zdrojů a judikátů

Literatura:

CITTERBART, Karel a kol. *Gynekologie*. Praha: Galén, 2001, ISBN 80-7262-094-0

DOLEŽAL, Tomáš; DOLEŽAL, Adam. *Přehled judikatury z oblasti zdravotnictví I*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, ISBN 978-80-7357-676-9

DOLEŽAL, Tomáš. *Vztah lékaře a pacienta z pohledu soukromého práva*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, 160 s. ISBN 978-80-87576-25-0

ČEPELKA, Čestmír; ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2008. 881 s. ISBN 978-80-7179-728-9

DAVID, Vladislav; SLADKÝ, Pavel; ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2006. 448 s. ISBN 80-7201-628-8

GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 5. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, 308 s. ISBN 978-80-7380-233-2

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Lékařská etika*. 4. vyd. Praha: Galén, 2015. ISBN 978-80-7492-204-6

HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 364 s. ISBN 978-80-7380-178-6

JELÍNEK, Jirí a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část, zvláštní část*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-120-5

KNAP, Karel; ŠVESTKA, Jiří; JEHLIČKA, Oldřich; PAVLÍK, Pavel; PLECITÝ, Vladimír. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. 4. vydání. Praha: Linde, 2004. ISBN 80-7201-484-6

KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, 247 s. ISBN 80-7179-028-1

KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy. Úvod do srovnávací právní vědy*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 1996. ISBN 80-7179-089-3

KUBŮ, Lubomír a kol. *Dějiny právní filozofie*. 1. vydání. Olomouc: VUP, 2002. ISBN 80-244-0466-4

- KÜHN, Zdeněk; BOBEK, Michal; POLČÁK, Radim. *Judikatura a právní argumentace. Teoretické a praktické aspekty práce s judikaturou*. 1. vyd. Praha: Auditorium, 2006. ISBN 80-9037-860-9
- LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 – 654). Komentář*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2014, 2400 s. ISBN 978-80-7400-529-9
- MACH, Jan. *Přehled judikatury z oblasti zdravotnictví II*. Praha: Wolter Kluwer, 2012. ISBN 978-80-7357-739-1
- MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2005. ISBN 80-7201-433-1
- MELZER, Filip; TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1 – 117*. Praha: Leges, 2013, 720 s. ISBN 978-80-87576-73-1
- ONDŘEJ, Jan; POTOČNÝ, Miroslav. *Obecné mezinárodní právo v dokumentech*. 3. doplněné vydání. Praha: C.H.Beck, 2010. 353 s. ISBN 978-80-7400-330-1
- ONDŘEJOVÁ, Eva. *Ochrana osobnosti v common law a českém právu*. 1. vyd. Praha: Leges, 2016. 256 s. ISBN 978-80-7502-164-9.
- SLÁDEČEK, Vladimír; MIKULE, Vladimír; SYLLOVÁ, Jindřiška. *Ústava České republiky. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, ISBN 978-80-7179-869-9
- SVOBODA, Karel; ŠÍNOVÁ, Renáta; HAMULÁKOVÁ, Klára. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2014, 458 s. ISBN 978-80-7400-279-3
- ŠTĚPÁN, Jaromír. *Právo a moderní lékařství*. 1. vydání. Praha: Panorama, 1989 ISBN 80-7038-068-3
- ŠVESTKA, Jiří; DVORÁK, Jan; Fiala, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I (§ 1 – 654)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-370-8
- VALOUŠEK, Martin. *Fotografie a právo. Autorské právo a ochrana osobnosti ve vztahu k fotografii*. 1. vydání. Praha: Leges, 2014, 128 s. ISBN 978-80-7502-043-7
- VALUŠ, Antonín. *Civilní spory mezi lékařem a pacientem při poskytování zdravotní*, Praha: Leges, 2014, 240 s. ISBN 978-80-7502-045-1
- WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš; Pospíšil, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolter Kluwer, 2012, 931 s. ISBN 978-80-7357-750-6

WINTEROVÁ, Alena; MACKOVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací.* 7. vyd. Praha: Linde, 2014. 624 s. ISBN 978-80-7201-940-3

Internetové zdroje

VAJDA, Lukáš. Žaloby wrongful life a wrongful birth – teoretický úvod a pohled české rozhodovací praxe. Dostupné na: <http://www.epravo.cz/top/clanky/zaloby-wrongful-life-a-wrongful-birth-teoreticky-uvod-a-pohled-ceske-rozhodovaci-praxe-95153.html>
[cit. dne 15.3.2017]

Právní předpisy:

ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práva a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky

ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky

Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a Mezinárodní paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (vyhláška ministerstva zahraničních věcí č.120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech)

Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicíně (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č.96/2001 Sb. m. s., o přijetí Úmluvy na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicíně)

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č.209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících)

Úmluva o právech dítěte (sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte)

Smlouva o fungování Evropské unie

Smlouva o založení Evropského společenství pro atomovou energii (EURATOM)

Smlouva o Evropské unii

zákon č.89/2012 Sb., občanský zákoník

zákon č.372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách)

zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

zákon č.231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů

zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon)

zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů

zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce

zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí

zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon)

zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů

zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon)

zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

zákon č.292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

zákon č. 202/2013 Sb., o mediaci a o změně některých zákonů (zákon o mediaci)

zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu

zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Soudní rozsudky a judikáty:

nález Ústavního soudu České republiky sp.zn. I.ÚS 535/2000

usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 12.3.2002 sp. zn. III.ÚS 394/01 (U10/25 SbNU 379)

usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31.1.2008 sp.zn. 30 Cdo 2072/2007

rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 7.2.1994 sp.zn. 3 Co 16/94

rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30.9.2004 sp.zn. 30 Cdo 179/2004

rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 11.6.2002 sp.zn. 28 Cdo 931/2002

rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 21.5.2002 sp.zn. 28 Cdo 416/2002

rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15.12.2011 sp.zn. 30 Cdo 519/2010

Seznam zkratk

o.z. – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

občanský zákoník – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Ústava – ústavní zákon č.1/1993 Sb., Ústava České republiky

Listina – usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práva a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky

Abstrakt

Diplomová práce se zaměřuje na problematiku ochrana osobnosti jako jednoho ze stěžejních institutů občanského práva. Zaměřuje se především na současné pojetí člověka a jeho osobnosti v občanském právu. Diplomová práce stručně shrnuje teoretické základy koncepce všeobecného osobnostního práva a v návaznosti na ně platnou právní úpravu ochrany osobnosti provedenou v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Diplomová práce je rozdělena do dvanácti kapitol, první kapitola definuje základní pojmy jako osoba, osobnost a právní osobnost. Druhá kapitola se zabývá teoretickou koncepcí všeobecného osobnostního práva v objektivním i subjektivním smyslu. Třetí kapitola se věnuje historickému vývoji ochrany osobnosti ve světě a na našem území a vývoji právní úpravy ochrany osobnosti. Čtvrtá kapitola obsahuje srovnání pojetí ochrany osobnosti v kontinentálním právu a v angloamerickém právním systému. Pátá kapitola představuje výčet pramenů všeobecného osobnostního práva na úrovni ústavní, mezinárodního práva, evropského práva a běžného zákonodárství. Šestá kapitola se zabývá vymezením subjektů všeobecného osobnostního práva, sedmá vymezením předmětu a osmá možnostmi omezení všeobecného osobnostního práva. Devátá kapitola je zaměřena na problematiku právní prostředků ochrany osobnosti. V desáté kapitole je obsažen rozbor právní úpravy jména, pseudonymu a bydliště. Poslední jedenáctá kapitola se věnuje jednomu z okruhů všeobecného osobnostního práva v oblasti práva zdravotnického, konkrétně otázkám počátku života a zásahům do lidské reprodukce.

Ochrana osobnosti je popsána jako dynamicky se měnící v závislosti na vývoji společnosti. Je nastíněn její hodnotový charakter, stejně jako její širší pojetí nejen v rámci platné právní úpravy, ale i přesah morální a etický

Právní úprava všeobecného osobnostního práva je charakterizována jako komplexní a zdařilá. Její slabou stránkou není úplná provázanost s právní úpravou provedenou v jednotlivých odvětvových předpisech, zejména zdravotnického práva.

Summary

The thesis is focused on the issue of protection of personality rights as one of the fundamental institutions of civil law. The thesis is mainly focused on contemporary conception of man and his personality in current civil law. The theoretical foundations of the concept of general right of personality is summarized and valid legislation of protection of personality right made by Act no. 89/2012 Coll. - Civil Code, is described in the context of general right of personality and its theoretical conception.

The thesis is divided into twelve chapters; the first chapter defines basic concepts and terms such as the person, personality and legal personality. The second chapter deals with the theoretical concepts of general right of personality in an objective and subjective sense. The third chapter is focused on the historical development of the protection of personality right in the world and in our country and the development of legislation on protection of personality right is described. The fourth chapter contains a comparison of the concept of protection of the protection of personality rights in continental law and common law. The fifth chapter presents a list of sources of the general right of personality on the level of constitutional law, international law, European law and internal law. The sixth chapter deals with the definition of legal entities of general right of personality, the seventh and eighth defines object of general right of personality and limitations of general right of personality. The ninth chapter is focused on legal measures of protection of personality right. In the tenth chapter is described legislation of the name, pseudonym and residence. Last, eleventh chapter is devoted to one of the areas of general right of personality in medical law – beginning of life and interventions in human reproduction.

Protection of personality rights is described as dynamically changing, depending on the development of society. The value of the protection of personality rights is outlined as well as the moral and ethical ground of general right of personality. Legislation of the general right personality is characterized as complete and successful. Its weakness is not precise complete consistency with the legislation in the sectoral regulations, for example with health care law.

Klíčová slova / Keywords

ochrana osobnosti / protection of personality rights

všeobecné osobnostní právo / general right of personality

lidská důstojnost / human dignity

Název práce v anglickém jazyce

Protection of personality rights